

Diyânet

Aylık Dergi

İşin başı hakkaniyet

Üç Aylar ve
Regâib Kandili

Hasretli Ak Topraklar
Kırım

Türk Şehirciliği

164

Ağustos 2004

Yayınlarımız

**Yaz kurslarına devam eden öğrencilere dağıtılmak üzere
Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan
"Dinimi Öğreniyorum" isimli kitap
1 milyon adet bastırıldı.**

İçindekiler

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
Sürekli Yayınlar Şubesi Müdürlüğü
DERGİ ve FOTOĞRAF ARŞİVİ

5

İşçi-İşveren İlişkileri
ve İslâm

12

Tüketim Ahlâkı

28

Üç Aylar ve Regâib Kandili

36

Kur'an Dirilere Seslenir,
Ölümlere Değil

Diyanet İşleri Başkanlığı Adına Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni

Dr. Ahmet Onay

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Abdülkâî İşcan

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Mustafa Bayraktar
(Dön. Ser. İşl. Müd.)

Sayfa Editörleri

Dr. Ahmet Onay / ahmetonay@diyanet.gov.tr
Doç. Dr. İsmail Karagöz / ikaragoz@diyanet.gov.tr
Abdülkâî İşcan / abiscan@myinet.com
Doç. Dr. Seyfettin Erşahin / ersahin@divinity.ankara.edu.tr
Ömer Sağlam / osaglam@diyanet.gov.tr
Remziye Yılmaz / remziyeyilmaz@yahoo.com
Mehmet Erdoğan / 06erdoganmehmet@myinet.com

Yayına Hazırlayanlar

Ayfer Balaban
Mustafa Bektaşoğlu

Tashih

Sait Şan

Haber ve Fotoğraflar

Ahmet Arslan/Alî Yıldırım

Arşiv

Ali Duran Demircioğlu

Dizgi

Hasan Yıldırım/Latif Köse/Rıdvan P. Yedekçi

İdare Yeri

Dini Yayınlar Dairesi Başkanlığı
Eskişehir Yolu 9. km. Çankaya / ANKARA
Tel: (0312) 295 73 06 Fax: (0312) 284 72 88

Abone İşleri

Tel: (0312) 295 71 96-97
Fax: (0312) 285 18 54

Temsilcilikler

Yurtiçi : İl Müftülükleri, İlçe Müftülükleri
Yurtdışı : Din Hizmetleri Müşavirlikleri,
Din Hizmetleri Ataşelikleri

web : www.diyanet.gov.tr
e-mail : diniyayinlar@diyanet.gov.tr
sureliyayinlar@diyanet.gov.tr
aylikhaber@diyanet.gov.tr

Yapım
DİN
Tel: (312) 310 35 69
Renk Ayarımı ve Filtre Çıkışı

Değer
Tel: (312) 311 11 27
Baskı Cihazı

TMAJ

Rüzgarlı Cad. Piyeme Sok. No: 144
Ulus / ANKARA
Tel: (312) 310 35 51 Fax: (312) 312 22 09

Bizden...

Merhaba sevgili okurlar,

Herkesin üzerine düşeni yapması, toplum hayatının sağlıklı bir şekilde sürdürülmesinin en önemli kurallarındandır. Her şey bir emanet ve her emanetin de bir sorumluluğu vardır. Bu sorumluluğu zihninde ve yüreğinde hissedilenler, hayat defterlerine ne yazdıklarını düşünerek hareket eder, üzerlerine düşeni gereği gibi yerine getirirler. Aile bireyliği, vatandaşlık, yöneticilik ve daha başka pozisyonlarda çalışma ve üretme gibi her birimizin üstlendiği farklı sorumluluklar bulunmaktadır. Mazeretlere sığınmadan fikir, sanat, teknoloji, ticaret, kısaca her hizmet alanında kişilerin çalışma ve üretim bilinci ile hareket etmesi, toplum hayatının sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesinin en önemli kurallarındandır. Bireysel var oluş kimliğimizi üretme, paylaşma ve saygı anlayışı içerisinde güçlü tuttuğumuz ölçüde, hayatı daha anlamlı ve yaşanılabilir kılmaya da o denli katkı yapmış sayılırız.

Yapılan ve üretilen şeylerde malzemeden veya mesaiden eksilterek haksız kazanç elde edenler, şikâyet edip eleştirdiği şeyleri yapanlar, öncelikle kendi vicdanlarıyla yüzleşmeyi denemelidirler. Ayrıca, başkalarının hata ve kusurları, bizlere teselli kaynağı da olmamalıdır. Zaten insan olma sorumluluğu, öncelikle dinî, ahlâkî ve hukukî olmak üzere, her yönden bireylerin daha duyarlı olmasını da zorunlu kılmaktadır.

Ülkemizde yaşanan depremlerin, trafik kazalarının ve ekonomik krizlerin vs. acı bilâncosuna bakıp üzülmek, bu sonuçlar üzerindeki bireysel sorumluluklarımızı da yeniden gözden geçirmemiz gerekir. Bu noktada, "İnsanların kendi işledikleri (kötülükler) sebebiyle, karada ve denizde bozulma ortaya çıkmıştır. Dönmeleri için Allah, yaptıklarının bazı (kötü) sonuçlarını (dünyada) onlara tattıracaktır." (Rum, 41) ayeti son derece anlamlıdır.

Bu arada zaferler ayı ağustos içerisinde üç ayları da idrak edeceğiz. Millî ve manevî değerlerin bütünleştiği bu zaman diliminin, bizler için bir göz ve gönül aydınlığı olmasını diliyorum ve ümit ediyorum.

Bir başka sayıda buluşmak dileğiyle...

Ahmet Onay

İşçi-işveren ilişkileri ve İSLÂM

İlhami Kemaloğlu
Afyon İl Müftüsü

İslâm, işçiye takatinin üstünde iş verilmemesini, işverenin onu evladı veya kardeşi gibi görmesini, temel ve tabii haklarına saygılı olmasını ister.

İşçi-işveren ilişkilerini ve bu konuya İslâm'ın bakişını ela alınca ister istemez ortak ve temel kavram olan işten veya işin öneminden kısaca bahsetmeliyiz. Sonra da işçi ve işverenin karşılıklı hak ve sorumluluklarını (ilişkilerini) ele almalıyız. Buna göre;

1- İşin önemi

İş, her canlı için önemli ve gerekli bir uğraştır. Bu uğraşı sayesinde üretim yapılır, insan mutlu, Allah memnun olur ve emek değer kazanır. Unutmayalım ki, dünyamız bile hareket halindedir. Hareket ise bir iş ve çalışmadır. İş yapmak ise bizi yaratan Allah (c.c.)'ın ezeli ve ebedi kanunudur. "O, her an bir yaratma hâlinindedir." (Rahman, 29) Yani bir şey inşa etmekte, iş yapmaktadır.

Yüce Rabbimiz hakkında, Kur'an-ı Kerim bizi böyle bilgilendirirken insan hakkında da "İnsan için kendi çalışmasından başkası yoktur." (Necm, 39) buyurmakta ve bizlere iş yapmayı, üretmeyi, çevremize, insanlığa faydalı olmayı emretmektedir. İnsan çalışıp iş yapınca açılır, dinçleşir ve üretmenin zevkini tadar. İş yapmamak -tembellik- ise kurdun ağacı çürüttüğü gibi, insanın bedenini ve ruhunu çürütür ve çökertir.

Merhum Mehmet Akif Ersoy ne güzel dile getirmiştir:

"Kim kazanmazsa bu dünyada bir ekmek parası,

Dostunun yüz karası düşmanın maskarası."

Yine Akif;

"Çalış dedikçe şeriat, çalışmanın durdun." diyerek tembelliğin yüz karası bir davranış ve İslâm'ın emrine aykırılık olduğunu belirtmiştir.

2- İşçi ve işverenin karşılıklı hak ve sorumlulukları

Aşağıda tadât edilecek hususlara karşılıklı olarak riayet edildiğinde işçi ve işveren ilişkilerinin daha düzeyli ve düzenli bir hâle geleceği veya en azından buna yardımcı olacağı kanaatindeyiz.

A- İşçinin hak ve sorumlulukları

a) Ücret hakkı

İşçinin en büyük hakkı İslâm zaviyesinden hiç şüphesiz ücret hakkıdır ve bu hakkın korunmasıdır. Ücret, işçiye harcadığı enerji ve emeği karşılığı verilen para veya para karşılığı bedeldir. Bu (akidde) işçi için en önemli unsurdur. Diyebiliriz ki; iş hayatında dengeler bu nokta üzerinde yoğunluk kazandığı, tarafların (işçi-işveren) sonradan bir anlaşmazlığa düşmemesi için ücretin önceden açık ve net bir şekilde ko-

İnsan çalışıp iş yapınca açılır, dinleşir ve üretmenin zevkini tadar. İş yapmamak -tembellik- ise kurdun ağacı çürüttüğü gibi, insanın bedenini ve ruhunu çürütür ve çökertir.

nuşulması ve bilinir olması gereklidir. "Bir işçi çalıştırdığında ücretini ona bildir." (Nesai, Eyman Ve'n-Nuzur: 44, Çağrı Yay.İst.)

Bu, onun için o kadar önemlidir ki, İslâm hukukuna göre "ücretini alınca-ya kadar elindeki işverene ait malı hapsederek vermekten imtina edebilir." Hatta, "ücret olarak kararlaştırılan paranın açık değer kaybına uğraması hâlinde işverenin ödemede paranın eski satın alma gücünü koruyucu bir artış yapması gereklidir." (T.D.V. İsl. Ans. c. 21, s. 387, İst. 2000)

Ayrıca işçi çalışırken helâl kazanmanın, çoluk çocuğuna helâl yedirmenin sorumluluk ve şuurunda olmalıdır. Bu nokta dinimizde temel bir değer taşır. Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.): "Ey Enes, Helâl kazan, duan kabul olur; zira kişi ağzına haram bir lokma götürürse, kırk gün duası kabul olmaz." buyurmuştur. (Prof. K. Miras, Tecrit Tercümesi, 6-357, Başbakanlık Basımevi, Ank. 1978)

Bu uyarılar karşısında dikkatli ve özenli olunmalı ve haram lokmanın (kazancın) ibadetleri nasıl olumsuz etkilediği düşünülmelidir.

b) İşini iyi ve sağlam yapmak

İşçi yaptığı işi iyi ve sağlam yapmak zorundadır. Çünkü bu onun en temel sorumluluğu ve aldığı işi ifasıdır. Bu açıdan hile ve aldatma yapamaz. İş esnasında kendi işinde çalışıyormuş gibi davranmak, dürüst olmak, "Emrolunduğun gibi dosdoğru ol." (Hud, 112) prensibine uymak, işini sağlam yapmak ve kendine verilen araç-gereçleri korumak zorundadır. İşçiye verilen ücret, sağlam iş yapsın diye verilmektedir. Sağlam yapılan iş, hem kişinin yeni iş alanı ve müşteri edinmesine hem

de üretilen malın piyasada tutulmasına ve marka olmasına sebep olur.

Allah (c.c.), her şeyi sağlam yapmış ve kulun da böyle yapmasını istemiştir. "(Bu) her şey; sapasağlam yapan Allah'ın sanatıdır." (Neml, 88) Yine Kur'an-ı Kerim; "Çalışanların ücreti ne güzeldir." (Zümer, 74) ifadesiyle çalışıp üretilene emeğinin karşılığının Allah (c.c.) tarafından en iyi bir şekilde verileceğini açıkça deklâre etmiştir.

c) Güvenliği

İşçinin işveren tarafından güvenliğinin sağlanması kendinin sorumluluğu, işçinin de hakkıdır. İş hayatı güvenli olmayan bir işçiden istenen ve beklenen verim alınamaz. Ayrıca İslâm, işçiye takatinin üstünde iş verilmemesini, işverenin onu evladı veya kardeşi gibi görmesini, temel ve tabii haklarına saygılı olmasını ister. Bütün bunlara karşın işçinin de güçlü ve güvenilir olması, "...Ücretle çalıştıracağın en iyi kimse, güçlü ve güvenilir olandır." (Kasas, 26) İşyerindeki diğer işçi arkadaşlarıyla huzur ve güven içinde iyi geçinmesi, anlayışlı olması ve zaman israfı yapmaması, görev ve sorumluluğu kapsamındadır.

B- İşverenin hak ve sorumlulukları

a) İşveren işçinin ücretini işin bitiminde vermelidir. "İşçiye ücretini alin teri kurumadan veriniz." (İbn Mace, Ruhun, 4, Çağrı Yayınevi, İst. 1981) hadisi, İslâm'ın iş hayatına sunduğu her işverenin ilke edinmesi gereken ve darı mesel hâlini almış mükemmel bir kuraldır. Bu kurala uymak işverenin birinci derecede sorumluluğudur.

b) İş ehliyetli ve liyakatlı olana vermelidir. Çünkü İslâm nazarında işin bizzat kendisi emnettir ve emaneti ehline vermek Kur'an'ın talimatıdır. Allah size mutlaka, "Emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğinizde adaletle hükmetmenizi emreder." (Nisa, 58)

c) Hem işçiye hem de onun haklarını korumalıdır. Bu husus da işverenin sorumluluğu cümlesindendir. İşveren, işçinin bedenini zarar görmekten koruyacağı gibi onun sahip olduğu

diğer (maddî-manevî) haklarını da korumalıdır. Aşağıda anlatılan şu olay İslâm'ın hakka (ücrete) ne kadar büyük değer verdiğini gösteren muhteşem ve müşahhas bir örnektir.

Birgün Sevgili Peygamberimiz zorunlu olarak mağaraya sığınan ve mahsur kalan üç kişinin durumunu anlattı; "Onlar içeri girdikten sonra mağaranın ağızı kapandı. Çıkmak ve sıkıntıdan kurtulmak için her biri ayrı ayrı Allah katında makbul olabilecek yapılmış birer amelini anlattı. Her anlatış ve duada kapı açılıyor ama çıkılacak kadar olmuyordu. Son anlatılan (3.) ve kapının tamamen açılmasını ve onların dışarı çıkmasını sağlayan olay şu idi: ... "Bir işveren çalıştırdığı işçilerine ücretlerini vermiş ama içlerinden bir tanesi ücretini almadan git-

mişti. Patron da onun namına ücretini çalıştırmış ve çoğaltmıştı. Uzun bir zamandan sonra işçi gelip işverenden ücretini istedi. İşveren de çayırda otlayan sürünün onun olduğunu ve onun ücretinden üretildiğini söylemiş ve al götür" demiş, (Buhari, İcare, 12, Çağrı Yayınevi, İst. 1981) malın tamamını ona vermişti.

İslâm açısından manevî hak olarak da işveren, işçinin dinî vazifelerini (namaz, oruç gibi) yerine getirmesine yardımcı olmalı ve ona imkân sağlamalıdır. Bütün bu sorumluluklara karşılık, "İşveren, iş hayatını ve çalışma şartlarını dilediği şekilde düzenleyebilir. İşin kendi istediği tarz ve zamanda ifa edilmesi işçinin borcu olduğu kadar, işverenin de en tabii hakkıdır." (T.D.V. İslâm Ans. c. 21, 387, İst. 2000)

Hak ve sorumluluklarını bilenlerden oluşan bir toplum dileğiyle.

Müslümanın ÜRETİM SORUMLULUĞU

Dr. Hüseyin Saraç

Bütün toplumların amacı ekonomik yönden güçlü olmak ve huzurlu bir ortama kavuşmaktır. Bu seviyeye ulaşmak ise, ancak toplumu oluşturan fertlerin ortak amaç ve çalışmalarıyla mümkündür. Çünkü hayatın devamı için, Allah'ın koymuş olduğu kanunlardan biri de çalışmaktır. Bu yüzdendir ki kâinatta var olan milyonlarca canlının her biri, kendi dairesinde çalışmaktadır. Canlıların en küçüğü olan virüsler, maddenin en küçük parçası olan atomlar ve onların parçacıkları kendi yörüngelerinde büyük bir azimle hareket halindedirler. Söz konusu atomun parçacıkları olan elektronlar ve protonlar görevlerini yapmadıklarında, atomun dengesi bozulur. Aynı şekilde gezegenler, kendi yörünge ve güneşin etrafında dönmelerinde samanyolundaki muhteşem sistem bozulur. İnsanın biyolojik yapısında, temel fonksiyonları icra eden kalp, atışlarına ara verdiğinde hayat durur. Aynı şekilde ekonomik piyasada -bisiklet, pedallerinin çevrilişiyle sürekli ayakta kaldığı gibi- devri daim olmadığında, ekonomi durur ve hayat çekilmez hâle gelir.

"İnsan hareketli bir varlıktır. Sürekli canlılığını koruyup çalıştıkça huzur bulur. "Çalışmayan ve ataletle yaşayan insanlar, zamanla ruhî bozukluklara ve hastalıklara müptelâ olurlar. Diğer yandan insan kısacık ömründe hem dünyasını hem de ahiretini kazanmak zorundadır. Özlemleri ve hayalleri sonsuz, enerjisi sınırlıdır.

İnsanın birçok ihtiyacı vardır. İhtiyaç gideren araçların mal olabilmeleri için faydalı olmaları gerekir. Tabiatla bulunan maddelerin

faydalı olabilmeleri ise, ancak giderecekleri ihtiyacın cinsine göre bir şekil veya özellik göstermeleriyle mümkündür. Bu nedenle, maddelerden yararlanabilmek amacıyla yapılan bütün faaliyetler, ayrıntısız olarak üretim kavramına konu olmaktadır. O halde üretimi; "Tabiattaki maddeleri mal yani faydalı hâle getirebilmek için yapılan bir faaliyet" şeklinde tanımlamak mümkündür.

Bu tanımlamada dikkat edilmesi gereken husus, mal kelimesiyle yalnız maddî şeylerin ifade edilmediği ve bu kavram içerisinde hizmetlerinde bulunduğudır. Zira insanlar, ihtiyaçlarını sadece maddî mallarla değil, aynı zamanda hizmet adını alan gayri maddî mallarla da gidermektedirler. Bundan dolayı hizmet sağlayabilmek için yapılan her faaliyet üretim olup, yukarıdaki tanım, hem maddî malları hem de hizmetleri beraberce kapsamaktadır. Meselâ, tohumu toprağa atarak başak hâline getirmek veya başaklardaki buğdayı un haline getirmek bir üretim faaliyeti olduğu gibi, bir doktorun, bir hoca efendinin, bir öğretmenin gördüğü hizmetler de birer üretimdir. (Zeytinoğlu, Erol; Genel Ekonomi, İst. 1976, s.38)

Daha geniş bir tanımlamayla, bir maddenin mamul hâle gelmesine sanayi, sahip değiştirmesine ticaret, yer değiştirmesine ulaşım denilmekte olup, bütün birbirlerinden bağımsız gibi görünen bu faaliyetlerin her birinin toplamı üretimdir.

Üretim faaliyetinde bulunabilmek için üretim faktörlerinin olumlu bir tarzda birleşmeleri zorunludur. Bunlar ise; iktisatçıların çoğunluğuna göre tabiat, emek, sermaye ve teşebbüstür. Yukarıdaki üç faktör temel faktör, son teşebbüs ise 19. yüzyıl ekonomistleri tarafından kabul edilen yardımcı faktördür. Bir malı veya hizmeti elde edebilmek için tabiattaki maddelerden yararlanmak gerekmektedir. Aynı şekilde bu esnada sarf edilen fikrî ve bedenî emek de mutlaka gereklidir. Bu iki faktörü harekete geçirmek için harcanan bilgi, aynî veya nakdî nesnelere ise sermaye denilmektedir. Genelde elde edilen ürünler bu üçlü faktörün bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Yani bir makineyi elde etmek için öncelikle ham maddeye, onu elde etmek için sermayeye, yapabilmek için de paraya ihtiyaç vardır.

İslâm dini, insanları harekete geçiren, onları yükselme ufkuyla motive eden bir dindir. Bu dinin mensupları ataletle yaşayan kabuğunu yırtamayan, kendi fasit dairelerinde kaderlerine razı olan zavallılar değildirler. Yüce Allah, Müslümanların üretken olmalarını teşvik etmektedir. "Yeryüzünü size boyun eğdiren O'dur. Öyleyse yerin sırtlarında dolaşın. Allah'ın verdiği rızıktan yiyin." (Mülk, 15) Şüphesiz ki yeryüzünde yürümekten maksat, gagesiz bir dolaşma değildir. Müminin her fiilinin bir amacı olduğuna göre o, "kendine boyun eğdirilen" her şeyi tanımayı, ondan yararlanmayı, onu şekillendirmeyi, onu başkalarının hizmetine sunmayı kendine ilke edinecektir. Mümin bütün bu faaliyetlerde bulunurken, yaptığı her işin bir ibadet olduğunun şuuruyla çalışacaktır.

İnsanlar iktisadî faaliyetlerde bulunurlarken önlerine sayısız engeller çıkabilir. Geçmişlerinde mücadele olanlar, arka plânları zorluklarla geçenler, sabır maratonunu başarıyla tamam-

Müslümanın üretim anlayışında, kalite ve doğruluk anlayışı temel ilke olmalıdır. Böyle yaptığı takdirde, hem uluslar arası siyasette inancın doğruluğu ve güzelliği ortaya çıkacak, hem de Müslümanın güvenilirliği ve doğruluğu ispatlanacaktır.

layanlar, çalışmalarını başarıyla taçlandıranlardır. Aceleci, karamsar, kısa sürede başarıya ulaşmaya çalışanlar, ar-ge (araştırma-geliştirme) faaliyetlerinde bulunmayanlar, çoğunlukla başarısızlığa mahkumdurlar. Günümüz "Asya ülkelerinin" başarısında, muazzam üretimlerinde, ana unsurlardan biri de onların sakin ve sabırlı olmaları ve kararlılık içerisinde yaşamalarıdır. (Kozlu, Cem; Vizyon Arayışı ve Asya Modelleri, Ankara, 1995, s. 69) Müslümanları bu konuda canlı tutan birçok nass vardır. Yüce Allah, "İnanan ve yararlı iş işleyenlere gelince -ki hiç kimseye gücünün üstünde bir görev yüklemeyiz- İşte onlar cennet ehlidir." (Araf, 42) buyurur. Müslüman üretim faaliyetinde bulunurken "acaba yapabilir miyim" düşüncesinden, bu ayetten alacağı ilhamla kurtulmakta ve kendine güven

gelmektedir." Müslümanların hayatını kolaylaştırmak ve onlara faydalı olmanın da cennete girmeye vesile olacağı" inancıyla yaşamaktadır. Böylece dünyaya küsen değil, gün be gün daha çok çalışan, üreten, pazarlayan, paylaşan, sürekli tahayyül ve tasavvurla yaşayan varlık hâline gelmektedir. O, sadece bir homo-economicus (ekonomik adam) değil, aynı zamanda davranışları dengeli olan "varlıkların en üstünüdür." (Tin, 4)

İslâm dini, çalışıp kazanmayı "hayırda ve iyilikte yarışmayı" helâl ve temiz kazancından bağışlamayı emreden bir dindir. Her zaman "veren el, alan elden üstündür." Yüce Allah, bu ilkeye insanların uymaları için şöyle buyurmaktadır: "Yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan nasibinizi arayın." (Cuma, 10) "Dünyadan da nasibini unutma. Allah sana ihsan ettiği gibi, sen de insanlara iyilik et. Yeryüzünde bozgunculuğu arzulama. Şüphesiz ki Allah, bozguncuları sevmez. (Kasas, 77) Görüldüğü gibi Allah, insanlara uzak yakın demeden yeryüzüne dağılıp çalışmayı ve nasiplerini aramalarını emretmektedir. Bu emrin kapsamında coğrafi sınır söz konusu değildir. "Belirli bölgede kalın, burda ömrünüzü geçirin." düşüncesi de söz konusu değildir.

İslâm dini, insanları harekete geçiren, onları yükselme ufkuyla motive eden bir dindir. Bu dinin mensupları ataletle yaşayan kabuğunu yırtamayan, kendi fasit dairelerinde kaderlerine razı olan zavallılar değildirler. Yüce Allah, Müslümanların üretken olmalarını teşvik etmektedir.

Diğer yandan Müslüman, dünyanın nimetlerini elde etmek için üretecektir. Bu çalışmasının ne kadar önemli olduğunu Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle anlatmaktadır: "Allah, kişinin çalışmasını, üretimde bulunmasını, ailesini geçindirmesini, Allah yolunda cihat, gündüzleri oruç, geceleri namazla geçirme ile bir tutmuştur." (Buhari, Nafaka, 1)

Müslüman insan sürekli fikrî ve bedenî çalışmasıyla mal ve hizmet üretirken, daima insanlara yararlı ve güzel olanları seçecektir. Onun çalışma sahasında insanlara ve hiçbir varlığa eza

ve cefa yoktur. O, bozguncu değil, güzel insandır. Çünkü, "Allah'ın zalimleri ve bozguncuları sevmediğinin "idrakiyla yaşayan insandır. "Yeryüzünde bozgunculuk yapmayın." (Araf, 85) İlâhî buyruğu gereğince, insanlara zarar verecek, onları sıkıntıya düşürecek her üretimden uzak durmaya itina gösterendir. Onun makinesinin çarklarından ve kalıplarından, hep güzel mamuller ve insanların ihtiyacını gideren mallar üretilir.

Erdemli insanın tezgâhında bozgunculuk ve zararlı ürünler ne üretilir ne de pazarlanır. Tafsilatı Allah'ın kitabı Kur'an ve Hz. Peygamber'in hadislerinde anlatıldığı gibi, kumar, hırsızlık, dolandırıcılık, zimmet ve tefecilik, spekülasyon, rüşvetçilik ve kaçakçılık gibi toplum zararına olan ve insanlık şerefiyle bağdaşmayan yollarla üretim yapmak, kazanç sağlamak reddolunmaktadır. Bu tür faaliyetlerde bulunmanın Müslümanın yüksek şahsiyeti, erdemli davranışlarıyla bağdaşmadığı görülmektedir.

İslâm olumlu davranışı, insanlığın hayrına olacak güzel işler yapmayı tavsiye etmektedir. Yüce Allah, "Güzel davrananlara, daha güzel karşılık, bir de fazlası vardır. Onların yüzlerine ne bir toz (kara leke) bulaşır, ne de bir horluk (gelir). İşte onlar cennet ehlidir." (Yunus, 26) buyurur.

Allah'ın koymuş olduğu bu kanuna, hem ahirete ait mükâfat, hem de bu dünyaya ait karşılık ve kazanç açısından bakarsak yanılmış olmayız. Kaliteli mal üreten insanın alını açık ve kendinden emin olduğu görülür. Pazarlamada sıkıntı çekmediği gibi rakiplerine göre avantajlı durumdadır. Bugün uluslar arası ticarete ülkelerin malları mühürleriyle (Türk malı, Alman malı. v.s.) tanınmakta, milletler kaliteleriyle ön plana çıkmaktadırlar. Dolayısıyla yalancılığın ve sahteciliğin hayatında yeri olmayan Müslümanın üretim anlayışında, kalite ve doğruluk anlayışı temel ilke olmalıdır. Böyle yaptığı takdirde, hem uluslar arası siyasette inancın doğruluğu ve güzelliği ortaya çıkacak, hem de Müslümanın güvenilirliği ve doğruluğu ispatlanacaktır. Bunların yan getirisi olarak da zenginlik gelecektir. İhsan anlayışı ibadette olduğu gibi, iktisadî faaliyetlerde de geçerlidir. Mümin ibadet yaparken, üretim yaparken Allah'ın kullarına hizmet ederken, "Allah'ın kendisini görüyormuş gibi hareket edecektir." (Buhari, İman, 37) İktisadî

faaliyetlerde bu anlayış kurumsallaşmış, "Hisbe" teşkilâtı piyasayı kontrolde, bu görevi İslâm tarihi boyunca yerine getirmiştir.

İslâmî üretim modelinde, bir mal elde edilirken, sırf kâr yapmak için üretilmez. Kapitalist bir müteşebbis, meşru-gayrimeşruya bakmadan sadece kazanmak için çalışır. Sosyalist düşüncede de kamunun yararı varsa yapılan iş doğrudur. Müslüman ise zaruri ihtiyaçları temin edip refaha ermek, iç ve dış saldırılardan kurtulup bütün tehlikelerden emin olmak için üretir. Yüce Allah, bu iki hedefe yönelik olarak şöyle buyurmaktadır: "Öyleyse, kendilerini açken doyuran ve korku içindeyken güven veren bu Kâbe'nin Rabb'ine kulluk etsinler." (Kureys, 3-4)

Üretim yapılırken "aşılamayacak engel yoktur" anlayışı yanında, "acaba bunun bir sınırı var mı?" düşüncesi de İslâm iktisatçıları arasında tartışılmıştır. Diğer bir ifadeyle, kapitalist ekonomilerde kütleli üretim söz konusu olduğundan, önce üretim sonra tüketim anlayışı hâkimdir. Üretilen mallar, reklamlar ve gelişmiş pazarlama yöntemleriyle satılacak, sürekli ihtiyaç oluşturulup ekonominin hacmi genişleyecektir. Bu anlayış, birçok israfı ortaya çıkarmış, çevre kirliliği ve zaman zaman ekonomideki durgunluklarla, işçi sınıfıyla işvereni karşı karşıya getirmiştir.

İslâmî üretim tarzında ihtiyaç ana faktördür. İhtiyaç varsa üretim yapılacaktır yoksa sanal âlemden insanların tüketim duygusu kamçılanmayacaktır. Böylece kaynaklar israf olmayacak, gelecek nesiller de var olan kaynaklardan yararlanmış olacaktır. İslâmî üretimi; tüketim-üretim-tüketim formülüyle özetlemek mümkündür. (Tabakoğlu, Ahmet; İslâm ve Ekonomik Hayat, İst. 1987, s. 46)

İslâm'da tembellik ve üretimden uzak durma kötülenmiştir. Çalışmama, Allah'ın verdiği enerjiyi harcamama, yaratılışın tersi bir durumdur. Yüce Allah, üreteni, bu konuda emek harcayanı şu şekilde övmüştür: "Yararlı iş işleyenlerin ecri ne güzelmiş!" (Zümer, 75) Hz. Peygamber (s.a.s) de, "Dağdan odun toplamayla elde edilen kazanç, başkalarına el açmaktan daha iyidir." (Buhari, Zekat, 50) buyurmuştur. Allah'ın verdiği sağlık ve sıhhat nimetini meşru işlerde harcamamanın vebalinin olduğu da yine Hz. Peygamber'in şu ikazıyla irdelenmiştir: "Ahirette

insan ne gibi işler yaptığından, bedenini nasıl yıpratıldığından ve bildiklerini yaşayıp yaşamadığından sorguya çekilmedikçe, Allah'ın divanından ayrılmaz." (Tirmizi, Kıyame, 1)

Hayatın sadece dünyadan ibaret olduğunu düşünenler, soyut kavramlara, varlıklara, karşılıksız hizmeti külfet kabul ederler. İslâm'a gönül verenler ise maddi refahın artması için çalışmayı angarya olarak görmeyip, böyle çalışmayı yukarıdaki ayet ve hadislerde de görüldüğü gibi Allah'ın bir buyruğu olarak kabul ederler. Bir yanda insanın yeryüzüne devamlı bir çalışma ve kazanma görevi ile gönderildiğini, o sebeple durup dinlenmeden çalışması gerektiğini be-

lirten aksiyoner düşünce, diğer taraftan dünyanın sadece maddî zevklerine değer veren tat tarafını alıp, gerisini lüzumsuz bir zahmet ve külfet diye bir kenara bırakan tüketici hayat felsefesi. Tarihten günümüze insanlık bu iki kutup arasında gidip gelmektedir. Birinci düşüncenin mensupları, 17. yy'a kadar dünyayı şekillendiren, üretimleriyle, medeniyetleriyle insanlığa huzur verenler olmuşlardır. Günümüzde ise İslâm dünyası, dünyanın toplam gayri safi millî hasılasında ancak %5 paya sahip konuma gelmiştir. İKT'na üye ülkelerin nüfusu, Japonya nüfusunun 15 katı, üretimleri ise yine Japonya'nın maalesef 1/3'ü kadardır. Bu hazin tablo yeniden hayatın sonsuzluğuna inananların, ötekini ve ötesini görebilecek kadar aksiyoner ve kararlı olmalarıyla mümkündür.

TÜKETİM

Ahlâkı

Dr. Muhlis Akar
Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

Tüketim yarışının ortaya çıkardığı “kullan ve at” sloganıyla şehirler, göller, nehirler, toprak ve hava her geçen gün biraz daha kirlenmekte, tüketim yarışı hızlandıkça insanların tüketme isteği daha da kamçılanmakta ve tüketim bağımlısı hâline gelmektedirler.

Günümüzde tüketim çok farklı bir anlam ve boyut kazanmıştır. İnsanlar her gün bir önceki günden daha fazla tüketmeye özendirilmektedir. Kişi, gösteriş amaçlı tüketim yaptığı ölçüde “değerli” kabul edilir olmuş; neticede insanın kendi eliyle ürettiği eşya, bir yönüyle kendisinden daha üstün konuma getirilmiştir. Tüketimin özendirilmesi sonucu, sadece alış-veriş yapan ve sürekli tüketen, fakat ahlâkî ve kültürel zenginlikten yoksun, başkalarının açlığına karşı duyarsız, çevreye karşı saygısız tek yönlü insanlar oluşmuş ve oluşan bu insan tipi, mutluluğu sırf tüketimde arar hâle gelmiştir.

Bugün artık aşırı ve dengesiz tüketim sadece insanî değerleri yok etmekle kalmamakta, aynı zamanda gezegenimizin bütün kaynaklarını da yok etmekte, çevremizde çöplükten dağlar oluşmakta, ormanların, toprağın, suyun ve havanın kirlenip yok olması tehlikesini de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, “...günümüzde insanlığın karşı karşıya kaldığı küresel çevre problemlerinden, tamamıyla tüketim toplumu hâline gelen insanlar sorumludur”

(Gürdoğan, Ersin; “Savurganlık Ya da Yapay İhtiyaçlar” Kadın ve Aile Dergisi, Sayı 25, s. 20, İst. 1987) denilebilir. Çünkü tüketim yarışının olduğu yerde atıklar, atıkların olduğu yerde de çevre kirlenmesi doğal bir sonuçtur. Tüketim yarışının ortaya çıkardığı “kullan ve at” sloganıyla şehirler, göller, nehirler, toprak ve hava her geçen gün biraz daha kirlenmekte, tüketim yarışı hızlandıkça insanların tüketme isteği daha da kamçılanmakta ve tüketim

bağımlısı hâline gelmektedirler.

Erich From bu durumu şöyle açıklıyor: “Tüketim, günümüz aşırı üretim toplumunun belki de en önemli sahip olma biçimidir. Her tüketilen şey, tükendiği anda kişiyi tatmin edemez olduğu için, insanlar yeniden ve daha fazla tüketime yöneliyorlar. Bu çarkın sonu gelmeyen ve hep tatminsiz, hep bir çırpınış içinde kalan çağımızın modern tüketicileri, (âdeta) kendilerini şu formülle özdeşleştiriyorlar: ‘Ben, sahip olduğum ve tükettiğim şeyler dışında bir hiçbirim.’ (Erich From; Sahip Olmak ya da Olmak, (Çev. Aydın Arıtan), Arıtan Yay., İst, 1991, s. 51)

Halbuki tüketim bir amaç değil, bir araçtır. Tüketimin mutlaka bir ölçüsü ve ahlâkî normları olmalıdır ve vardır da...

İşte biz bu makelemizde dengesiz, savurgan ve gösterişe dayanan bu çılgın tüketime karşı, İslâm'ın genel ahlâkî prensiplerini ve tüketim normlarını ana hatlarıyla ortaya koymak ve Müslüman bir insanın sahip olması gereken tüketim ahlâkını yansıtmaya çalışacağız. Şüphesiz tüketim konusunu doğru kavrayabilmek için öncelikle tüketim-ihtiyaç ilişkisinden söz etmek gerekir:

Tüketim-ihtiyaç ilişkisi

İnsanlar hayatlarını sürdürebilmek için ihtiyaçlarını karşılamak zorundadırlar. "Tatmin edilmediğinde/karşılanmadığında elem ve acı, tatmin edildiğinde de haz ve lezzet veren hislere ihtiyaç denir." (Demirci, Rasih; Ekonominin Temelleri, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara, 1996, s.7) İhtiyaçlar kendilerini talep şeklinde gösterirler. İhtiyaçların giderilmesi bir tüketim faaliyetidir. Tüketim ise insan ihtiyaçlarının doğrudan doğruya karşılanması için mal ve hizmetlerin faydasından yararlanmaktır. (Demirci, Rasih; a.g.e.,s. 50)

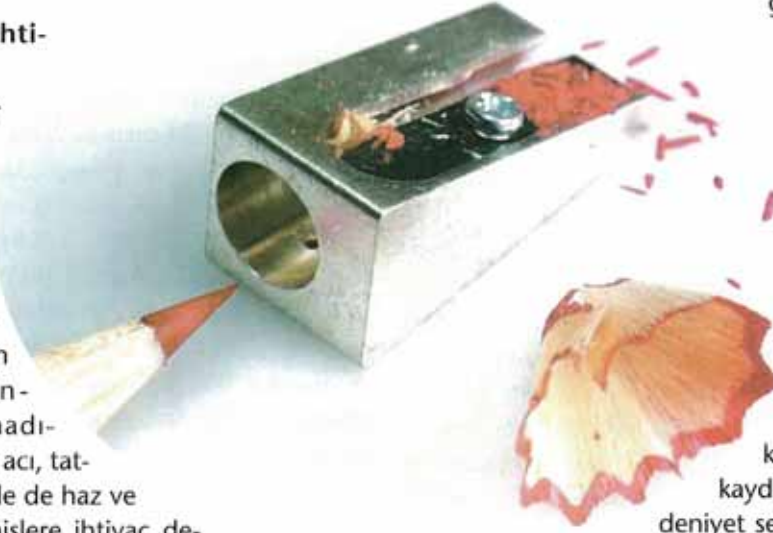
Genel olarak iktisatçılar, insanın ihtiyaçlarıyla bu ihtiyaçları karşılayacak mal ve hizmetler arasında bir dengesizlik olduğunu düşünerek iktisat ilmini, "kıt kaynaklarla, sınırsız olan ihtiyaçlar arasında denge kurmak" olarak tanımlarlar. İslâm iktisatçıları ise aslında ihtiyaçların sınırsız olmadığını, sınırsız olanın insanın arzu ve istekleri olduğunu ifade ederek, 'istek' ile 'ihtiyaç' kavramının farklı şeyler olduğunu söylerler. (Akar, Muhlis; Sosyal Siyaset Açısından Tüketim Farklı Bir Yaklaşım, (Yayınlanmamış doktora tezi), İÜ., İktisat Fak. 2000, s.190)

Günümüzde de istek, ihtiyaç ile karıştırılmakta ve çoğu zaman ihtiyaç kavramının yerine kullanılmaktadır. (Odabaşı, Yavuz; Tüketim Kültürü, Sistem Yay., İst., 1996, s. 6) Halbuki ihtiyaç, arzu ve isteğe göre daha net bir duyguyu ifade eder. İhtiyaç fizyolojik, arzu ve istek ise psikolojiktir.

Onun için ortalama bir insanın ihtiyaçları sınırlı, arzu ve istekleri ise sınırsızdır. (Tabakoğlu, Ahmet ; İslâm ve Ekonomik Hayat, DİB Yay, Ank. 1996, s. 44) Bu ayırımın pratik faydası ise, gerektiğinde insanların arzu ve isteklerini frenleyip, zorunlu olmayan tüketim eyleminden vazgeçebilmeleri, ihtiyaçlarını karşılamalarının ise hayatı olmasıdır.

Önem sırasına göre ihtiyaçlar zorunlu, hayatı kolaylaştırıcı ve hayata zevk ve güzellik katan ihtiyaçlar olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır. Kuşkusuz gelişme kaydedildikçe ve medeniyet seviyesi yükseldikçe, ihtiyaçların çeşitlenmesi de doğaldır.

Ancak her ihtiyacı/arzu ve isteği karşılamak ve tatmin etmek iktisadî açıdan mümkün olmadığından, ihtiyaçlar arasında seçim yapmak gerekir. Birinci sıradaki zorunlu ihtiyaçlar dururken, ikinci veya üçüncü sıradaki ihtiyaçları karşılamak israf olacağı için, bu durum hem iktisadî, hem de ahlâkî açıdan doğru değildir. Çünkü insanın sınırsız ihtiyaçları/arzu ve istekleri olmasına karşılık, dünyada yer altı ve yer üstü kaynakları (servetleri), sınırsız olan arzu ve isteklere kıyasla göreceli olarak sınırlıdır. Dolayısıyla insanlar seçimlerini aklî, ahlâkî ve iktisadî prensiplere uygun olarak yapmak zorundadırlar. Eğer insanların bu istek ve ihtiraslarına ahlâkî bir sınır konulmazsa, o takdirde kimi insanlar gereksiz bazı ihtiyaçlarının (arzu ve isteklerinin) tatmini yoluna gideceklerdir. Bunun karşısında birçok insan ise zorunlu ihtiyaçlarını bile karşılamayacak (Zaim, Sabahaddin; İslâm ve İktisat Nizamı, İst. 1979, s.27) ve sonunda bozulan sadece ekonomik dengeler olmayacak, aynı zamanda sosyal ve ahlâkî yapı da zarar görecektir. Maalesef günümüzde bunun sayısız örneklerine şahit oluyoruz.

Tüketim prensipleri

İslâm'da en aزیyla yetinme mecburiyeti olmadan, iyi ve rahat bir derecede olmak üzere bireysel (ferdi) tüketim yasak değildir. Bu husus Kur'an'da şöyle dile getiriliyor: "De ki: "Allah'ın, kulları için yarattığı zîneti ve temiz rızık kim haram kılmış?...'' (Araf, 32) "Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı iyi ve temiz nimetleri (kendinize) haram etmeyin ve (Allah'ın koyduğu) sınırları aşmayın. Çünkü Allah haddi aşanları sevmez." (Mâide, 87) "Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden helâl, iyi ve temiz olarak yiyin ve kendisine inanmakta olduğunuz Allah'a karşı gelmekten sakının." (Mâide, 88) Böylece İslâm'da bir yandan tüketimde yapılacak aşırı sınırlamalar kınanırken, diğer yandan haksız veya "göze batan" tüketim eleştirilir. Bu nedenle, bir kimse parasını harcarken dikkate almak zorunda olduğu şey, sadece kendi kesesi değil, aksine bir bütün olarak cemiyetin kesesidir. Bunun için İslâmiyet, fakirlik denizi içinde birkaç kişinin adalar teşkil ettiği bir beşer cemiyetine müsaade etmez. (Türkdoğan, Orhan; İslâm Ekonomik Sistemi ve Weberci Görüşler, Turan Yay., İst-1996, s.72) Bu bağlamda israf yasağı, nimeti koruma kaygısı, şükür vecibesi, zekâtın ayarlayıcı fonksiyonu ve zengin-fakir, Müslümanların bir marj dahilinde tüketim eşitliği içinde yaşamaları, İslâm toplumunun tüketim alanını, diğer ekonomik sistemlerin tüketim alanlarından kesin olarak ayırır. (Karakoç, Sezai; İslâm Toplumunun Ekonomik Strüktürü, Diriliş Yay., İst. 1987, s.50)

Bir Müslüman'ın günlük hayatı ve meşru harcama alanları, zenginiyle fakirini hayat standardı bakımından birbirine yaklaştırır. İçki, kumar, gayr-i meşru ilişkiler, toplum ahlâkını bozan eğlence kurumlarının teşekkülüne engel sosyal müeyyideler, israf yasağı, insanların birbirlerini en az kendisi kadar düşünmelerini gerektiren toplum ahlâkı, lüks yasağı, vb. prensipler, İslâm toplumunda genel anlamda bir tüketim eşitliği oluşturur. Şüphesiz din, bu konuda hayat tarzları ve mizaçların çeşitliliği sebebiyle kişilere belirli bir marj tanıdığıdır. (Karakoç, a.g.e., s.51-52)

İslâmî prensiplere göre tüketim harcamaları, tek başına gelirin bir fonksiyonu değildir. Çünkü her ne kadar gelir artsa da tüketim alanları Allah'ın emir ve yasaklarıyla tanzim edilmiştir. Meşru alanların dışında tüketim yasaklandığı

gibi, meşru alanlarda da "israf etmeme" prensibi konulmuştur. (Araf, 31; Afzalurrahman, a.g.e, II, 420) Ayrıca kişinin reel geliri arttıkça, bunu yalnızca kendi tüketimi için değil, aynı zamanda yoksul akrabalarının ve komşularının tüketimi için de kullanma sorumluluğu getirilmiştir. (Bkz. Nisâ, 36; İsrâ, 26-27; Müslim, Birr, 142; İbni Mâce, Et'ime, 58; Tirmizi, Et'ime, 30) Buna göre bireyin tüketime dayalı davranışı, yalnızca kendi gelirinin bir fonksiyonu olmayacak, toplumun diğer üyelerinin de tüketim düzeylerini dikkate alacaktır. Çünkü Müslüman bir bireyin çevresinde olup bitenlere bîgâne kalması, insanların acı ve ıstıraplarına karşı duyarsız davranması gerçek müminlikle bağdaşmaz. (Heysemî, Mecmeu'z-zevâid, VI-II/167; Nakvî, N. Haydar; Ekonomi ve Ahlâk, (Çev: İlhan Kutluer) İnsan Yay., İst. 1985, s.82-84) Onun için İslâm'da tüketim sadece gelirin bir fonksiyonu değil; aynı zamanda zorunlu transfer ödemelerinin ve İslâm ahlâk kurallarının da bir fonksiyonudur. Bu sebeple gelir ve kazançtan hemen tüketime geçilmez. (Bkz. Zaim, Sabahattin; İslâm-İnsan-Ekonomi, Yeni Asya Yay., İst.1992, s.70) Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de tasarruf ve tüketimden ayrı olarak, gelirin belirli bir kullanımına da işaret edilir ve bu, Allah rızası için harcama olarak adlandırılır. (Bkz. Bakara, 265-268) Allah rızası için harcamak ise mecburî (zorunlu) veya ihtiyarî (iradî) olabilir. Zekât, Allah rızası için mecburî harcamanın önemli bir kalemidir. İhtiyarî, yani mecburî olmayan harcamanın sınırı ise kişinin takvasına bağlanmıştır. Rivâyetler Peygamber

Efendimizin, fetihlerden sonra, gelirlerin artmasıyla maddi bolluğa kavuşulmasına rağmen yaşayış tarzını değiştirmeyip, mütevacî hayatını devam ettirdiğini bildirmektedir. (Canan, İbrahim; Kütüb-i Sitte Muhtasarı Terceme ve Şerhi, Akçağ Yay., Ankara 1990, s.459-469) Artan geliri ise sorumluluğu gereği yoksullara dağıtmıştır.

Bu nedenle, İslâm ekonomisinde her bireyin tüketim davranışını diğer birine bağımlı yapan şey, gösteriş duygusu değil; tersine toplumun zengin kesimlerine, yoksulların gelirlerini artırmak için transfer ödemelerinde bulunma yükümlülüğü getiren İslâmî ahlâk duygusudur. (Abdülmanan, Muhammed; İslâm Ekonomi Toplumunun Kuruluşu-Ekonomik Analizin İslâmî Boyutları, Fikir Yay., İst. 1989, s.141)

İslâm'ın tanımladığı insan modelinde kişinin sahip olduğu her hak, yalnızca kişisel gelişimi için değil, toplumsal gelişim anlamında da fayda sağlamalıdır. Müslüman insan, düşünüş, yaşayış, tutum ve davranışlarıyla, toplumun ve ülkenin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel gelişimine doğrudan veya dolaylı olarak katkıda bulunmakla yükümlüdür. Çünkü "Müslüman insan" tipi, "ekonomik insan" (homo-economicus) tipinden farklıdır. Ekonomik insan tipinde kişi, yalnızca kendi çıkarları için faydasını en üst düzeye çıkarırken; Müslüman insan tipinde kişi, yalnızca kendi faydasını en üst düzeye çıkarmakla kalmaz, aynı zamanda toplumun diğer bireylerinin de faydasını dikkate alır. (Geniş bilgi için bkz. Zaim, Sabahattin; a.g.e.) Bu nedenle varlıklı

İslâm dini, sosyal ve iktisadî dengeleri sağlamak için infakı emrederken, israfı, lüksü ve gösteriş tüketimini de yasaklar. Yüce Allah Kur'an'da yiyip içmeye müsaade etmekte, israf etmeye ve gösteriş amaçlı tüketimde bulunmaya ise müsaade etmemektedir.

bir Müslüman, maddî ihtiyaçlarını karşıladığında ilâve tüketim harcamalarında bulunmaz. Zira ilâve tüketim harcamalarının, "azalan fayda kanunu" gereğince marjinal faydası azalır, sıfıra inecek ve gittikçe "negatif fayda"ya dönüşecektir. Şüphesiz bu durum, insanları mutsuzluğa iter, hayattan zevk alamaz duruma getirir, kötü arzu ve isteklerinin tatmini yönünde ahlâk dışı yollara sürükler. İslâmî ahlâk prensipleriyle yetiştirilen bir insan bu noktaya gelmez. Doygunluk noktasına ulaşmadan önce, israftan kaçınma prensibiyle tüketimini frenler. Lükse ve gösteriş tüketimine yönelmeyeceği gibi, gayri meşru yollara da sapmaz. Bireysel tüketiminin marjinal faydası azalmaya başlayınca, sosyal harcamalara yönelir ve böylece "azalan fayda kanunu"na muhatap olmaz. Sosyal harcamalar çoğaldıkça sağlayacağı manevî tatmin duygusu da artar. Böylece hem maddî fayda sağlamış, hem de mal ve hizmetleriyle fakirleri, yetimleri ve muhtaçları sevindirmiş olacağı için manevî faydayı da elde etmiş olur.

İslâm dini, sosyal ve iktisadî dengeleri sağlamak için infakı emrederken, israfı, lüksü ve gösteriş tüketimini de yasaklar. Yüce Allah Kur'an'da yiyip içmeye müsaade etmekte, israf etmeye ve gösteriş amaçlı tüketimde bulunmaya ise müsaade etmemektedir. (A'raf, 31; Nisa, 38) Çünkü gösteriş tüketimi hem kişilerin, hem de toplumun sağlıklı gelişmesine engel olur. İslâm'a göre mal varlığına dayanan bir farklılık, şımarıklığın ve gösterişin sebebi olmamalıdır. Sadece iyi ve güzel iş yapanlar, diğerlerinden üstündür ve bunların sevinci sona ermeyecektir. (Kehf, 46; Hucurât, 15)

İslâm'da israf ve gösteriş tüketimi yasak olduğu gibi, cimrilik de yasaktır. (Âl-i İmrân, 180) Çünkü İslâm'da biriktirmeye değil, harcamaya önem verilmiş, servetin atıl tutulması yasaklanırken, harcanması teşvik edilmiştir. (Bakara, 195)

Ancak israfa varan harcamalar da, cimrilik anlamına gelen harcamamak gibi kınanmış ve harcamalarda itidal, iktisat (denge) emredilmiştir. (Furkan, 67)

Kur'an, tüketimde dengenin esaslarını şu ayetlerle net bir şekilde ortaya koymaktadır:

"Onlar harcadıkları zaman ne savurganlığa saparlar, ne de cimrilik ederler. Harcamaları, bu ikisinin arasında dengeli olur." (Furkan, 67)

Bu ayette, israfla cimrilik arasında mükemmel bir denge kurulması istenirken; (Afzalurrahman; Siret Ansiklopedisi, İnkılab Yay., İstanbul, 1996, II, 421) İsrâ sûresinde de aynı ilke şöyle vurgulanıyor:

"Eli sıkı olma, büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır ve çaresiz kalırsın." (İsra, 29) Yani ne öyle ellerini boynuna bağlamış gibi cimri ol; ne de malını saçıp savur. (Ateş, Süleyman; Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Yeni Ufuklar Neşriyat (Milliyet Bsk.), İst. 1995, III, 1526) Aynı sûrenin 26. ve 27. ayetlerinde de infak ve harcama emredilirken, tüketim sınırının ölçüsüzce aşılması yasaklanıyor: "Akrabaya, yoksula ve yolda kalmış yolcuya haklarını ver, fakat saçıp savurma. Çünkü saçıp savuranlar şeytanların kardeşleridir. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankörlük etmiştir."

Değerlendirme ve sonuç

Yüce Allah, bizler için sayısız nimetler yaratmıştır; Kur'an'ın ifadesiyle bunları saymakla bitiremeyiz. (Bkz. Nahl, 18) Allah herkesin rızkını verir. (Bkz. Hûd, 6) Dünya ve erişebildiğimiz diğer âlemler, sayısız nimetler üretmeye müsaittirler. (Yeniçeri, Celal; İslâm Açısından Tüketim, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 1996, s.74) Fakat şu bir hakikattir ki, insan denen varlığın sınırsız ihtirasları ve arzuları vardır. İktisadî prensip olarak ihtiyaçlar/arzu ve istekler sonsuzdur. Buna karşılık yeryüzünde, yer altı ve yer üstü servetleri ihtiyaçlara kıyasla göreceli olarak sınırlıdır. Çünkü bizim ihtiyaç ve arzularımızı karşılayacak kadar bol miktarda, her an üretilmiş mal bulunmaz. Dolayısıyla insanlar, seçimlerini iktisadî ve ahlâkî kurallara uygun olarak yapmaya mecburdurlar. Bu nedenle tüketimde, ölçülere uygun davranış, meşruiyet, helâl-haram ölçüsü, zaruret derecesine göre ihtiyaçların sıralanması ve her kademede israftan kaçınılması vardır.

İslâmî prensiplerin amacı, insanları kendi imkânları oranında dengeli harcamaya sevk etmek-

tir: Harcamalar ne gelirinden çok fazla olmalı, ne de zenginliklerinin çok altında kalmalıdır. Kısaca harcamalarda orta yol (iktisat) tutmalıdır. Böylece ne servet dolaşımı engellenmiş, ne de ekonomik kaynaklar israf edilmiş olur. (Afzalurrahman; a.g.e., c. 2, s.421)

İslâm'da ekonomi, ahlâkî değerler ve sosyal normlardan bağımsız değildir. Tüketim konusunda da durum aynıdır. Tüketim alanı Allah'ın emir ve yasaklarıyla, diğer bir ifadeyle meşru alan ve miktarlarla sınırlandırılmıştır. (Ekrem Han, Muhammed; İslâm Ekonomisinin Temel Meseleleri, (Çev: Ömer Dinçer), Kayihan Yay., İstanbul, 1988, s.43)

İdeal bir İslâm toplumunda; başkalarıyla ilgilenme, diğer insanları kendi nefesine tercih etme, dul, yetim ve hastalara bakma, misafirlere ikram etme ve her türlü sıkıntı anlarında karşılıklı dayanışma bir erdem olarak kabul edilir ve bunlar birer davranış normudur. Ekonomik olarak da Müslüman insan, diğerleri için fedakârlık yapacak şekilde davranır. (Ekrem Han, a.g.e., s.44) Bu bakımdan zengin insan, dilediği ve istediği kadar sorumsuzca ve sınırsızca tüketim yapamaz. Zenginliğinin sadece kendi çalışması sonucu değil, aynı zamanda Allah'ın bir lütfu olduğunu bilir ve bu sebeple, ona bu zenginliği veren Allah'a karşı, servetini O'nun emrettiği biçimde kullanır, sosyal sorumluluklarını yerine getirir, asla gösteriş tüketimine yönelmez. Tüketim ve harcamalarında yalnızca kendi mutluluğunu değil, başkalarının mutluluğunu da hesaba katar ve ona göre hareket eder.

O halde tüketim ama yönlendirilmeden, moda, marka ve reklâm etkisine fazlaca kapılmadan, ihtiyaçlarımızı imkânlarımıza göre sınırlayarak tüketim. Yardımlaşmayı, kardeşliği ve dostluğu, açgözlülüğe, bencilliğe feda etmeden... "Tüketim özgürlüğümüzü sağlığınıza, sosyo-ekonomik yapımıza, tabiata, çevreye ve gelecek nesillerin potansiyel kaynaklarına zarar vermeden kullanalım." (Böhürler, Ayşe; İzlenim Dergisi, Sayı 1, s. 30) Her şeyden önce neyi istediğimizi iyi bilelim ve ihtiyaçlarımızı karşılarken, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını da karşılayacakları kaynakları ölçsüzce ve hoyratça tüketmeyelim. Mutluluğun sadece kendi tükettiğimizde değil, aynı zamanda fakir, yoksul ve yetimlerin de ihtiyaçlarını karşılamak için helâlden kazanıp harcamada olduğunu bilelim.

SÜNNETTE İŞÇİ-İŞVEREN MÜNASEBETLERİNDE HAK VE SORUMLULUK

Dr. M. Selim Arık
Bursa Merkez Vaizi

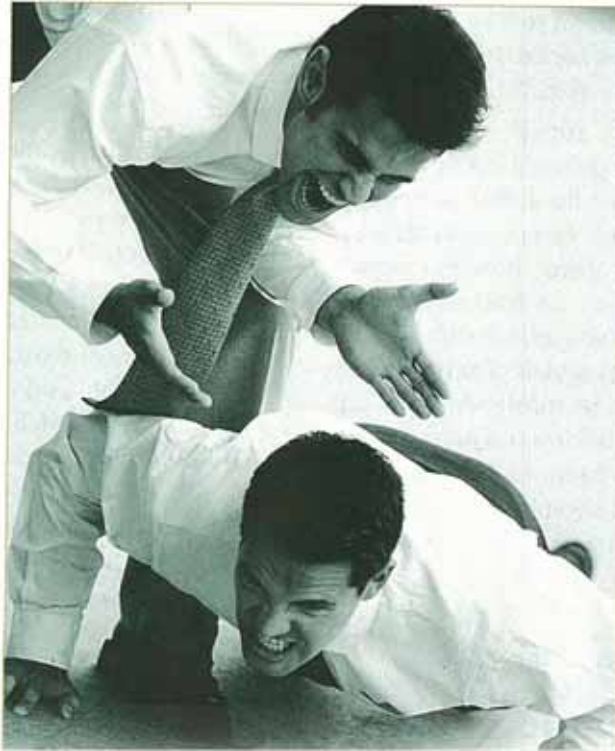
Hakka ve adalete riayet her yerde kolayca yaşanabilir; insani bir haslet, Kur'anî bir terbiye, Peygamberî bir yoldur. Dolayısıyla hakka ve ihsana uymak, işini sağlam yapmak, kişiyi dünya ve ahiret saadetine ulaştırır.

Kur'an-ı Kerim'in üzerinde durduğu konulardan biri, ahlâkî kaidelerden olan hak ve adalettir. Ahlâk ise, insanın fizikî yapısını içine alan "halk" (yaratılış) ile manevî yapısını içine alan "hulk" (iyi ve kötü, fazilet ve rezilet) kelimesinden türemektedir. Böylece ahlâkî konu içinde yer alan hak ve adalet, kişinin vazife ve sorumluluğunu belirler. Bu da işçi ve işveren açısından hak ve ihsan kavramlarını ortaya çıkarır. Bu kavramlar da emekte kalite ve verimliliğin, toplumda da huzur ve güvenin artmasına vesiledir. Günümüzde işçi ve işverenin hak ve sorumluluklarının hakkaniyet ve adalet çizgisinde belirlenmesi, işçi sağlığı ve güvenliğinin sağlanması, işçilerin de ehil olması ve mesuliyet duygusu içinde çalışması, toplumun ilerlemesi ve yapılan işin kalitesinde en büyük etkidir. İşin mahiyeti sebebiyle âlimler, işçiyi ecir-i has ve ecir-i müsterek diye iki gruba ayırmışlardır. Yapılan iş sözleşmesi, işçinin belli bir zaman biriminde hâsıl edeceği emeğini işverenin emrine tahsis et-

mesini gerektiriyorsa, bu duruma "ecir-i has" denilir. Günümüzdeki devlet memurları, sanayi ve tarım kesimi işçileri ile günlük işçiler bu kapsama girmektedir. Buna karşılık sözleşme, işçinin belli bir iş görmesini konu alıyorsa, o takdirde bu işçiye de "ecir-i müsterek" denir. Bu kapsamda da ücret karşılığı bir işi takip eden avukatlar ile doktorlar ve sanatkarlar sayılmaktadır. (İbnü'l-Hümmam, Fethu'l-Kadir, VII, 61)

Hak, sözlükte ve fıkıh literatüründe, "gerektiği şekilde, gerekli ölçüde ve gereken zamanda meydana gelen iş, olması gereken yetki ve imtiyaz" (Ragıb el-İsfahani, el-Müfredât, "hak" md; Bardakçı, Ali, "hak" D.İ.A. XV, 139) anlamındadır. Hak-

lar, "hukukullah" (Allah hakları) ve "hukuku'l-ibad" (kul hakları) şeklinde iki kısma ayrılır. Şüphesiz en büyük hak, Allah hakkıdır. Allah, kendi hakkını gerektiğinde affedebilirken; kul hakkının kulların kendi aralarında helâlleşmediği müddetçe affedilemeyeceğini haber vermektedir. (Buhari, Mezalim, 10) İslâm nazarında her insan mükerremdir, kıymetli-

dir. Hepsı aynı haklara sahiptir. Bütün insanlar bir ailenin fertleri gibidirler. Hangi ırka, hangi sınıfa, hangi mesleğe, hangi rütbeye mensup olursa olsun her insan eşit haklara sahiptir. Hiçbir fert, mensup olduğu sınıf, meslek, ırk veya cinsiyet dolayısıyla tabii haklarının hiçbirinden mahrum edilemez.

Adalet ise, "davranış ve hükümde doğru olmak, dengeli davranmak ve eşit kılmak" manalarına gelmektedir. (Ragıb el-İsfahani, el-Müfredât, "adl" md; Çağrı, Mustafa, "adalet" D.İ.A. I, 341) Müfessirler Kur'an-ı Kerim'deki, "Muhakkak ki Allah, adaleti ve ihsanı emreder." (Nahl, 90) ayetindeki adaleti, üç kısımda mütalâa etmişlerdir: 1. Kulun Allah'a karşı adaleti: Allah'ın emirlerini eksiksiz yerine getirmektir. 2. Kulun nefsi ile cismi arasındaki (kendisine karşı) adaleti: Kendini mahvedecek maddî ve manevî felâketlerden uzak durmasıdır. 3. Kullar (insanlar) arasında adalet: Mahlukata insaflı davranma, başkasının hakkına riayet ederek, hıyaneti terk ile sözlü ve fiili olarak hiç kimseye kötü bir harekette bulunmama-dır. (İbnü'l-'Arabî, Ahkâmü'l-Kur'an, III, 1172)

Ihsan, "başkasına iyilik etmek" ve "yaptığı işi güzel yapmak" anlamına gelen bir isimdir. (Çağrı, Mustafa, "Ihsan" D.İ.A. XXI, 544) Bu açıdan bazı âlimler ihsanı, adaletin üstünde bir derece daha fazla olarak görmüşlerdir. Çünkü adalet, borcunu vermek, alacağını almak iken, ihsan ise üstüne düşenden daha fazlasını vermek, alması gerekenden daha azını almaktır. Bundan dolayı adaleti gözetmek vacip, ihsanı gözetmek mendup ve müstehap kabul edilmiştir. Cibril hadisi diye bilinen rivayette Hz. Peygamber iman, İslâm ve ihsanı tarif etmiş; ihsanı, "Allah'ı görür gibi ibadet ve kulluk vazifesini (verilen işleri) yerine getirme" (Buhari, İman, 37) olarak belirtmiştir.

Kur'an-ı Kerim, insan hak ve vazifelerine ilgili konuları mücmel (kısa) olarak anlatırken, Hz. Peygamber de uygulamalarıyla bu konuları açıklamış ve bunların aynı zamanda Allah hakkı olduğunu belirterek, dikkat edilmesi mevzuunda ümmetini uyarmıştır. Meselâ Hz. Peygamber bir defasında: "Bir kimse, yemin ederek bir Müslümanın hakkını gasbederse, Allah o kimseye cehennemî vacip kılar ve cenneti haram eder" buyurunca, bir kişi, "ey Allah'ın Rasûlü! Eğer o hak, değersiz bir şey ise ne dersiniz?" demiş ve Peygamberimiz de: "İsterse misvak ağacından bir dal parçası olsun" (Müslim, İman, 218) buyurarak konunun önemine dikkat çekmiştir.

İşverenin hakkı ve sorumlulukları

İslâm'da işçinin hak ve vazifeleri olduğu gibi, işverenin de hak ve sorumlulukları vardır. Öncelikle işveren ve işçinin uyması gerekli ilk şart; doğruluk, verdiği sözde durma ve her işin hakkını vermek olmalıdır. Sahabiden Sufyan b. Abdullah es-Sekafi bir defasında Hz. Peygamber'e, İslâm'ın kısa ve özlü bir tavsiyesi olsa ne olur? demiş, O da: "Allah'a iman ettim dedikten sonra tüm işlerinde dosdoğru ol" (Müslim, İman, 62) buyurmuşlardır. Kur'an-ı Kerim'de haber verilen "Yeryüzüne ancak salih kullarım mirasçı olur." (Enbiya, 105) ayetindeki varislik, dürüst olma prensibine dayanır. Çünkü ayetteki "salâh=dürüstlük" dünyevi işleri en güzel yapmadır. Bu, bilimde, sanatta ve teknikte en mükemmeli uygulama olabileceği gibi, ahirete yönelik ibadetleri de zamanında eda etme anlamı da taşımaktadır. Buna riayet edildiği zaman, "Hak üstündür" (Buhari, Cenaiz, 80) düsturu ortaya çıkacaktır. Bu da "her işin hakkını vermek" prensibini meydana getirir. Bu kaideden hareketle, genel olarak işverenin hak ve sorumluluklarını şöyle sıralayabiliriz:

Helâl kazanç: İşçinin çalıştırılmasıyla ilgili olarak önemli bir şart, yapılacak işin ifasının dinen haram ve hukuken yasak olmamasıdır. Meselâ zina, kumar, cinayet, hırsızlık gibi dinen günah sayılan işlerin işlenmesini konu alan bir sözleşme ve bundan elde edilen ücret caiz değildir. Hatta masiyetin öğrenimi veya masiyetin işlenmesine yol açan akitler de aynıdır. Çoğu fakihler, yapılan iş dolaylı da olsa haram bir fiili içeriyorsa zaruret yoksa, Müslüman bu tür işlerden uzak durmalıdır, demişlerdir. Meselâ bunun için bir Müslümanın, domuz çiftliğinde çalışmasını doğru bulmamışlardır. (Vehbe Zühayli, İslâm Fıkhi Ansiklopedisi, Ter. Heyet, VI, 33)

Ücreti belirleme: İşverenin verebileceği ücreti

önceden belirtmesi sonradan olacak anlaşmazlıkları ve kavgınlıkları ortadan kaldıracaktır. Bazı işverenlerin, işe başla da sonradan düşünürüz veya kolay ederiz gibi sözleri doğru değildir. Nitekim Hz. Peygamber bu konuya açıklık getirmiş ve "Kim bir işçi çalıştırırsa, ona ücretini bildirsın" (Beyhâki, Sünen, IV, 120) buyurmuşlardır.

Ücreti zamanında ödeme: İşverenin en önemli sorumluluğundan biri de, akitte kararlaştırılan şekilde işçiye ücretini zamanında ödemesidir. Çünkü Hz. Peygamber'in, "İşçiye ücretini, teri kurumadan önce veriniz" (İbn-Mace, Ruhûn, 4) tavsiyesi, bir nevi emir hükmündedir. Kudsi bir hadiste de Hz. Peygamber, Allah Tealâ'dan rivayetle şöyle buyurmaktadır: "Üç sınıf insan vardır ki, kıyamet günü ben onların hasmıyım: 1. Benim ismimle yemin edip, sonra ahidini bozan. 2. Hür bir kimseyi köle olarak satan ve parasını yiyen. 3. Bir işçi tutup çalıştırıp sonra ücretini vermeyenler." (Buhari, İcârat, 10) Bu hadisten de anlaşılıyor ki işveren işçisine ücretini zamanında ve eksiksiz ödemesi gerekmektedir. Zira bu rivayet aynı zamanda haksız kazanç sağlayanlara ve kul hakkını ihlâl edenlere en büyük tehdittir!

İşi ehil olana verme: "İşler ehil kişilere verilmediği zaman kıyameti bekleyiniz" (Buhari, İlim, 2) rivayeti yalnız büyük kıyameti değil, küçük kıyamet denilen "dünyevi belâlar" anlamında da anlaşılmalıdır. Zira ehil olmayan bir insanın yapacağı bina, kullanacağı vasıta kendisine mezar olabilecek veya ömür boyu sakat kalabilecektir. Bunun için Hz. Peygamber, "Daha ehil ve liyakatlı varken, yakınlık sebebiyle bir işe, bir başkasını tercih ve istihdam eden kişi Allah'a, Rasûlü'ne ve bütün Müslümanlara karşı hainlik etmiş olur." (İbn Hacer, el-Metâlibü'l-Âliye, II, 233) buyurarak bu konuya işaret etmiştir. Ebu Musa el-Eşari de şöyle bir olay anlatır: Bir gün Eşari kabilesinden iki kişiyle beraber Hz. Peygamber'in huzuruna vardık. Bunlar Resûlullah'tan iş ve vazife istediler. Ben sıkılarak ya Resûlallah, "Ben bunların gönüllerinde memuriyet talebi bulunduğunu bilmiyordum" dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber de: "İş dileyen kimseyi, biz işimiz üzerinde kullanmayız" buyurmuşlardır. (Buhari, İcârat, 1) Özellikle devlet işlerine ehil olunmadığı müddetçe personel alınmaması gereği, bu rivayetten çok net anlaşılmaktadır. Tarihçiler, Hz. Osman dönemindeki fitnenin bir sebebinin de devlet işlerine ehil olmayan ve kabile taassubundan kaynaklanan tayinler olduğunu sebep gösterirler. (Bkz. Doğrul, Ömer Rıza, Asr-ı Sadet, V, 22) Bu konu da çok dikkat çekicidir.

İnsan haklarına riayet: İnsan hakları ve özgürlükleriye ilgili konulara riayet etmek, işçisine yaşanabilir bir hayat ortamı hazırlama ve dini yükümlülüklerini yerine getirmede (meselâ farz namaz ve cuma namazları gibi) imkân hazırlama da işverenin görevleri arasındadır. Hz. Peygamber, "Kim bize âmil (işçi, memur) olursa, ücretiyle hanım alsın (evlenebilsin). Eğer hizmetçisi yoksa hizmetçi tutsun. Eğer evi yoksa ev kazansın." Hz. Ebubekir bundan sonra Hz. Peygamber'den şöyle işittiğini nakleder: "Bundan başka servet edinenler ya hıyanet edicidir veya hırsızdır." (Ebu Davud, Harac, 10) Bu da bize gösteriyor ki, bir işte çalışan kişilerin bu insani eksiklikleri giderilirse, vazifelerini daha rahat ve düzgün yaparlar. Bu sorumlulukları yerine getiren işverenin bundan sonra kaliteli iş istemeye de hakkı olur. Dolayısıyla işçi-memur olarak çalıştırılan kişilere, lojman ve servis (araç) tahsis edilmesi gerektiği de bu hadisten anlaşılmaktadır.

İhsankâr davranmak: İhsan, Allah'ın murakabe ettiğini unutmama, bundan dolayı onun rızası istikametinde bulunma, aynı zamanda yaptığını güzel ve sağlam işleme anlamına gelmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de Allah Tealâ, "Allah sana

İşverenin verebileceği ücreti önceden belirtmesi sonradan olacak anlaşmazlıkları ve kavgınlıkları ortadan kaldıracaktır. Bazı işverenlerin, işe başla da sonradan düşünürüz veya kolay ederiz gibi sözleri doğru değildir. Nitekim Hz. Peygamber bu konuya açıklık getirmiş ve "Kim bir işçi çalıştırırsa, ona ücretini bildirsın" buyurmuşlardır.

ihsan ettiği gibi, sen de (insanlara) ihsanda (iyilikte) bulun." (Kasas, 77) buyurmaktadır. Dolayısıyla Allah, insanı nasıl mükemmel ve karşılıksız yaratmışsa, insan da tüm mahlukata karşı aynı şekilde ihsankâr davranmak mecburiyetindedir. Hatta hadiste, köle veya işçi olarak çalışan kimseler için, "Onlar sizin kardeşleriniz olup, Allah onları sizin sorumluluğunuz altında kılmıştır. Böyle bir din kardeşi eli altında bulunan kimse, ona yediğinden yedirsın, giydiğinden giydirsın, onlara gücü yetmediği şeyleri yüklemesin. Şayet yüklerse onlara yardımcı olsun." (Buhari, İtk, 16) şeklinde belirtilmiştir. Abdullah b. Ömer de Hz. Peygamber'den şöyle bir haber nakleder: "Sizden önceki milletlerde üç kişilik cemaat sefere gitmişler ve dağda bir ma-

ğaraya sığınmışlardı. Mağaraya girdikleri zaman dağdan bir kaya parçası aşağı düşüp bunların üzerine mağarayı kapadı. Bunlar kendi aralarında bizi buradan ancak salih amelimiz kurtarır diyerek, herkes yapmış oldukları ameli zikrederek, Allah'a dua etmeye başladılar. İki kişi dualarını bitirdikten sonra kaya biraz açılır fakat çıkamazlar. Bunlardan üçüncüsü de şöyle devam ediyor: Allah'ım sen de biliyorsun ki, ben bir kere birtakım işçiler tutmuş-tum. İşçilerden biri müstesna hepsinin ücretlerini verdim. Fakat diğer işçi ücretini bırakıp gitti. Bunun ücretini ticaretle nemalandırdım. Hatta bunun bu ücretinden hayli servet meydana geldi. Bir zaman sonra bu işçi bana geldi, ey Allah'ın kulu ücretimi bana ver dedi. Ben de ona şu gördüğün deve, sığır, koyun hep senin ücretinden meydana gelmiş bir servettir. Götür bunları dedim. O da ey Allah'ın kulu benimle alay etme dedi. Ben de ona: Hayır, bu hakikattir, malını al götür! dedim. O da bunların hepsini sürüp götürdü. Rabbim! Bu hayır ve sadakatimi, senin rıza ve muhabbetin için yapmışsam şu kaya parçasını buradan kaldır dedi ve kaya tamamen açıldı, bunlar da mağaradan çıkıp gittiler." (Buhari, Enbiya, 52) Bu hadisten de işçinin hakkını vermek, hatta ihsankâr davranarak onun gönlünü almak, işveren için dünyevî ve uhrevî mükâfata nailiyet olacağı anlaşılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de de Allah, "ihsankâr davranan=muhsinleri çok sevdiğini" çeşitli ayetlerde beyan eder.

İşçinin vazifesi, hakkı ve sorumluluğu

İşverenin hakkı, ihsanı ve sorumlulukları olduğu gibi, işçinin de vazifesi, ihsanı, hakkı ve sorumluluğu vardır. İşçinin ilk görevi sağlam ve kaliteli iş üretmesidir. İhsanı ise, isteyerek ve karşılıksız olarak fazla mesai yapmasıdır. Bununla birlikte ayrıca vazife ve sorumlulukları şunlardır:

Güvenilir ve ehil olma: Yapılacak iş, işveren tarafından işçiye emanet edileceği için işçi açısından en önemli sorumluluk, önce emniyet ve liyakattir. Hz. Musa Mısır'da bir Kıbtî'yi kazaen öldür-

mesinden sonra Mısır'ı terk etmiş, Medyen'e doğru gitmişti. O esnada kuyu başında bir grup insan bulmuş hayvanlarını suluyorlardı. Bunların gerisinde de iki kız vardı. Bunlar da izdihamdan sakınıp duruyorlardı. Hz. Musa bunlara:

–Siz niye kenarda bekliyorsunuz? diye sorunca onlar da:

–Bu çobanlar çekilip gitmedikçe, bunların arasına sokulup da biz hayvanlarımızı sulayamayız. Biz zayıf kimseleriz. Babamız da koca bir ihtiyardır (Şuayb) dediler. Bunun üzerine Hz. Musa, bu kızcağızların koyunlarını sulayıverdi. Sonra gölgeye çekildi. İstirahat ettiği sırada bu iki kızdan birisi utanarak Musa'ya geldi. Babam seni davet ediyor. Bize su çekiverdiğin ücreti sana ödemek istiyor" dedi. Bunun üzerine Musa (a.s.), Şuayb (a.s.)'a geldi. Bu kızlardan birisi (Safura) babasına, "Babacığım bu adamı ücretli tut. Bu, tuttuğun ecirlerin en hayırlısıdır; kuvvetli, emin bir kimsedir" dedi. Şuayb (a.s) da, "Bana sekiz yıl çalışmana karşılık, şu iki kızımdan birini (Safura) sana nikâhlamak istiyorum. Eğer hizmetini on yıla tamamlarsan, artık o da kendinden (ihsan) olur. Ben seni zahmetle sokmak istemem" dedi. (Kasas, 26-27)

Bu ayet-i kerimeden anlaşılan husus; kendisine iş tevdi edilecek işçinin ifasına memur edileceği işi başarabilecek kudret ve kabiliyeti haiz bulunması ile emin olmasıdır. Peygamberimiz, işçinin güvencesini kaybetmesi ve emanete riayet etmemesinin bir nevi hırsızlık olacağını şöyle haber vermişlerdir: "Biz kimi bir vazifeye tayin eder ve ona geçimi için maaş bağlarsak; maaşından sonra onun aldığı şey, ganimet malından çalmak gibidir" (Ebu Davud, Harac, 10) buyurmuşlardır. Bir başka rivayette de şöyle nakledilir: Hz. Peygamber devrinde el emeği ile geçinen "Kerkire" adlı bir adam vardı. Bu adam öldü. Hz. Peygamber, "O adam cehennemdedir" dedi. Bunun üzerine gidip eşyasını karıştırdılar; gördüler ki ganimetten bir aba çalmış. (Buhari, Cihad, 190) Ganimet amme hukukudur. Böylece tüm insanların hakkına tecavüz olmuştur, bundan dolayı cezası da elbette ağır olacaktır. Özellikle devlet ihalesine girenlerin bu konuda çok dikkatli olmaları gereklidir. Çünkü sözleşmeye riayet edilmediği takdirde, tüm milletin hakkı kendi üzerine geçmiş olur.

İşini sevme ve işverene saygı: İşini sevme hatta işine âşık olma, verimliliğin artmasında en önemli etkenlerden biridir. Zira hayatın her alanında yanlış, eksik, çürük, hileli ve kalitesiz mal üretimi, bilgisiz ve ilgisiz kişilerden kaynaklanmak-

İşini seven ve sahip çıkan kişiler, kendilerini kaliteli iş yapmak mecburiyetinde hissederler. İşverene saygılı olmak ise, onu görünce selâma durmak değildir. Onun yokluğunda haklarını gözetmek, malına sahip çıkmak, zarar vermemek, tahrip etmemek ve buna izin vermemektir. Dolayısıyla işçi, iş sahibine gıyabında saygılı olsun ki, işveren de işçiye karşı şefkatli davranabilsin.

tadır. Bu konuda da Peygamberimiz: "Muha-kkak ki Allah, sizden birinizin yaptığı işi sağlam ve güzel yapmasından hoşnut olur" (Suyûti, Fet-hu'l-Kebir, 1, 354) buyurmuşlardır. Zira işini seven ve sahip çıkan kişiler, kendilerini kaliteli iş yapmak mecburiyetinde hissederler. İşverene saygılı olmak ise, onu görünce selâma durmak değildir. Onun yokluğunda haklarını gözetmek, malına sahip çıkmak, zarar vermemek, tahrip etmemek ve buna izin vermemektir. Dolayısıyla işçi, iş sahibine gıyabında saygılı olsun ki, işveren de işçiye karşı şefkatli davranabilsin. Zira, "İnsan kendisi için istediğini başkaları için de istemedikçe, kâmil mü'min olamaz." (Bkz. Müslim, İman, 71) hadisi, kişinin tüm işlerinde devamlı rehberi olmalıdır. İşçi de, işveren gibi bu konuda hakkaniyet esaslarına uygun olarak ve karşılıklı rıza ile düzenlenmiş sözleşme esaslarına ve şartlarına uymalıdır. Hz. Peygamber, "Müslümanlar, kabul ettikleri şartlara uymak zorundadırlar." (Buhari, İcarat, 14) buyurmuş ve sözleşme yaptığı hâlde buna uymamayı münafıklık âlâmeti olarak nitelemiştir. (Bkz. Buhari, İman, 24) İşçinin taahhütlerine uyarak işini belirtildiği şekilde yapması yalnız kendi ahlâki şahsiyetine ve işverene karşı bir görev değil, aynı zamanda topluma ve devletine karşı da bir borcudur. Örnek olarak bir inşaat sektörünü ele alırsak,

buradaki bir işçi, kalfa veya mühendisin, projeye uymadan ucuz ve daha kısa zamanda yaptığı işin bedelini, telâfisi mümkün olmayan acılarla ödeyebilmektedir. Nitekim 17 Ağustos 1999 Marmara depreminde 20 bin kişiyi kaybetmemiz bunun en acı faturasıdır. Peygamberimiz. "Bizi aldatan bizden değildir" (Müslim, İman, 164) buyurmuşlardır. Bu da, "bizim yolumuz ve sünnetimiz üzere değildir" demektir. Hz. Peygamber'in yolunda olmama ise bir mü'min için en büyük bedbahtlıktır.

Sonuç

İşçi-işveren ilişkileri, insan ilişkilerini, insan ilişkileri de insan haklarını oluşturur. İslâm'ın hedefi, belli bir kesimin refah veya sıkıntı içinde olmasını değil, toplumsal gelir ve sıkıntının birlikte ve âdil bir şekilde paylaşılmasıdır. Böyle olunca hem objektif ve âdil ölçülerin hâkim olduğu hukuki düzenlemelere hem de yetişkin, inançlı, eğitilmiş, sorumluluk duyan, fedakâr insanların çoğalmasına ihtiyaç vardır. Bu sebeple İslâm'ın hayata ve insan ilişkilerine yön ve anlam veren ilkelerinin özümseyip, dinin bir bütün hâlinde bireyin vicdanını, kişisel ve toplumsal hayatını kuşatması, işçi-işveren, amir-memur ilişkisinin karşılıklı saygı, sevgi ve hakkaniyete dayalı sağlam bir yapıya kavuşması gerekmektedir. Bu konudaki ölçü ise Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in yaşadığı ve miras bıraktığı sünnettir. Böyle bir mirasa sahip çıkan toplumda üretim, kalite ve iş ahlâki kişisel menfaate değil, toplum yararına dönüşecektir. Dinimiz sadece işçiye korumaya yönelik değil, akdin iki tarafını da korumayı hedefleyen tedbirler almıştır. Bu yüzden İslâm, işçi sınıfının haksız olarak örgütlenip güç birliği ederek grev tehdidi ile işvereni baskı altına alarak, hak etmedikleri bir ücreti zorla elde etmelerini doğru bulmadığı gibi, işverenin de işçiye haksızlık yapmasını hoş karşılamaz. Netice olarak hak, adalet ve ihsana riayet sadece Allah'ın veli kullarına, sahabilere has olan bir hal değildir. Hakk ve adaletle riayet her yerde kolayca yaşanabilir; insani bir haslet, Kur'anî bir terbiye, Peygamberî bir yoldur. Dolayısıyla hakka ve ihsana uymak, işini sağlam yapmak, kişiyi dünya ve ahiret saadetine ulaştırır. Bunun zıddı olan haksızlık, hırsızlık ve zulüm ise, Allah'ın lütfundan mahrumiyet ve insanların sevgisinden uzak kalmak ile dünyada yaptığının karşılığını ceza olarak bulmaktır.

AHİLİK TEN GÜNÜMÜZE

Prof. Dr. Sabahattin Güllülü
Atatürk Ü. FEF, Sosyoloji Bölümü

Ahi Birliklerinin belirli bir tarihsel-toplumsal dönemin ürünü olarak, ömrünü tamamladığı kabul edilmeli ve ona yönelik abartılı özlemlerden kaçınılmalıdır. Çünkü bu birlikleri oluşturan ekonomik yapı çoktan çözülmüş, bu ekonomik yapının güdülediği ve dönemin dünya görüşünün biçimlendirdiği insan tipi, bu dünya görüşü ile birlikte değişip dönüşmüş, bugün bazı çevrelerde bir sosyal kalıntı olarak yaşamakla birlikte işlevini kaybetmiştir.

Ahi Birlikleri, Selçuklu ve Osmanlı dünya-
sında belli bir tarihsel-toplumsal dö-
ne- mi karşılayan bir organizasyon olarak
karşımıza çıkmaktadır. Başlangıcında yoğun bi-
çimde kendine özgü inanç ve ahlâk değerlerini
yansıtan, diğer bir ifadeyle ide-
olojik bir işleve
s a -

hip olan bu organizasyon, Türklerin Anadolu'ya egemen olması ve yerleşmesi sürecinde, çeşitli etkilerin bir senteze ulaştırılmasıyla ekonomik işlevler de kazanmış ve böylece nihai şeklini almıştır. Bu son şekliyle o, bir yandan tarım dışı üretimi gerçekleştiren mesleki bir birlik, bir yandan da yerleşik hayat değerlerini yaygınlaştıran bir "Ahlâk Okulu" diye nitelenebilir.

Bu yazı, Ahi Birliklerinin ideolojik ya da sosyo-ekonomik işlevlerini irdeleme amacı gütmektedir. Söz konusu alanda çeyrek yüzyılı aşan bir süreden beri çok değerli çalışmalar yapılmış ve yapılmaktadır. Bu çalışmalar önceleri geçmişe, belirli bir ekonomik yapıyla belirli bir dünya görüşü ve belli bir insan tipinin uyum içinde olduğu bir döneme -Ahi Birliklerinin etkin olduğu döneme- duyulan özlemi yansıtmakla birlikte, sonraları Ahi Birliklerinden günümüze kalanların araştırılmasına yönelmiştir.

Ne var ki, bizim düşüncemize göre asıl yapılması gereken, ideolojik ve sosyo-ekonomik işlevleri ile olağanüstü tutarlı bir yapı taşıyan Ahi Birliklerinden günümüz dünyasına nelerin, hangi değerler ve hangi yapısal özelliklerin taşıyabileceğinin araştırılmasıdır. Bu yazı, söz konusu alanda küçük bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Sağlıklı toplumların temel göstergelerinden ilki ekonomik düzenle, insan tipi ve yaygın dünya görüşünün denge ve uyum içinde bulunma-

sıdır denebilir. Konuya bu denge ve uyum açısından yaklaşıldığında, Ahi Birliklerinin belirli bir tarihsel-toplumsal dönemin ürünü olarak, ömrünü tamamladığı kabul edilmeli ve ona yönelik abartılı özelemlerden kaçınılmalıdır. Çünkü bu birlikleri oluşturan ekonomik yapı çoktan çözülmüş, bu ekonomik yapının güdülediği ve dönemin dünya görüşünün biçimlendirdiği insan tipi, bu dünya görüşü ile birlikte değişip dönüşmüş, bugün bazı çevrelerde bir sosyal kalıntı olarak yaşamakla birlikte işlevini kaybetmiştir.

Küreselleşme sürecindeki günümüz dünyasına baktığımızda, merkezi devletçi ekonomilerin yerini, açık rekabetçi pazar ekonomilerine, toplumcu-cemaatçi yapıların yerini, bireyci-ferdiyetçi yapılara ve ihtiyaçlarca belirlenen geleneksel üretim prensibinin yerini, sınırsız üretim için üretim prensibine bıraktığı görülmektedir.

Bu yeni yapı, bu yeni dünya düzeni içerisinde Ahi Birliklerince oluşturulmuş ve yaşatılmış değerlerden hangileri etkin olabilir ya da etkin olmalıdır?

Ahi Birliklerini oluşturan değerler her şeyden önce toplumu öne çıkaran değerlerdir. İnsan ancak toplum içinde var olabilmekte, toplumla birlikte mutlu olabilmektedir. Toplum içinde var olabilmemizin, mutlu olabilmemizin yolu ise toplumsal ihtiyaçların fonksiyonu niteliğindeki üretime, belirli bir iş bölümüne katılmaktan geçmektedir. XIII. ve XIV. yüzyıllarda, Anadolu Türk şehir topluluğunda geleneksel kabile dayanışmasının yerini, herhangi bir kargaşaya fırsat kalmadan meslekî dayanışmaya bırakmasının nedeni budur. Dolayısıyla Ahi ahlâkının yöneldiği temel erdem –en geniş anlamıyla– dayanışmadır denebilir.

Bu en temel erdemın gerçekleştirilmesi yolunda öne çıkan kurallar:

1- Ahi'nin emeğini değerlendirecek bir işi, bir sanatı olması,

2- Ahi'nin birkaç iş ya da birkaç sanatla değil, yeteneklerine en uygun olan tek bir iş, tek bir sanatla uğraşması,

3- Ahi'nin doğru olması, emeğinin karşılığı

Ahi Birliklerini oluşturan değerler her şeyden önce toplumu öne çıkaran değerlerdir.

Ahi ahlâkının yöneldiği temel erdem, en geniş anlamıyla dayanışmadır.

olandan fazlasını kazanma yoluna sapmaması,

4- Ahi'nin, işinin ve sanatın bütün büyüklerine içten bağlanması, sanatında ve davranışlarında onları örnek alması,

5- Ahi'nin geçiminden arta kalan sanatını diğer insanlarla paylaşması yolundaki kurallardır.

Anlaşılabileceği üzere, Ahi Birliklerinden günümüz dünyasına taşınıp etkin kılınabilecek ilk kural, Ahi'nin emeğini değerlendirecek bir işi, bir sanatı olması gerektiği kuralıdır. Bu kural, Ahi'nin yeteneklerine en uygun tek bir iş, tek bir sanatla uğraşması kuralı ile birleşince, günümüzde ortaya çıkan toplumsal sorunların çözüm anahtarını bize vermektedir.

Bu iki kuralın içerdiği kurallar günümüze taşındığında, “üretici olmak ve uzmanlaşmak” insan için ahlâkî bir görev olarak ortaya çıkacak ve “çağdaş insan” tanımının da temel belirleyicilerini oluşturacaktır.

Ne var ki, bu iki kuralın günümüze olduğu gibi taşınması mümkün değildir. Bu kurallarla her ne kadar Ahi'ye bir iş, bir sanat sahibi olmak ve sanatında üretici olmak emrediliyorsa da, Ahi Birlikleri dünyasında üretim, “kanaat” ve “tevazu” ölçülerine bağlı olarak, “hırs” ve “tamah”dan uzak, ağır ağır ilerleyen bir üretimdir.

Ahi'nin yeteneklerine uygun bir sanatla uğraşması kuralı da, Ortaçağın kapalı sanat anlayışı içinde gelişmektedir. Bu kuralla Ahi'ye, kendisine uygun bir sanat seçme ve bu yolda sabırla olgunlaşmak emredilmektedir. “... bir kimesne nice sınaate iştigal eylemeye zira, evkat müvezza (zaman dar) olmağla cümleyi derece-i kemale erİştiremeyip, bir miktar ile iktifa etse gerektir.”

O halde sorun şu olmalıdır: Bu iki kuralın içerdiği değerler, “üretici olmak” ve “uzmanlaşmak” biçimiyle günümüz dünyasına taşınmaz mı? Üreticilik ve uzmanlık günümüz insanına, geçmişimizden bugüne uzanan ahlâkî bir görev olarak sunulamaz mı? Bugün Ahi Birliklerinin geçmişteki başarılarının yanı sıra bu sorulara cevap aramalıyız. Umarım ki, geçmişte var olan değerleri hatırlayıp anmak, onları bugüne taşımanın yollarından biri olsun.

FEDAKÂRLIK

Duygusu

Dr. Yaşar Yiğit

Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

Peygamberimiz Hz. Muhammed'e gönüllerde taht kurduran, onun övgüsünün tarihe nakış gibi işlenmesinde etkin olan olgu, onun insanlığın kurtuluşu için gösterdiği fedakârlıktır, mücadeledir.

İnsan, yaratılışı ve ihtiyaçları gereği toplum halinde yaşamaya mecburdur. Çünkü o, ihtiyaçlarını bireysel olarak karşılama istidadına sahip değildir. Onun sosyal bir varlık olarak nitelendirilmesi bu gerçeğin formüle edilmiş şekli olsa gerek. Dinimizin müminleri bölünme yerine birlikteliğe, beraberliğe davet eden emirlerini de insanın bu ihtiyacı paralelinde değerlendirmenin gereği ortaya

çıkılmaktadır. İncancı, sosyal ve kültürel yapısı her ne olursa olsun toplum halinde yaşamının insana yüklediği belli birtakım sorumluluklar vardır. Bu sorumlulukların temel dayanağını kamu yararı başka bir ifadeyle toplumsal fayda teşkil etmektedir. Toplumu teşkil eden bireylere fert olarak yüklenen sorumluluklar, onların toplum olarak faydalarına yöneliktir. Her sorumluluk, dolaylı ya da dolaysız bir şekilde yine bireylere hak olarak döner. Sorumluluklarımızın yerine getirilmesi elbette belirli fedakârlıkları gerektirmektedir. Hak talebi veya toplumsal hayatın getirilerinden faydalanma, bir

yönüyle sorumluluğun yerine getirilmesi ile ilintilidir. Şüphesiz toplum olarak yaşamının belli ilke ve kuralları vardır.

Hemen her insanın hayatında fedakârlık yapmak durumunda hatta zorunda kaldığı anlar olabilir. Annenin yavrusuna, babanın ailesine, ülke evlatlarının ülkelerine karşı fedakârlıkları bunlardan sadece birkaçıdır. Fedakârlık, insanın yaptığı anda huzur duyduğu bir olgudur. Bir

annenin uykusunun en tatlı yerinde uyanarak yavrusunu emzirmesi, yavrusunun huzuru için bir fedakârlıktır. Yavrunun hafif bir tebessüm veya gülücüğü bu fedakârlığın belki de arzulan bedellerinden en güzeli. Şefkat, merhamet duygularıyla ilintili bu meşakkatli fedakârlık örneğinin sadece insana özgü olmayışı hemen bütün canlı türlerinde gözlemlenmesi ilâhî iradenin rahmetinin kısmen yansıması olarak değerlendirilebilir. Öyle ya insan aklı, tecrübesi ve duygularıyla yavrusuna böyle davranıyor, ya aklı, duyguları tartışılan diğer canlıların, bu davranış biçimi hangi kaynaktan besleniyor?

Tabii ki Yaratıcı Kudret, yarattığı her varlığa bir şekilde sahip çıkmakta, birilerini onun korunmasında aracı kılmakta. İnsan yapmış olduğu fedakârlıkla bir taraftan bir anını, bir imkânını, belki huzurunu kaybetse de, onun getirdiği haz insanı başka dünyalara götürür. Hele hele bu fedakârlığın temel dinamiği manevî/moral değerler ise, durum daha da farklı bir mahiyet kazanmakta ve sahibine ayrı bir haz vermektedir. Sevgide, ilimde, mal ve mülkte fedakârlık, uykudan fedakârlık... evet bunların hepsi ilk etapta insan nefesine zor gelen haller ve davranış biçimleri olarak algılanabilir ve değerlendirilebilir. Annenin hamileliği yabana atılamayacak ölçüde fedakârlıkta bulunmayı beraberinde getirmektedir. Bu zorlu süreç, doğumla zirveye ulaşmakta. Çocuğun kucağına alınmasıyla, onun o cilveli bakışlarıyla, çile yüklü fedakârlık, merhamete, sevgiye, huzura dönüşmektedir. Aslında her yönüyle hayat, paylaşımın bir başka çeşidi olan fedakârlık üzerine kurulmuş gibidir. Fedakârlık fedakârlığa bağlı... Arının bal yapmasından tutun da bir insanın kutsal değerleri, vatani, bayrağı için gerektiğinde seve seve ölümü dahi göze alması, kelimelerle anlatılamayacak derecede bir fedakârlığın sonucu değil midir? İlim adamı olmak belli bir fedakârlığın sonucu değil midir? Bu bağlamda cennet, Allah rızası gibi bir mümin için önem arz eden ve hayat boyunca amaçlanan ideallerle erişme fedakârlığı gerektirmez mi?

İslâm dininde fedakârlığa büyük ehemmiyet verilmiştir. Onun mübelliği Hz. Peygamber ve ona tabi olanların hayatlarında da gıpta ile karşılanacak türden fedakârlık örnekleri bulunur. Bazı nüanslar bulunmakla birlikte İslâmî kaynaklarda isar, feragat gibi kavramlar ile de ifade edilen fedakârlık, başkaları için özveride bulunmadır. İslâm bu yönüyle insanın sahip olduğu mal-mülk, ilim gibi nimetleri toplumun muhtaç kesimleri ile paylaşmasını önermekte hatta emretmektedir. Âl-i İmran sûresinin 134. ayetinde örnek müminlerin nitelikleri sıralanırken; "O takva sahipleri ki, bollukta da darlıkta da (Allah için) infak ederler (harcarlar), öfkelelerini yenerler, insanların kusurlarını affederler. Allah, iyilik yapanları sever." ifade buyurulmaktadır. Bu ayete bakıldığında, örneğin ölçütü olarak belirlenen hususların hemen hepsi belli bir fedakârlığı gerekli kılmaktadır. Fedakâr olmayan bir kimse, sahip olduğu "mal-mülk"ten belli bir miktarı karşılıksız, sadece Allah rı-

zası için muhtaç kesimlere kanalize eder mi? Kendisine karşı yapılan herhangi bir hatada öfkesini yenip, hata sahiplerini affeder mi? Ayette sıralanan hususların yerine getirilmesi elbette belli bir fedakârlığa gereksinim duyabilmekle olur. Başka bir ifadeyle, bu fedakârlığın iman ve din gibi kutsal değerlerle beslenmesi, motive edilmesi kaçınılmazdır.

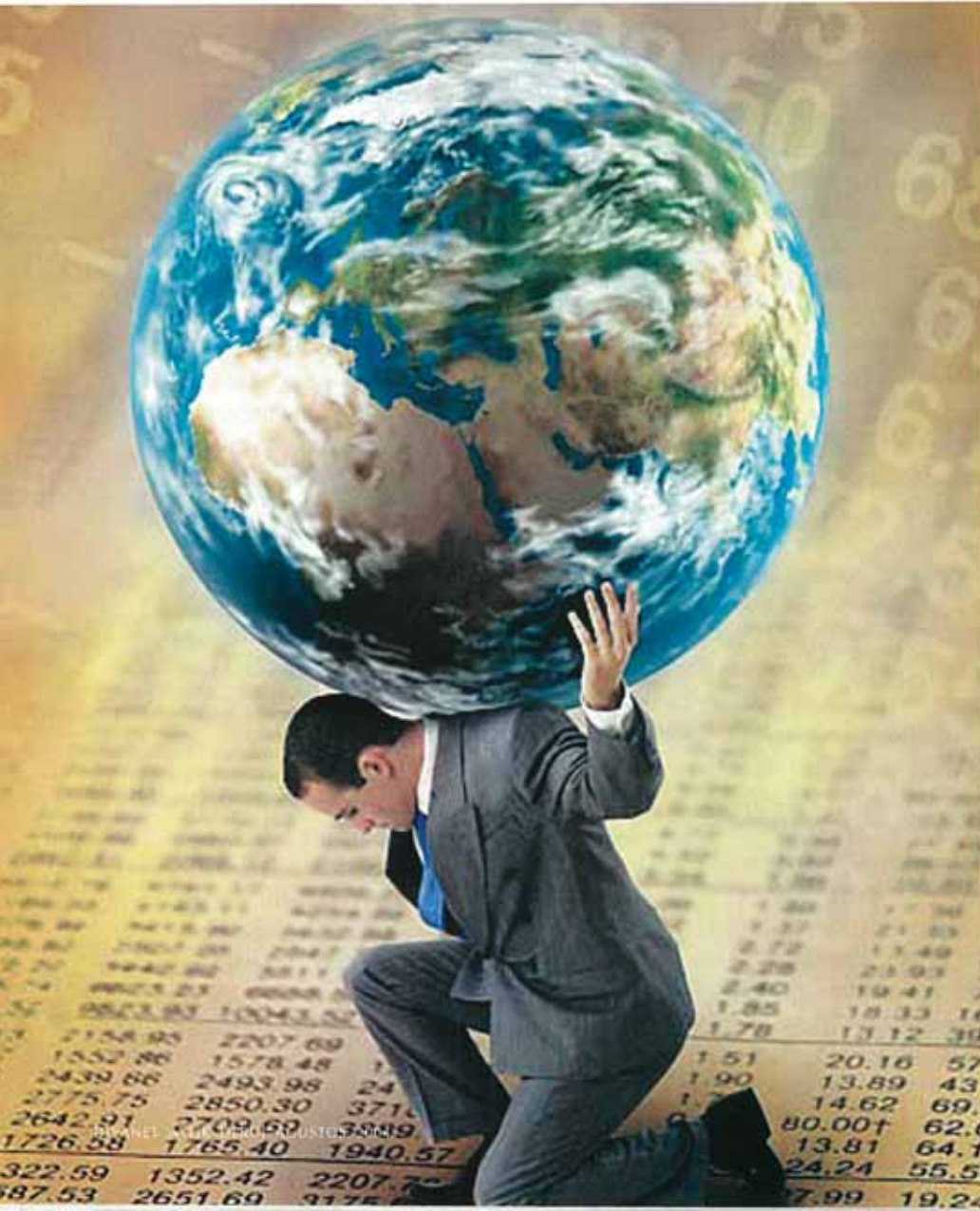
Allah'ın kendilerine lütfettiği nimetleri, olumlu ve olumsuz her türlü şart ve ortamda toplumun bireyleri ile paylaşabilmeleri, örnek/takva ehli müminlerin birinci özelliği olarak zikredilmektedir. İnsan topluluklarına bakıldığında, toplumdaki hemen her bireyin bir yönüyle diğer fertlere muhtaç olduğu görülür. Kimi insanın malına, kimi insanın ilmine, bilgisine, kimi insanın aklına toplumun bireyleri muhtaçtır. Bu yönüyle toplum, bütün uzuvları ile bir bedene benzer. Uzuvlar nasıl birbir fonksiyonunu tamamlıyorsa, toplum da zengini, fakiri, âlimi ve cahili ile birbirini tamamlamaktadır. Nitekim Rahmet Peygamberi, insanlığa aşkın değerler sunan Hz. Muhammed; "Birbirlerini sevmekte, birbirlerini acıtmakta ve birbirlerine şefkat hususunda müminler âdeta tek bir vücut (beden) gibidirler. Ondan bir uzuv şikâyet ederse, uykusuzluk ve ateşle vücudun diğer uzuvları da ona iştirak ederler." (Müslim, Birr, 67), "Mü'minin mümine göre konumu, parçaları (bölümleri) birbirini destekleyen bir tek bina gibidir." (Buhârî, Salat, 88; Müslim, Birr, 18) sözleriyle bu bütünlüğe ve bu bütünlüğün gereğine vurgu yapmıştır. Bu açıdan bakıldığında Allah'ın, her ferde diğer fertlerin yararına sunulduğunda faydalanabileceği türden nimetler verdiği görülür. Ancak "Ben" merkezli düşünce sistemlerinin genel olarak kitlesel huzuru değil, bireysel huzuru hedefledikleri bir ortamda insanların paylaşım, fedakârlık gibi aşkın değerlere odaklanmaları hayli güçtür. Oysa insanlık bireysel huzurun kitlesel huzurdan geçtiğini artık çok iyi biliyor.

Nimetlerin paylaşımı fedakârlığı gerektirir. İslâmî terminolojide geniş kapsamıyla "infak" kavramı bu paylaşımı içermektedir. Allah için infakta bulunmanın, İslâm'da ne derece önemli olduğuna birçok ayet ve hadis delalet etmektedir. Öyle ki, Kur'an-ı Kerim'de en çok yer alan kelimelerden birisi de infak kavramı ve onun türevleridir. (Bkz. Abdülbâki, M. Fuâd, el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâz'l-Kur'âni'l-Kerim, "N-F-K" maddesi)

Yüce Allah; "Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve rızık olarak yerden size çıkardıklarımızdan hayra harcayın. Size verilse, gözünüzü yummadan alamayacağınız kötü malı, hayır diye vermeye kalkışmayın. Biliniz ki Allah zengindir, övgüye layıktır." (Bakara, 267) "...hayır olarak verdiğiniz ne varsa, karşılığı size tam olarak verilir ve asla haksızlığa uğratılmazsınız." (Bakara, 272), "Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık hayra sarfedenler var ya, onların mükâfatları Allah katındadır. Onlara korku yoktur, üzüntü de çekmezler." (Bakara, 274), "Herhangi birinize ölüm gelip de: Rabbim! Beni yakın bir süreye kadar geciktirsen de sadaka verip iyilerden olsam! demesinden önce, size verdiğimiz rızıktan harcayın." (Münâfikûn, 10) ayetleri infakı, Allah yolunda sarf etmeyi emreden başlıca delillerdendir.

Resûlullah (s.a.s.) da Allah rızası için muhtaç kimselere vermeyi önermiş ve kendisinden bu konuda müminleri teşvik edici mahiyette birçok hadis ve uygulama örneği nakledilmiştir. "Yarım hurma (tasadduk) etmek suretiyle de olsa, cehennemden korunmaya çalışınız." (Buhârî, Edeb, 34, Zekât, 10; Müslim, Zekât, 66-70; Tirmizî, Kıyamet, 1; Nesâî, Zekât, 63), "Sadece şu iki kişiye gıpta edilir: Bunlardan birincisi, Allah'ın kendisine verdiği malı Hak yolunda harcamayı başaran kimse, diğeri de, Allah'ın kendisine ilim ve hikmet ile yerli yerince hükmeden ve onu başkalarına öğreten kimse." (Buhârî, İlim, 15, Zekât, 5; Müslim, Müsâfirin, 268), "Allah rızası için sarf ettiğin şeyle muhakkak me'cûr olursun. Hatta ailenin ağzına koyduğun lokma yüzünden bile..." (Buhârî, İman, 41, Cenâiz, 363; Müslim, Vasiyyet, 5; Ebû Davud, Ferâiz, 3; Tirmizî, Vesâyâ, 1), "Kesenin ağzını sıkma! Allah da senin rızıkını daraltır. (Buhârî, Zekât, 21; Müslim, Zekât, 88; Ebû Davud, Zekât, 46) hadislerini örnek olarak zikredebiliriz. Bütün bu âyet ve hadisler, bir Müslüman'ın infak gibi bir fedakârlıkta bulunabilmesini öğütleyen, onu bu yönde motive eden moral değerlerdir. Bu değerlerin bir Müslüman için ne derece önem arz ettiği izahtan vârestedir. Bir Müslümanın sahip olduğu belki de en önemli değeri canını, gerektiğinde din, vatan gibi değerlere bedel olarak verme fedakârlığının temel dinamikleri bu kutsal öğretiler değil midir?

Peygamber (s.a.s.), sadece sözleriyle değil, aynı zamanda her hususta olduğu gibi yaşam biçimiyle de mümin-

Her yönüyle hayat, paylaşımın bir başka çidesi olan fedakârlık üzerine kurulmuş gibidir. Fedakârlık fedakârlığa bağlı... Arının bal yapmasından tutun da bir insanın kutsal değerleri, vatani, bayrağı için gerektiğinde seve seve ölümü dahi göze alması, kelimelerle anlatılamayacak derecede bir fedakârlığın sonucu değil midir?

lere ışık saçmış, örnek olmuştur. Öz olarak ifade etmek gerekirse, Allah'ın Peygamberi hiçbir zaman fedakârlıktan kaçmamış, hemen her hususta fedakârlıkta bulunmuştur. Yurdunu terketmesi, nice ağır hakaretlere, saldırılara tahammülü fedakârlığın örnekleridir. O (a.s.), çağımız insanını âdeta hedefinden saptıran mal biriktirme sevdası, makam hırsı gibi duygulardan uzak yaşamış, ömrünü böyle geçici değerlere feda etmemiştir. İşte Peygamberimiz Hz. Muhammed'e gönüllerde taht kurduran, onun övgüsünün tarihe nakış gibi işlenmesinde etkin olan olgu, onun insanlığın kurtuluşu için gösterdiği fedakârlıktır, mücadeledir. O'nun hayatına baktığımızda, onun evinde bazen açlığını giderecek derecede herhangi bir yiyeceğin dahi bulunmadığı, açlık sebebiyle zaman zaman uyuyamadığını görürüz. (Bkz. Buhârî, Et'ime, 23, Rikâk, 17; Müslim, Zühd, 22, 28; İbn Hanbel, Müsned, III, 213; Kandehevî, Hayâtü's-Sahabe, II, 732 vd) Hatta müminlerin annelerinin bu durumdan bazen şikâyet ettikleri de nakledilmektedir. Hakkın ve halkın temsilcisi olmak, şüphesiz Haktan ve halktan bir şeyleri paylaşmakla mümkün olabilirdi. O dileyeydi, saraylarda yaşayabilirdi. İdaresinde bulunan kitle bunu seve seve yapmaya hazır ve muktedir. Ancak o, sade bir insan olarak yaşamayı tercih etti. Zira onun için düşünmek doğru değil ama, sırça köşklere yetişip, halkın hayatından, nefesinden birşeyler teneffüs etmemiş insanlar, insanı anlamakta ya çok yoz düşünecek ya da idaresindeki kitleyi hiç anlamayacaktır. Onun huzuru bozulmadığı sürece idaresindekilerin huzuru hiç de önemli değildir. Ama Hakkı temsil eden gerçek insanın, huzur ve mutluluğu, idaresindekilerin huzur ve mutluluğuna endekslidir. Kitlenin huzur ve mutluluğu, kişisel mutluluk ve huzurun habercisidir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'i, Hz. Ebû Bekir'i, Hz. Ömer'i, Hz. Osman'ı, Hz. Ali'yi ve daha nice tarihe örnekliği

ile damgasını vuran şahsiyetleri, örnek yapan olgu ve anlayış bu noktada odaklanmaktaydı. Başka bir ifadeyle bu yolun temsilcileri, insanı gelip geçici, onu süflü duyguların esiri konumuna düşürecek değerlere değil, onu özgürleştirecek aşkın değerlere yönlendirmişlerdir. Fedakârlık da özünde paylaşım hâkim olan aşkın bir değerdir.

Ömrünü âdeta mal biriktirmeye adanmış, gözünü, gönlünü şehvet ve makam hırsı bürüyen, kendinden başka hiçbir kimseyi düşünmeyen başka bir deyişle fedakârlık yapmaktan uzak insanların, hayatlarını verimli ve Allah'ın istediği doğrultuda geçirdiklerini söylemek ne derece isabetli olabilir? Şu kadar var ki, insanları ölümsüzleştiren, eserleri ve işledikleri salih amellerdir. Karşılaştığı çeşitli açmaz ve imkansızlıklar sebebiyle hayata küsmüş insanların problemlerini, rahatımızdan, uykumuzdan, malımızdan, ilmimizden fedakârlık göstermek suretiyle çözerek onları tekrar hayata, ümide döndürmek, herhalde en güzel eser ve amellerden birisi olsa gerektir.

Çağımız insanı maddeyi âdeta putlaştıran ve onu nihai araç ve amaç olarak gören zihniyetin bombardımanı altında ezilmektedir. Böyle bir ortam fedakârlık gibi daha nice özgün ve aşkın değerlerimizin aşınmasına hatta kaybolmasına sebebiyet vermektedir. Nice insanın yavrusu, anne-babası, yakınları, komşuları ve kutsal değerleri için fedakârlık göstermesi söz konusu olduğunda bundan uzak durduğunu gözlemlemekteyiz. Şurası unutulmamalıdır ki, bugün sahip olduğumuz hemen her değer temelinde birilerinin fedakârlığı yatmaktadır. Dinî değerlerimizden, vatanımıza, bayrağımıza, özgürlüğümüze, malımıza, mülkümüze kadar sahip olduğumuz değerler bütünü birilerinin canından, hayatından, gençliğinden, uykusundan, rahatından fedakârlık ve feragat etmesi ile ilintilidir.

Hayat, acısı ve tatlısıyla bir imtihandır, mücadeledir. Acınızı, hüsrânınızı, ümitsizliğinizi birilerinin fedakârlığı ile hafifletir, yenebilirsiniz; sevginizi birileriyle paylaşmakla ona ayrı bir güzellik katarsınız. İşte sahip olunan değerlerin paylaşımına dinimizin yaptığı vurguyu bu ekseninde bir daha değerlendirmek gerekir. Yine birlikte yaşamaya verilen değerlerin bazı fedakârlıklarda bulunmayı beraberinde getireceği unutulmamalıdır.

ÜÇ AYLAR ve REGÂİB KANDİLİ

Şükrü Özbuğday

Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Dini literatürümüzde “üç aylar” diye bilinen çok feyizli ve bereketli bir maneviyat mevsimine bir kez daha yaklaşmış bulunuyoruz. 17 Ağustos 2004 Salı günü üç ayların ilki olan Recep ayının birinci günüdür. 19 Ağustos 2004 Perşembe akşamı da bu ayın ilk cuma gecesi olup, dolayısıyla Regâib Kandilidir.

Üç aylar, kamerî takvime göre, Recep, Şaban ve Ramazan aylarıdır. Bu aylar, rahmet dalgalarının başladığı, manevî huzur ve sükunun kalplere doğduğu, ilâhî rahmetin coştığı aylardır. Bu aylar girince, mü'minlerin ruhlarını mânevî bir hava kaplar. Bu mübarek aylar içerisinde öyle feyizli ve bereketli geceler vardır ki, Yüce Allah'ın rahmeti, bu gecelerde mü'minler üzerine yağmur gibi yağar.

Üç aylardan ilki olan Recep ayının manevî değerine Kur'an-ı Kerim'de ve Hz. Peygamber'in hadis-i şeriflerinde işaret buyurulmuştur. Tevbe Sûresi'nin 36. ayetinde şöyle buyurulmaktadır:

“Şüphesiz Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü yazısında, Allah katında ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram aylardır. İşte bu, Allah'ın dosdoğru kanunudur. Öyleyse o aylarda kendinize zulmetmeyin...”

Ayetle ifade edilen “haram ayları”nın, “Zilkâde, Zilhicce, Muharrem ve Recep” ayları olduğunu Sevgili Peygamberimiz, şu hadisleriyle açıklamışlardır:

“Muhakkak zaman Allah'ın yarattığı günkü şekliyle akıp gitmektedir. Sene on iki aydır. Onlardan dördü haram aylardır. Bunlardan üçü peşpeşedir: Zilkade, Zilhicce, Muharrem, bir de Cemâziyel-âhîr ile Şaban ayları arasında olan ve Mudar Kabilesi'nin ayı Recep'tir.” (Buhârî, Ehâdî, 5, Tevhid, 24; Müslim, Kasâme, 29; Ebû Dâvud, Menâsik, 67; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/37, 73)

Recep Ayı, gerek İslâm'dan önce, gerekse İslâm'dan sonra mukaddes bilinen bir aydır. İslâm dini gelmeden önce, bu ay girer girmez, Arap kabileleri arasında harp etmek, baskın ve çapulculuk yapmak yasaklanır, herkes kendisini bu ayda güven içinde hissederdi. İslâm geldik-

ten sonra da, bu aya olan hürmet devam ettirildi. Bu ay, Regâib ve Mirac gibi mübarek geceler ve ilâhî tecellilerle şerefendirildi.

Recep ayının başlangıcında Peygamberimizin şöyle dua ettiği rivayetler arasında yer almaktadır:

“Ey Allah'ım! Recep ve Şabanı bize mübarek kıl, bizi Ramazana kavuştur.” (Ahmed b. Hanbel; Müsned, 1/259)

Ülkemizde, yukarıdaki beyanlar ışığında, asırlardır bir “üç aylar” geleneği oluşmuş; Ramazana hazırlık, Recep ayının girmesiyle başlar hâle gelmiştir.

Bu aylar mübarek gecelerle doludur. Recep ayının ilk cuma gecesi, Regâib gecesi, yirmiyedinci gecesi, Mirac gecesidir. Şaban ayının on beşinci gecesi Berat gecesi, ramazan ayının yirmi yedinci gecesi de Kadir gecesidir.

Burada, 19 Ağustos Perşembe akşamı idrak edeceğimiz Regâib gecesine de kısaca temas edelim.

Regâib, çok değerli hediye, bağış, içten gelerek ve yoğun bir şekilde arzu edilen şey anlamlarına gelen Arapça bir sözcüktür. Cenâb-ı Hakk'ın, ilâhî ihsan ve manevî hediyelerinin diğer zamanlardan daha çok tecelli etmesi ve samimi kalple Allah'a yönelenlerin affedilme ümitleri dolayısıyla, Müslümanlar tarafından heyecanla beklendiği ve gönülden arzulandığı için Recep ayının ilk cuma gecesine “Regâib Kandili” denmiştir.

Regâib Kandili, Recep ayının 27. gecesindeki Mirac ve Şaban ayının 15. gecesindeki Berat kandillerini; Ramazan ayını, Kadir gecesini, Ramazan ve kurban bayramlarını müjdeleyen mübarek bir gecedir.

Bu geceye mahsus bir ibâdet şekli olmamakla beraber, geceyi tevbe, dua ve ibâdetle geçirmek sevap kazanmaya vesile olur.

Recep ayı içerisinde bulunan bir başka mübarek gece de Mirac gecesidir. Mirac gecesi; Allah'ın Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed'i Mekke'deki Mescid-i Haram'dan, Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'ya götürdüğü (Bkz. İs-râ, 1) ve oradan da göklere yükselttiği gecedir. Mi'rac gecesi, Cenâb-ı Hakk'ın Hz. Peygamber'e büyük hakikat-

lerin ilâhî sırlarını gösterdiği, vasıtaları kaldırarak ilâhî vahye muhatap kıldığı, kendi ayetlerini ve kâinâtın sırlarını seyrettirdiği, müminlere namazın farz kılındığı ve biz müslümanlar için de ilâhî lütuflarla dolu olan bir gecedir.

Üç ayların ikincisi olan Şâban ayı ve onun içerisinde bulunan Berat gecesi de müslümanlarca kutsal sayılmış, bu gecenin diğer gecelerden farklı bir şekilde geçirilmesi, bu gecede daha fazla ibâdet edilmesi âdet hâlini almıştır. Bazı rivayetlerden, Hz. Peygamber'in Şâban ayına ve özellikle bu ayın on beşinci gecesine ayrı bir önem vererek onu ihyâ ettiğini (Tirmizi, Savm, 39; İbn-i Mâce, İkamet, 191, Hadis No: 1389) göz önünde bulunduran âlimler, bu geceyi ibâdetle geçirmenin sevaba vesile olacağını söylemişlerdir. Ayrıca bir kısım bilginlerin, kıblenin Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'dan, Mekke'deki Kâbe istikametine çevrilmesinin (Bkz. Bakara, 185); Hicret'in ikinci yılında Berat gecesinde vuku bulduğunu kabul etmeleri de geceye ayrı bir önem kazandırmıştır. (Geniş bilgi için bkz. DİA, V, 475-476)

Üç ayların sonuncusu olan Ramazan ayı ve onda bulunan Kadir gecesinin ise, dinî hayatımızda ayrı bir yeri ve önemi vardır. Ramazan ayı faziletlerle dolu bir aydır. Ramazan ayı, hayır ayı, yoksullara ve düşkünlere yardım ayı ve bütün anlamıyla Kur'an ayıdır. Ramazanın diriltici özelliği, bütün insanlığı hidâyete ve mutluluğa ulaştırmak için yeryüzüne gönderilen Kur'an-ı Kerim'in bu ayda inmeye başlamasından, (Bkz. Bakara, 185) bin aydan daha hayırlı olan Kadir gecesinin (Bkz. Kadir, 3) bu ay içerisinde bulunmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca, İslâm'ın beş temelinden biri olan oruç ibâdetinin bu ayda yerine getirilmesi emredilmiştir. (Bkz. Bakara, 185) Böylece Ramazan ayı diğer aylar içinde bir başka aydır. Sanki yeni bir hayatın başlangıcıdır. Hayatımızın kazandığı ve kazanacağı yeni boyutların filizleneceği önemli bir devredir. İnsânî ve sosyal ilişkilerimizin daha güzel bir hüviyet kazanacağı zaman dilimidir.

Ramazan ayının özellikle Müslüman Türk toplumunun dinî hayatında müstesnâ bir yeri vardır. Türk milleti, Ramazan'ı yılda bir defa gelen önemli bir misafir olarak kabul eder ve hazırlıklarını buna göre yaparlar.

Her yıl Ramazan ayı yaklaşırken neşe, hareket ve bir canlılık görülür. Toplum geleneğimizin canlı ve dipdiri görüntüsü olarak Ramazan; yıllık takvimimiz içinde hatırı sayılır bir ağırlığa sahiptir. Ramazan, aylar içerisinde sultanlıkla taltif edilen bir pâyenin sahibi olarak, kandillerle karşılanıp, bayramlarla uğurlanır. İftar, sahur, terâvih gibi ibâdet neşvesinin ötesinde mânâlar taşıyan bu merasimleriyle de sultan olmanın ayrıcalıklarını yaşar.

İnsanoğlu, yaşadığı günlerde farklılıklar olmazsa, belli alışkanlıklarıyla hayatını sürdürür. Fakat alışkanlıklarının dışında ve farklı durumlarla karşılaşırsa kendine bir çeki düzen verir. İşte idrak edeceğimiz üç aylar ve bu aylar içerisinde bulunan mübârek geceler, müminin hayatındaki mütad gün ve geceler arasında fazlasıyla sevap kazanacağı kıymetli zaman dilimidir. Şurası bilinmelidir

Bu aylar mübârek gecelerle doludur. Recep ayının ilk Cuma gecesi, Regâib gecesi, yirmiyedinci gecesi, Mirac gecesidir. Şaban ayının onbeşinci gecesi Berat gecesi, ramazan ayının yirmiyedinci gecesi de Kadir gecesidir.

ki, insan bu dünyada nasıl yaşamışsa, kıyamet gününde, Allah'ın huzuruna, dünyada işledikleriyle birlikte varacaktır. Götürdükleri iyi ise, sevinip mutlu olacak; kötü ise, pişmanlık duyarak mahcûb olacaktır. Ancak bu mahcûbiyetin orada faydası da olmayacaktır. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmaktadır:

"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve herkes, yarın için önceden ne göndermiş olduğuna baksın. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır." (Haşr, 18)

Önümüzdeki üç ay içerisinde, gündelik hayatın tek düzeliliğinden ve sıradanlığından bizleri alıp, kendi hususî atmosferine götüren bu güzel ve özel günleri ard arda yaşayacağız. Güzel yurdumuzun insanları, kandil, Ramazan ve bayram gibi bu hususî zamanları sosyal barışın ve huzurun bir vesilesi sayarak karşılıklı sevgi ve hoşgörüyle karşılayıp uğurlayacak kendi inanç ve değerlerini yaşama ve yaşatmayı, bizzat yaşayarak öğreneceklerdir.

Halkımız arasında "Üç aylar" diye adlandırılan Recep, Şaban ve Ramazan ayları, Yüce Allah'ın ruhumuza ikram ettiği faziletli ve feyizli bir zaman dilimidir. Yapılan dileklerin dalga dalga Allah'a ulaştığı, dökülen pişmanlık gözyaşlarının günahları silip yok ettiği kandiller geçidir. Melekî olduğu kadar, şeytânî özelliklere de sahip ve günah işlemeye müsait olan insanın günahlarından tevbe edip temizlenmesi için üç aylar bir fırsattır. Kısaca üç aylar, günahlardan arınma, sevaplarla bezenme mevsimidir. Ramazandan önce oruçla buluşanlar, Cuma namazına koşanlar, namaza başlayanlar, ibâdetlerini çoğaltanlar, tevbe ile Allah'a yönelenler... gibi manevî kazanç elde edenlerin çokça görüldüğü anlardır üç aylar.

Hayatımızda âdeta otokontrol sisteminin kurulması-na vesile olan mübârek üç aylar ve kandiller, dünyevî meşguliyetlerimizden sıyrılıp, yaratılış gayemizi düşünmemiz; yaratan ve yaratılanlarla olan münâsebetlerimizi güçlendirmemiz için son derece değerli fırsatlardır.

İşte yakında idrâk edeceğimiz mübârek üç aylar; Yaratıcımıza, âilemize, çocuklarımıza, milletimize ve bütün insanlığa karşı görev ve sorumluluklarımızı hatırlatmalı, hata, ihmal ve kusurlarımızdan dönmemize ve gâffet uykusundan uyanmamıza vesile olmalıdır. Aramızdaki çekişmeleri, tefrika ve ihtilâfları, şahsî menfaat hesaplarını ve basit düşünce farklılıklarını bertaraf etmeli; her zamandan daha çok muhtaç olduğumuz ve Yüce dinimizin bizden ısrarla istediği, barış, hoşgörü, kardeşlik, birlik ve beraberliğimizin güçlenmesini, insânî ve ahlâkî meziyetlerin yeniden yeşermesini sağlamalıdır.

GÜÇLÜ OLMAK

Doç. Dr. İsmail Karagöz
Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Varlıklar; hep çift kuttuplu yaratılmıştır. İnsanların inanç, ibadet, ahlâk ve ekonomik durumları da böyledir. Bu durum, ilk insandan beri hep böyle devam edegelmiştir. Aynı şekilde hak-bâtıl mücadelesi de insanlar arasında sürüp gitmektedir. Kimi insanlar, malları ve canlarıyla bâtılı savunmuşlar, kimi insanlar da hakkı tutup kaldırmaya çalışmışlardır. İnsanlar arasında ilk kavga Adem Peygamberin

ların, sulh, sükûn, güven ve huzur içinde yaşamalarını, "fertler ve toplumlar arası ilişkilerin düzeltilmesini" (Nisa, 114), "barış ortamının bozulmamasını" (A'raf, 56, 85) ister ve "barışın daha hayırlı olduğunu" (Nisa, 128) bildirir. Savaş ancak saldırı söz konusu olduğunda savunma amacıyla meşru sayar: "Sizinde savaşanlara karşı Allah yolunda siz de savaşın, ancak aşırı gitmeyin. Çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez" (Bakara, 190) anlamın-

daki ayet, savaşın değil barışın esas olduğunu, saldırı olmadıkça savaşa gidilmemesini, savaş olduğunda da zulme ve işkenceye, telef ve talana meydan verilmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Barışı sağlamak, düşman saldırılarını önlemek, saldırı karşısında hezîmete uğramamak için yüce Allah Müslümanların savunma ve savaşa daima hazırlıklı olmalarını, bu amaçla kuvvet ve savaş araç-gereçleri hazırlamalarını emretmektedir. Ayette "onlar" zamiri ile kastedilenler; barışı bozanlar, saldırı, zulüm ve tecavüze yeltenenlerdir. "Gücünüz yettiği kadar" ifadesi, bu konuda bütün imkânların kullanılması gereğine işaret etmektedir. Hazırlanması istenen "kuvvet" nedir? Kılıç ve kalkan mı, ok ve yay mı? Süngü ve mızrak mı? Top ve tüfek mi? Kurşun ve bomba mı? Yoksa bunların hepsi mi? Yahut bunlardan başka bir şey mi? Yüce Allah bunların hiç birisini belirlemiyor; sadece bildiğiniz ve bilmediğimiz düşmanları korkutmak, onların cesaretini kırmak ve saldırı düşüncelerini caydırmak için bütün gücümüzle çağın gerektirdiği bütün teknolojiyi kullanarak ve imkanlardan yararlanarak "kuvvet hazırlamamızı" istiyor. Hazırlanacak kuvvetin ne olduğunu, çeşidini ve miktarını bildirmiyor. Bunu Müslümanların gücüne, çağın gereğine ve

çocukları Kabil ile Hâbil arasında çıkmış, Kâbil, kardeşi Hâbil'i öldürmüş, sonra yaptığına pişman olmuştu. (Mâide, 27-31) İnsanoğlu din, haset, kapris, kıskançlık, çıkar ve benzeri birçok nedenlerle tarih boyunca didişmiş durmuştur. (Hac, 19) Kuvvetliler zayıfları ezmiş, güçlü toplumlar güçsüzleri tarih sahnesinden silmiştir. Yüce Allah, insanları inanç bakımından serbest bırakmış (Kehf, 19), ancak hak dini kabul edenlerin hem dinde sebat etmelerini (Muhammed, 7) hem de malları ve canlarıyla Allah yolunda çalışmalarını, hak dini savunmalarını istemiş (Tevbe, 41), bu amaçla Allah düşmanlarına karşı "kuvvet" hazırlamalarını emretmiştir:

"Onlara karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet ve savaş için beslenip terbiye edilen atlar hazırlayın; onlarla Allah düşmanı, sizin düşmanınız olanları ve bunlardan başka sizin bilmediğiniz fakat Allah'ın bildiği diğer düşmanları korkutursunuz. Allah yolunda her ne harcarsanız karşılığı size tasta-mam ödenir ve size zulmedilmez." (Enfâl, 60)

Bu ayet-i kerime'de yüce Allah, müminlere iki görev yüklemektedir. Biri, düşmanlara karşı hazırlıklı olmak diğeri de Allah yolunda infak etmektir:

1. Barışı sağlamak için kuvvetli olmak

Bir anlamı da "barış" olan hak din İslâm, insan-

düşmanların durumuna bırakıyor. Sahabeden Ukbe b. Amir (r.a.)'in bildirdiğine göre Peygamberimiz (s.a.s.); "Onlara karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet hazırlayın. İyi biliniz ve gözünüzü açınız ki kuvvet atmak, uyanık olunuz ki kuvvet atmak, muhakkak ki kuvvet atmak-tır!" (Müslim, İmâre, 167) sözü ile "kuvvet" kelimesini "atmak" kelimesi ile açıklıyor ki bu kelime, cinsi ve şekli ne kadar değişirse değişsin her türlü savaş malzemesini ifade etmektedir.

"Savaş için beslenip yetiştirilen atlar", barışın sağlanmasında ve saldırı anında savunma yapılmasında ulaşım vasıtalarını temsil etmektedir. Bu vasıtalar asırlar öncesinde at, merkep, deve ve öküz cinsi hayvanlar idi. Zamanla insanoğlu ulaşım vasıtaları icât etti. Atların yerini tanklar, cipler, uçaklar, gemiler aldı. Dolayısıyla atlar yetiştirilmesi emri, barışın sağlanması ve düşman saldırılarının önlenmesi için savunma ve savaş araç gereçleri hazırlanmasını gerektirmektedir.

Ayet ve hadis; veciz bir şekilde her türlü düşman tehlikesinden memleketi korumak, sulh ve sükunu sağlamak için ne yapmak gerektiğini bize kısa bir cümle ile, mutlak bir kelime ile bildirmektedir. Öyle bir kelime ki hem 15 asır önceki silâhları, hem de bugün ortaya çıkmış ve bundan sonra çıkacak olanları ifade etmektedir. İşte dünya durdukça hükmü hiç değişmeyecek bir kelâm, ilâhî söz! Ne mükemmel ifade... İşte Kur'an'ın bütün hükümleri de böyledir. Peygamber Efendimizin peygamberliği sınırlı bir zamana, belirli bir millet ve memlekete münhasır olmayıp evrensel olduğu gibi, onun insanlığa tebliğ ettiği Kur'an'ın hükümleri de böyle evrenseldir. Her zaman ve mekânda uygulanabilir niteliktedir. Onun uygulanamayacağı hiçbir zaman yoktur. Yeter ki iyi anlaşılın ve tatbik usulleri bilinsin!

Bu ayet nazil olduğu zaman herkesçe bilinen "kuvvet" yalnız "ok atmak, kılıç ve kalkan kullanmak" gibi sınırlı şeylerdi. Öyle iken harp için bunlar zikredilmemiş, vatani, millî ve manevî değerleri korumak için "kuvvet" hazırlanması emredilmiştir. Çünkü bu, insan sözü değil, Allah sözüdür, hükmü bir zamana mahsus değil, genel ve evrenseldir. Yüce Allah gelecek zamanlarda harp için neler meydana çıkacağını biliyor ve bize o suretle emir veriyor. İşte Kur'an'ın en büyük mucizelerinden birisi de budur.

Vatan, kuvvet ile müdafaa ve muhafaza edilir. Fakat kuvvet denilen şey, zaman ile değişir, fikirler değiştikçe, beşerin zekâsı geliştikçe, ilim ve teknoloji ilerledikçe o da değişir. Mülkü muhafaza edecek kuvvet bir zamanlar ok ve yay, kılıç ve kalkan,

mızrak ve süngü idi. Bu kuvvet bir zaman top tüfek, gülle fişek olur; bomba ve şarapnel olur. Bunların hepsi kuvvettir ve atmak, Zaman olur ki bunların hiçbirisi işe yaramaz hâle gelir. Demek ki zaman neyi gerektiriyorsa onu hazır bulundurmak ve onu kullanmak gerekmektedir. Başka şekilde vatani, bağımsızlığı, millî ve manevî değerleri, birlik ve beraberliği korumak ve düşmanları yıldırabilmek mümkün değildir. Bunu, ayet-i kerime çok açık olarak beyan etmektedir. Çünkü yüce Allah, bir taraftan kuvvet hazırlamamızı emir buyurmuş, diğer taraftan da o kuvvetin ne olduğunu bildirmeyip "bütün gücünüzü sarf ederek düşmanı korkutacak kuvvet hazırlayın" buyurmuştur. Ayet-i kerimede "kuvvet" lafzı genel ve mutlaktır. Binaenaleyh bu hususta başka hiçbir şey olmasa yine ayetin manası bu olduğuna, yani düşmanın gözünü yıldırmak ve vatani koruyabilmek için ne çeşit savaş malzemesi ve araç gereci varsa, ufak bir çividen en üstün gemilere, tanklara ve uçaklara kadar, hepsine ayet-i kerimede "kuvvet" kavramı delâlet etmektedir. Binaenaleyh vatani, millî ve manevî değerleri, birlik ve beraberliği korumak için karada ve denizde, yerde ve gökte kullanılması gereken ne kadar silâh ve savunma aleti varsa onların hepsini hazırlamak; on-

Bir milletin varlığını, millî ve manevî değerlerini, inancını ve ahlâkını sürdürebilmesi için ilim, teknik, sanayi ve ekonomik yönden güçlü olması gerektiği izahtan varestedir. Güçsüz toplumlar haklı da olsalar ezilmeye, horlanmaya, kuvvetliler karşısında boyun eğmeğe mahkumdurlar.

ları üretecek, bilgi ve teknolojiye sahip olmak, gerekli eğitim ve öğretimi yapmak, bütün bilimleri elde etmek, teknolojileri öğrenmek; bunlar için gereken müesseseleri kurmak, fabrikaları yapmak ve teknik elemanları yetiştirmek Müslümanların üzerine farzdır. Bunların hepsi "kuvvet" kavramına dahildir. Kuvvet hazırlamak, mutlak olarak nasıl farz ise kuvvet hazırlamayı gerektiren her türlü faaliyet de farzdır. Peygamberimizin, ayette geçen "kuvvet" lafzını "atmak" şeklinde tefsir etmesi de aynı şekilde çağları kucaklayan ve her devirde savunma sanayii ile ilgili araç gereci ifade eder nitelikte ve vecizliktedir. Allah'ın bu emrini en iyi bir şekilde Müslümanların uygulaması gerekirken bunu, maalesef çağımızda Müslüman olmayanlar yerine getirmektedir. Pek çok alanda olduğu gibi bu alanda da ilâhî buyruğu yerine getirmeyen Müslümanlar, dünyanın birçok yerinde zulme uğramakta ve ezilmektedirler.

Bir milletin varlığını, millî ve manevî değerlerini, inancını ve ahlâkını sürdürülebilmesi için ilim, teknik, sanayi ve ekonomik yönden güçlü olması gerektiği izahıtan varedir. Güçsüz toplumlar haklı da olsalar ezilmeye, horlanmaya, kuvvetliler karşısında boyun eğmeye mahkumdurlar. Bu sebeple düşmana karşı kendisini müdafaa edecek sebeplerle önem vermeyen bir fert hayatını nasıl koruyamazsa toplum da böyledir. Dolayısıyla kendi haklarına razı olmayan hırslı ve açgözlü insanların meşru olmayan isteklerini durdurmak için kuvvetli olmak, gerektiğinde bu insanlara haddini bildirecek her türlü güce sahip olmak fertler için de, milletler için de zarurî ve hayatî bir görevdir.

Başkalarının denizde, karada, yerde ve gökte her nerede ve her ne suretle hazırlanıyorsa Müs-

Kendi haklarına razı olmayan hırslı ve açgözlü insanların meşru olmayan isteklerini durdurmak için kuvvetli olmak, gerektiğinde bu insanlara haddini bildirecek her türlü güce sahip olmak fertler için de, milletler için de zarurî ve hayatî bir görevdir.

lûmanların da o sahalarda aynı suretle ve daha fazla hazırlanmaları gerekir. Yüce Allah, düşman saldırılarına engel olmak, hakkı, adaleti, millî ve manevî değerleri koruyabilmek için müminlere iki şeyi kesin olarak emretmektedir: a) İmkânlar nispetinde çalışıp kuvvet hazırlamak, b) Harp için savaş araç gereçleri üretmek ve onları daima hazır bir vaziyette bulundurmak. Yüce Allah, bu hazırlığın gerekçesi olarak üç şey zikretmektedir: a) Allah'ın düşmanlarını, b) Müslümanların düşmanlarını, c) Müslümanların bilmediği ancak Allah'ın bildiği diğer düşmanları korkutmak yani saldırıdan vazgeçirmek.

Müslümanların düşmanları vardır, bütün varlıkları yaratan ve onlara rızık veren Allah'ın da düşmanı var mıdır? Allah, bu ayette ve başka ayetlerde (Tevbe, 114), var olduğunu bildiriyor, "Ey iman edenler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları dostlar edinmeyin..." (Mümtehine, 1) Allah'ın düşmanları, Allah'ı, Peygamberini ve kitabını inkâr eden kâfir, müşrik ve münafıklardır. "Şüphesiz Allah kâfirlerin düşmanıdır" (Bakara, 98) anlamındaki ayet de buna delâlet etmektedir.

"Korkutursunuz" cümlesi; savaş için her türü silah, mühimmât ve araç-gerecin hazırlanmasının amacını bildirmektedir ki bu; savaşmak değil barışı korumak ve saldırıyı önlemektir. Hayvanlar âlemin-

de bile güçlüler zayıfları ezmekte, onlara yaşama hakkı tanımaktadır. Zayıfların ve haklıların değil güçlülerin sözü dinlenmektedir. Çağımızda, gelişen medya ve teknoloji sayesinde bunu herkes görüp anlayabilmektedir. İnsan ve silâh gücü kadar, bilgi, teknoloji ve eğitim de önemlidir.

2. Allah yolunda infakta bulunmak

Yüce Allah, barışı sağlamak ve düşman saldırısını önlemek için gerekli silâh ve savaş araç gerecini hazırlamayı emrettikten sonra Allah yolunda infakta bulunmayı emretmektedir. "Allah yolunda infak" kavramı; hayır, hasenat ve kamu yararına yapılan her türlü harcamayı ifade eder. Ancak ayette emredilen infakın barışın sağlanması ve düşman saldırısının önlenmesi amacıyla yönelik yapılan harcamayı, yardımı ve katkısı ifade ettiği açıktır.

Yüce Allah, bu yardımı yapanlara karşılığını eksiksiz vereceğini ve bu konuda hiç zulme uğramayacaklarını bildirerek Müslümanları savunma sanayine gereken önemi vermeye ve bu alanda her türlü katkıda bulunmaya teşvik etmektedir. Çünkü, ayetin başında emredilen hazırlığı yapabilmek ancak bu şekilde mümkün olur. Dolayısıyla Allah'ın bu ayetteki emrini hayata geçirebilmek için çağın gerektirdiği her türlü bilgi birikimine, en üst düzeyde eğitime, güçlü bir ekonomiye, teknoloji ve sanayiye ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaçları karşılamak "ibadet" kavramı çerçevesinde asıl ve temel bir görev-dir.

Sonuç

Yüce Allah Enfâl suresinin 60. ayetinde Müslümanlara barışın korunması ve düşman saldırılarının önlenmesi amacıyla Müslümanlara imkânları nispetinde çağın gerektirdiği her türlü silâh, savaş ve savunma araç gereçlerini hazırlamalarını emretmektedir. Müslümanlar güçlü oldukları dönemlerde bulundukları coğrafyada barışı ve adaleti sağlamışlar, sulh ve sükun içinde yaşamışlardır. Ancak zamanla tahlil etmeye çalıştığımız ayetin gerektirdiği hazırlığı yapamadılar, barışı ve düşmanların saldırılarını önleyecek, birlik ve beraberliği koruyacak eğitim, teknoloji, ekonomi ve sanayi alanında çağın gerektirdiği hamleyi yapamadılar, bu yüzden dağıldılar, güçlerini kaybettiler, birçok bölgede zulme maruz kaldılar. Bu, ilâhî buyrukları hayata geçirememenin bir sonucudur. Kur'ân, çağlara ışık tutan, ilkeleri, emir ve yasakları iyi anlaşılıp uygulandığı zaman fert ve toplumları müreffeh, zengin, hâşinas, âdil, güvenli ve huzurlu yapan bir rehberdir. Tahlil etmeye çalıştığımız ayet, Kur'ân'ın rehberliğinin hayatın her alanını kapsadığını, ilkelerinin evrensel ve çağlar üstü olduğunu açık seçik ifade etmektedir.

Nefeslenecek Menzillere İhtiyaç Duymak

Ya da “Kaybolan Adalar”ımız!

Dr. Hatice Kelpetin Arpaguş

Thomas Cook, bir araştırma gezisi sırasında Atlas Okyanusu'nun ıssız bir yerinde, milyonlarca kuşun havada çığlıklarla daireler çizerek uçtuğunu görür. Kulakları sağır edecek kadar yüksek sesle çığlıklar atan kuşlardan yorulanlar, okyanusun dev dalgaları arasına kendilerini atarak intihar etmektedirler!

Bu olayı yıllar boyunca birçok balıkçı görür, birçok bilim adamı araştırır. Kuş bilimcileri yaptıkları araştırmalarda, göçmen kuşların farklı yönlerden gelerek okyanusta bu noktada birleştiklerini keşfederler, ancak intihar etmelerinin nedenini çözemezler. Yıllar süren araştırmalar sonucunda, bu trajik olayın yaşandığı yerde önceleri bir ada olduğunu; kuşların göç yolu üzerinde bulunan bu adanın, bir deprem sonucunda okyanusa gömüldüğünü bulurlar.

İnsanların yokluğunu bile fark etmedikleri ada, kuşlar için göç yollarının vazgeçilmez bir durağıdır. Kuşlar binlerce yıllık alışkanlıkla adanın yerini bilmektedirler; uzun ve yıpratıcı bir yolculuktan sonra aradıkları adayı bulamayınca, yorgunluktan bitkin bedenlerini çığlık çığlığa okyanusun sularına gömmektedirler.

Hayatın uzun göç yollarında kendimizi toparlamak, soluk almak ve dinlenmek için bir ada arama gerçeği, sadece kuşlar için geçerli bir ihtiyaç olmasa gerek.

Bugün çeşitli şekillerde hayatla bağlantısını koparmaya çalışan bizler de sanki -ister manevi, ister maddi açıdan değerlendirilsin- göçmen kuşlar gibi adalarımızı kaybederek, okyanusun ortasında kalmış gibiyiz.

Kuşlar, kaybolan adalarından dolayı intiharı seçerken; bizler de -adalarımız sayılabilecek- kendimizi, çevremizi, maddî-mânevi değerlerimizi ve en önemlisi de Yaratıcımızla olan irtibatımızı kaybetmeye başladık. Şüphesiz bu da, hayatımızda telafisi imkansız büyük boşluklar oluşturmaktadır. İçinde bulunduğumuz bu durumun karşılığı ise bilimsel olarak "yabancılaşma" adı altında incelenmektedir.

O halde nedir bu "yabancılaşma"?...

Yabancılaşmayı on sekizinci yüzyıldan itibaren başlayan teknoloji devrimi sonrasında yaşanan ilerleme ve gelişmelere ters orantılı bir şekilde, insanda gözlemlenen uyumsuzluk ve açmazlara verilen genel bir isim olarak tanımlamak mümkündür. Yapılan bunca yatırım ve yeni teknolojiler, insanın rahat ve huzuruna hizmeti amaçlamakla birlikte, bu süreçte yaşanan gelişme ve ilerlemelerin başka bir yönü de, insanların gittikçe yalnızlığa sürüklendiği gerçektir. Kendisinden, çevresinden, değerlerinden ve hepsinden de öte Yaratıcısından uzaklaşan günümüz insanı, bu yorucu yolculuğunda soluklanacak bir adası bulunmaz hâle gelmiştir.

Gelinen bu noktanın tahlilinden önce şunu ifade etmemiz gerekir ki, insanın yapısını göz önüne aldığımızda, onun görünen maddî yönünün dışında bir de manevî yönü vardır. Maddî yönünü bedeni, manevî yönünü de ruhu karşılamaktadır. O aynı zamanda çevresiyle birlikte yaşayabilen toplumsal bir varlıktır. Ancak bütün bunların ötesinde, insan için kaçınılmaz bir olgu vardır ki o da dindir. Nitekim tarihin tüm evrelerinde ve toplumların tamamında, din denilen bu olguyla karşılaşmaktadır. Bu dinî yapı da insanı hem içten hem de dıştan kuşatan, düşünce ve davranışlarının belli bir düzen içinde şekillenmesine sebep olan, kısacası maddî ve manevî tüm ihtiyaçlarını karşılayan bir gerçekliktir. Yine insanın metafizik ihtiyaçlarının bulunduğu da sosyal ve tarihî bir realitedir. İnsanın kendisini aşan yüce kudrete gönülden bağlanması, dua, niyaz ve iltica edebilecek bir Yaratıcısının varlığına inanarak yaşa-

ması, (bir adaya ihtiyaç duyması) ona hayatında kolaylık sağlaması yanında, kuvvetli bir irade ve sağlam bir karakter sahibi olmasını da sağlar. İşte insanın yaşamı boyunca bütün bu yönlerinin karşılık bulması hatta doyuma ulaşması, sağlıklı bir şahsiyetin teşekkülünde vazgeçilmez unsurlar arasında yer almaktadır. Nitekim değişik araştırmalar da bu yönlerin herhangi birinde tatminsizliği veya açmazı bulunan insanların, hayatının veya davranışlarının bir cephesinde, bazı aksaklık ve açmazların kaçınılmaz olduğuna işaret etmektedir.

Bu amaçla Yüce Yaratıcı, insanın ister yabancılaşması, ister göçmen kuşlar misali adasız kalması şeklinde ifade edilen durumundan kurtulmasının yollarını gösterdikten sonra engin rahmeti, Hz. Peygamberin yol göstericiliği ile, sonsuz nur ve ışık kaynağımız olan Kur'an-ı Kerim'in rehberliğine işaret etmiştir. Hatta kendinden bahsederken de, "Rahmeti kendime farz kıldım." (En'am, 12, 54) şeklindeki vafına işaret etmiştir. Bu da din veya Allah inancı şeklindeki tanımlamamızın, Hz. Peygamber ve Kur'an-ı Kerim'den bağımsız olamayacağını gündeme getirmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim de Hz. Peygamber'i, üstlendiği misyondan hareketle "müjdecî", "uyarıcı" ve "hatırlatıcı" (A'râf, 2; Enbiyâ, 107) olarak vasıflandırmıştır. Yine o, Kur'an-ı Kerim'in başka bir ifadesine göre de, "Mü'minlere son derece düşkün" (Tevbe, 128) bir rahmet peygamberidir. Çünkü insanlık tarihine göz attığımızda Yüce Allah'ın, ümmetlerinin en buhranlı dönemlerinde çaresiz, ümitsiz, kurtarıcıya hasret kaldığı zamanlarda; hakkı hak, batılı batıl olarak öğretecek, gaflete gömülmüş kalpleri uyandıracak, vicdanları silkeleyecek rehberler ve önderler gönderdiğini görmekteyiz. İşte bu peygamberler, ilâhî kaynaklı hidayetleriyle, insanların fitratlarında mevcut olan hakikat duygusunu inkişaf ettirerek, ruh ve beden bütünlüğünde onları kemale erdirmeye vesile olmuş mümtaz şahsiyetlerdir. Yani bizim dini adacıklarımızdan biridirler.

"Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, kalplerdeki dertlere bir şifa ve inananlar için bir hidayet ve rahmet olan Kur'an geldi." (Yûnus, 57) "Sizi, karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için kuluna açık ayetler indiren O'dur. Muhakkak ki Allah, size çok şefkatli, çok esirgeyicidir." (Hâdîd, 9) gibi, Kur'an-ı Kerim'in vasıflarından bahseden bu ayet-i kerimelerde Allah, insanların ihtiyaçlarına cevap verebilecek rahmet, öğüt, hidayet, furkan ve şifa kaynağı olan kitapları beşerin; şirk, küfür ve dalâlet karanlıklarından, iman nuruna çıkması ve gerçekleri apaçık bir şekilde görmesi için indirmiştir. Kur'an da Hz. Peygamber gibi iyilikleri, büyük mükafatlarla ve cennetle müjdelemekte, doğru yoldan sapanlara da akıbetlerinin korkunçluğunu anlatarak, Allah'a dönmeleri için çeşitli ifade şekilleri, tebliğin esaslarına uygun nasihatler ve bilinmesi imkansız gerçeklerle açıklamaktadır. Böylece o, kendine has üslup ve belagatıyla bir yandan erişilmez bir seviyeyi yakalarken, diğer yandan da bizlere dünya ve ahirette ulaşabileceğimiz mutluluk yollarını göstermektedir.

İşte bütün bunlar insana, okyanus ortasında nefes alıracak ve ona sığınak olabilecek adacıklarıdır. Bu adalar sayesinde insan, dur durak bilmeyen hayatına anlam katma imkan ve avantajına sahiptir.

Nitekim Hz. Peygamber de bizlerin, yukarıda zikredilen göçmen kuşlar misali adalarımızı kaybetmek üzere olduğumuzu bildirerek, bu ateşten kurtulmamızı, kendisinden ve bize sunduğu hayat düsturlarından uzaklaşmamızı istemektedir: "Benim ve sizin durumunuz, ateş yakıp da, ateşine cırcır böcekleri ve pervâneler düşmeye başlayınca, onlara engel olmaya çalışan adamın durumuna benzer. Ben sizi ateşten korumak için kuşaklarınızdan tutuyorum, siz ise benim elimden kurtulmaya, ateşe girmeye çalışıyorsunuz." (Müslim, Fezâil, 19; Buhârî, Rikâk, 26; Tirmizî, Edeb, 82)

Şüphesiz insanın sığınarak huzura ereceği birçok adacıktan bahsetmek mümkündür. İn-

Allah, insanların ihtiyaçlarına cevap verebilecek rahmet, öğüt, hidayet, furkan ve şifa kaynağı olan kitapları beşerin; şirk, küfür ve dalâlet karanlıklarından, iman nuruna çıkması ve gerçekleri apaçık bir şekilde görmesi için indirmiştir.

sanoğlunun yaratılışını ve yapısını göz önüne aldığımızda, varlık olarak ondaki mevcut durumlar kadar adacıklar olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bunlar içinde telafi edilemeyecek olan ve ilk sıralarda yer alanı ise, dinî boyut veya başka bir ifadeyle metafizik alandır. Tüm bu hususlar da insan gerçeğini dikkate alan, onun maddî ve manevî tüm yönlerine cevap veren din gerçeğinden uzaklaşamayacağı realitesini gündeme getirmektedir. İnsanoğlunun varlık amacına ve yaratılış gerçeğine ulaşabilmesi için bir dine ve özellikle Allah inancına sahip olması, olmazsa olmazlar arasındadır. Aksi takdirde göçmen kuşlar misali maalesef adasız kalma akıbetinden bahsetmek durumunda yız.

İnsan, sonsuz evrende sosyal çevre açısından doygunluğa ulaşsa da onun kendi iç dünyasında yalnız olduğu bilinmektedir. İşte bu yalnızlıkta her zaman sığınabileceği, dua ve yalvarışta bulunacağı ve içini dökebileceği tek varlık, rahmet ve affı sonsuz Yaratıcısıdır. Nitekim Allah Teâlâ'nın bizzat kendisi de, "Kullarım sana beni sorduklarında, benim kendilerine yakın olduğumu söyle. Bana dua ettiği zaman, dua edenin duasını kabul ederim, dilediğini yerine getiririm..." (Bakara, 186) ifadeleriyle, insanın yalnızlığını karşılayabileceğine işaret etmektedir. Yine O bize, "...şah damarımızdan daha yakın.." (Kâf, 16) olduğunu da bildirmektedir. Zaten her iki âlemde de mutluluk, O'nun bu yakınlığına erenlerin olacaktır. O'ndan başka bir iltica makamı ve sığınılacak bir varlık bulunmamaktadır.

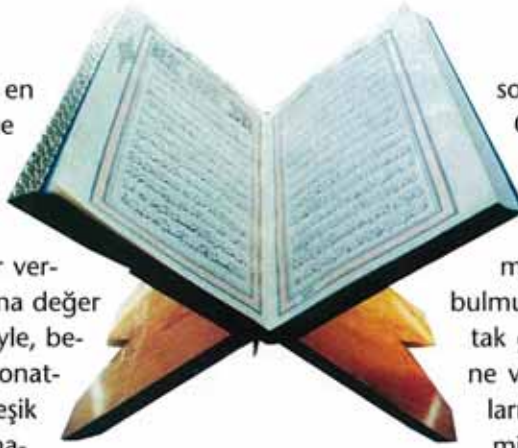
Kur'an

DİRİLERE SESLENİR, ÖLÜLERE DEĞİL

Dr. Hüseyin Çeliker
DİB Başmüfettişi

İnsanı yaratıkların en şerefli kılan Yüce Allah, insana akıl, düşünme, konuşma, faydalıyı zararlıdan ayırabilme gibi kabiliyetler vermiştir. Ayrıca her biri cihana değer nitelikteki sayısız nimetleriyle, bedeni ve ruhi varlığımızı donatmıştır. Dünyayı insana beşik kılmış, uçsuz bucaksız kâinatı ve içindekileri insanın emrine, hizmetine sunmuştur. Yine Allah, hayatın karanlık yollarında yürürken önümüzü aydınlatmak için uyacağımızı iman, ibadet ve ahlâk kurallarını da bildirmiştir. Bunca nimetleri bize bahşeden Yaratıcıımıza nasıl kulluk edeceğimizi, niçin yaratıldığımızı, nerede ve ne diye bulunduğumuzu, yolculuğumuzun nereye doğru sürüp gittiğini, bu dünya ötesinde nelerle karşılaşacağımızı, gönderdiği peygamberleri ve bu peygamberleri aracılığıyla bizlere ulaştırdığı kitapları vasıtasıyla bildirmiş, öğretmiştir.

Bildiğimiz ve iman ettiğimiz gibi, Yüce Allah insanlara ilk vahyini, ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem vasıtasıyla ulaştırmış, ilâhi vahyin son ve en mükemmel halkasını teşkil eden Kur'an-ı Kerim'i âlemlere rahmet olarak gönderilen Peygamberimiz Hz. Muhammed aracılığı ile bizlere iletmiştir. Rabbimizin

son mesajı olan bu kitap, O'nunla biz kulları arasındaki kopmaz ilâhi bir bağıdır. Bu Kur'an'ın cazibe ve aydınlığı ile milyarlarca insan yollarını bulmuşlar, O'nun sayesinde ortak gaye etrafında birbirlerine ve Allah'ın bütün yaratıklarına saygı duymayı öğrenmişlerdir. Bazı insanlar da

yaratılış gayesini anlayamamış, yeryüzüne ve içindekilere, yaratıcısından dolayı sevgi duymayı öğrenememiş ve kendilerine verilen dünya nimetlerini hakkıyla değerlendirmeyi bilememiş ve bir ömrü heba etmiştir.

Ömrünü Allah ve O'nun sevgili Rasûlü'nün emir ve tavsiyeleri doğrultusunda geçirmeden tüketen kişiler, bu dünyadan göç ettikten sonra, kendilerine tanınan bu fırsatı ikinci bir defa değerlendirme imkânı bulamayacaklardır. Öbür dünyada, bu fani âlemde yaşadıkları ile baş başa kalacaklar, iyiler ilâhi ikramlar ile mutlu olurken, kötüler boşa geçirdikleri dünyaya tekrar döndürülüp, Allah'ın emirlerine uygun bir hayat yaşamayı özleyecek ve arzu edeceklerdir. Bu gerçek Kur'an-ı Kerim'de: "Nihayet onlardan (müşriklerden) birine ölüm gelip çatığında; Rabbim! Beni geri gönder, ta ki boşa geçirdiğim dünyada iyi işler yapayım' der"

(Mü'minun, 99) âyetiyle, açıkça ortaya konulmaktadır. Fakat bu durumda olan kişilerin arzuladıkları özlem ve bu sonsuz istekleri karşılıksız kalacaktır. Bu gibi kişilerin isteğine, Cenab-ı Allah tarafından şu karşılık verilir: "Hayır! Onun söylediği bu söz (boş) laftan ibarettir. Onların gerisinde ise, yeniden dirilecekleri güne kadar (süren) bir berzah vardır." (Mü'minun, 100)

Bu ayetlerden de anlaşılacağı üzere, Yüce Allah'ın ilâhi buyruğu sadece yaşayanları muhatap almakta, bu dünyadan göç edenleri yani ölüleri mevzu bahis bile etmemektedir. Merhum Akif bu manayı, kendi üslubu ile güzel bir şekilde ifade ederek şöyle demiştir:

"İnmemiştir hele Kur'an, bunu hakkıyla bilin,

Ne mezarlıkta okunmak, ne de fal bakmak için."

Ancak hemen burada şunu belirtmekte yarar bulunmaktadır. Zira Kur'an'ın okunması için belirli bir mekân ve zaman yoktur. Mezarlıklar da dahil Kur'an her yerde okunabilir ve okunmalıdır da. Çünkü onun okunması bir ibadettir. Her harfine on sevap vardır. Fakat Kur'an, bazılarının anladığı gibi sadece mezarlıklarda okunan dinî bir metin değildir. Allah'ın kelâmı yaşansın diye biz insanlara gönderilmiştir. O yaşandığı ve ahkâmıyla amel edildiği müddetçe, insanlık dünya hayatında huzura, ahirette de ebedi mutluluğa ulaşacaktır. Bu gerçeği bilen ve hakkıyla inanan insanlar, Kur'an'ın emirleri doğrultusunda hayatlarını tanzim ederler ve gecelerini, gündüzlerini sadece ve sadece bu ulvi gayeye matuf olarak geçirme gayreti içinde bulunurlar. Yine bu kişiler Kur'an'ı gerek namazlarında ve gerekse namaz haricinde bir ibadet niyetiyle okurlar ve okudukları bu Kur'an da onların imanlarını ziyadeleştirir. Çünkü onlar bunu yaparken Yüce Allah'ın; "Mü'minler ancak, Allah zikredildiği (anıldığı) zaman kalpleri titreyen, kendilerine Allah'ın ayetleri okunduğunda imanlarını artıran ve yalnız Rablerine dayanıp güvenen kimselerdir. Onlar namazlarını dosdoğru kılan ve kendilerine rızık olarak verdiğimizizden (Allah yolunda) harcayan kimse-

lerdir. İşte onlar gerçek mü'minlerdir..." (Enfal, 2-4) ayetinde zikrettiği ve övdüğü kişilerden olmayı amaçlamışlardır.

Kur'an yaşanmadan anlaşılabilir mi?

İslâm tarihine bir göz atacak olursak, nice kişiler vardır ki, onlar Kur'an'ı dinlemiş ve onun ilâhî mesajından etkilenmiş olmalarına rağmen onu anlayamamışlardır. Bu husus Hz.

Peygamber döneminden vereceğimiz şu iki örnekle daha iyi anlaşılmış olacaktır. Mekke'de Hz. Peygamber İslâm'ı tebliğe başladıktan sonra, Efendimiz (s.a.s.)'i kabul etmedikleri gibi, küfrün de başını çeken şahısların en önde gelenleri Ebu Süfyan, Ebu Cehil ve Ahnes b. Şerik idi. Kur'an'ı gündüzleri inkâr etmelerine ve var güçleriyle İslâm'a ve o'nun yüce peygamberine karşı çıkmalarına rağmen, bu üç şahıs Hz. Peygamber, Kâbe'nin yakınında bulunan evinde gece namaza durup da, nazil olan ayetleri seslice okuduğunda, birbirlerinden habersiz olarak farklı yerlere sinmiş bir vaziyette, Kur'an ayetlerini büyük bir hayranlıkla sabaha kadar dinlemekten kendilerini alamıyorlardı. Yine Hz. Peygamber'e karşı amansızca muhalefet edenlerin ilk sıralarında sayılan Velid b. Muğire, Efendimiz (s.a.s.)'in ağzından Kur'an'ı dinledikten sonra etkilendiği ve onun insanların ve cinlerin sözüne benzemediğini itiraf ettiği halde, kibri ve inadı sebebiyle küfründen dönmemişti. Yüce Allah, ona olan gazabını ve azabını öncelikle açıklamıştır. (Bkz. Müddessir, 26)

Asıl olan Kur'an'ı bizzat okumak, okuyamıyorsa güzel okuyandan dinlemek, onun sunduğu ilâhî mesajı alarak gerektiği gibi hayatımızı düzenlemek ve onun nasıl anlaşılması gerekiyorsa o şekilde anlamaktır. Yine İslâm tarihinde bunun sayısız örnekleri vardır. İşte onlardan biri: Mekke'de İslâm'ı tebliğin 3. yılında Hz. Peygamber, Kâbe'nin önünde "el-Hakka" sûresi'nden bazı ayetleri okuduğu bir sırada, henüz Müslüman olmayan ve Efendimiz (s.a.s.)'e sataşmak maksadıyla gelmiş olan

Ömer b. Hattab (r.a.), Kur'an ayetlerini dinledikçe kendisinde bir rahatlama ve kalbinde yumuşama hissetmiş, bir müddet bu şekilde kaldıktan sonra sessizce orayı terk etmişti. Bununla birlikte kısa bir zaman sonra Ebu Cehil'in kışkırtmalarına uyarak, Hz. Peygamber'i öldürmek niyetiyle yola çıkmış, ancak yolda kız kardeşi ve eniştesinin de Müslüman ol-

duğunu duyunca, ilk planda eniştesinin evine gitmeye karar vererek oraya yönelmişti. Eve vardığında içeriden gelen Kur'an sesinin, ruhunu derinden okşadığını kalben hissediyordu. Kapıdan içeri girdiğinde gösterdiği o acımasız ve sert tepkinin yerini bir müddet sonra sükûnet alıyor ve Ta-Ha sûresi'nin bulunduğu Kur'an sayfeleri okundukça rahatlıyordu. Hz. Peygamber'i öldürmek için yola koyulan ve ardından büyük bir hınç ile kız kardeşinin evine giren Hz. Ömer, dinlediği Kur'an ayetlerinin etkisiyle bambaşka bir hâle giriyor, kâfir olarak girdiği evden, Allah'ın lütfuyla mü'min olarak çıkıyordu. Doğruca Safa tepesinin eteğinde bulunan Erkam'ın evine gidiyor ve orada Hz. Peygamber'in önünde diz çökerek imana geliyordu.

Hz. Peygamber'in en büyük mucizesi olan Kur'an, zalimlerin yalnızca ziyanını artırır, mü'minlere işe şifa ve rahmettir. (İsra, 82) Yukarıda verdiğimiz örneklerde Hz. Peygamber'i dinleyenlerin hiç birisi başlangıçta mü'min değildi. Fakat gönüllerin derinliklerinde bile olsa saklanan en iyi bilen (Mülk, 13) Allah, insanlığın kurtuluşu için gönderdiği bu yüce kitabından, kalbini küfür ve inat ile kirletenlerin faydalanamayacağını bildirmiş, buna karşılık alçak gönüllü ve takva sahibi olanların aynı kitapla hidayete ereceğini bütün kâinata ilân etmiştir. "O kitap (Kur'an); onda asla şüphe yoktur. O, takva sahiplerini hidayete erdirir." (Bakara, 2) Takva sahibi olabilmek için öncelikle inanmak gerekir. Zikrettiğimiz ayetlerden de anlaşılacağı üzere, henüz iman etmemiş olan kimsenin

Allah'ın sözünü anlayıp, onunla hidayete erebilmesi için öncelikle takvanın zıddı olan kibir ve inat gibi şeylerden kalbini temizlemeli, kalbini alçak gönüllülük ve tevazu ile süslemelidir. Bu yapılmadığı müddetçe Kur'an'ı anlamak veya anladığını iddia etmek mümkün değildir. Çünkü Kur'an'ı en güzel anlayan, yaşayan ve anlatan yegâne kişi, mü'minlerin önderi Hz. Peygamber'dir. Zira Kur'an-ı Kerim'deki: "Andolsun ki, Rasûlullah sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnektir" (Ahzab, 21) ayeti, bunun en güzel delilidir. Bunun içindir ki takva sahipleri, kendilerine Hz. Peygamber'i rehber edinmiş, onun Kur'an'ı anladığı gibi anlama, yaşadığı gibi yaşama ve tebliğ ettiği gibi başkalarına anlatma gayreti içinde olagelmışlerdir. Bu kişiler devamlı Kur'an'la haşır-neşir olmuşlar, onu ezberlemişler ve manasını anlamaya çalışmışlardır. Yine onunla ibadet etmişler, onun emir ve yasakları doğrultusunda hayatlarını düzenleyip, öylece yaşama gayreti içerisinde olmuşlardır. İşte Allah'ın kelâmı, bu canlılığı ile insanların zihinlerine ve gönüllerine güçlü bir şekilde yerleşmiş, birbirlerine düşman milletlerden, ırklardan ve kültürlerden âhenkli bir toplum meydana getirmiştir. Onun gelişi ile çöl insanından, medeni bir toplum ortaya çıkmış ve tarihin akışı değişmiştir. Arzumuz Müslüman toplumun, dün olduğu gibi bugün de aynı olması ve kıyamete kadar da böyle devam etmesidir.

Takvasız kalp Kur'an'ı ne kadar anlar?

Takva, Allah'a ve O'nun sevgili peygamberi Hz. Muhammed'in buyruklarına karşı kalpteki hassasiyettir. O'nun yarattığı âlemde, koymuş olduğu ölçülere aykırı davranmamak için gösterebilecek en büyük gayreti göstermektir. Kısacası Allah'tan nasıl korkulması gerekiyorsa o şekilde korkmak ve hayatını ona göre şekillendirmektir. Takva sahibi olan kişi haramlardan olabildiğince kaçınır ve farzları elinden geldiğince yerine getirmeye çalışır. Kur'an'ı, Hz. Peygamber'in çizgisinde ve gösterdiği minval üzere yaşayabilmenin gayreti içinde olur. İşte böyle bir insan, kalbindeki takva ölçüsünce Kur'an'ı anlar. Kur'an'ı anlayan kişilere Allah, onu başkalarına anlatma imkânı verir ve böylece birçok kişinin de hidayete kavuşmasına vesile olur.

Allah'ın kelâmı yaşansın diye biz insanlara gönderilmiştir. O yaşandığı ve ahkâmıyla amel edildiği müddetçe, insanlık dünya hayatında huzura, ahirette de ebedi mutluluğa ulaşacaktır.

le olur.

Kur'an'ı anlamakla, sadece Arapça'yı bilme-yi veya onunla ilgili diğer bilgileri hafızada bulundurmaya, yahut tefsir kitaplarındaki malûmatı okuyup anlamayı kasdetmiyoruz. Çünkü bu sayılanları inançsız birçok ilim adamı (müsteşrik) de anlamaktadır. Fakat bu bilgi onları hidayete erdirmede olduğu gibi, başkalarının da hidayete ermesine vesile olamamaktadır. Buna mukabil, takvanın kalbinde yer ettiği bir mü'min, Arapça'yı bilmese bile Allah'ın kelâmını daha iyi anlayabilir. Nice ninelerimiz vardır ki, Kur'an'ı dinlediklerinde kalpleri yumuşar ve ırmak gibi göz yaşları akıtır. Nice âşıklar vardır ki, Kur'an'ı işittiklerinde ciğerleri ta derinlerde yarılar ve paramparça olur. Yine niceleri vardır ki, Kur'an'ı duyduklarında kalpleri ürperir ve tüyleri diken diken olur, belki de Kur'an'ın manevi etkisiyle bayılır düşer.

İnsanın gönlünde takva hassasiyeti ve Allah korkusu olmadığı müddetçe, Hz. Peygamber'in ikazları bile insana bir fayda veremez. Bu gerçeği Yüce Allah şöyle bildiriyor: "(Ey Hâbîm!) Sen ancak zikre tabi olan ve görmeden Rahman'dan korkan kimseyi uyarabilirsin." (Yasin, 11)

İbn Mes'ud (r.a.) da şunları söylemiştir: "Kur'an-ı Kerim, hükmüyle amel edilmek için nazil olmuş iken, onlar yalnız okumasını amel olarak kabul etmişlerdir. Bazı kimseler Fatihâ'dan itibaren hiç yanılmamak şartıyla Kur'an'ı sonuna kadar okudukları halde, hükmü ile amel etmezler." (Gazali)

Özet olarak, yaşanmadan Kur'an anlaşılamaz, anlaşılmayan ise hiçbir zaman anlatılamaz. Bunun için Yüce Allah'tan öncelikle bizlere Kur'an'ı anlamamızı, anladığımızı hakkıyla yaşamamızı ve yaşadığımızı da başkalarına anlatmamızı nasip etmesini diliyoruz.

TÜRKİYE VE MALEZYA

Hac Organizasyonları

ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Doç. Dr. Fikret Karaman
Diyânet İşleri Başkan Yardımcısı

Bilindiği gibi hac, İslâm'ın temel esaslarından biridir. Namaz, oruç ve zekâtta olduğu gibi, hac ibadetinin de farz kılınışı ve asıl hükümleri Kur'an ve sünnet ile bildirilmiştir. Ancak diğerlerinden farklı olarak, kişi hac görevini yerine getirirken, inanç ve birliğin sembolü olan "Kâbe" başta olmak üzere diğer mukaddes mekânları belirli zaman dilimleri içinde ziyaret etmek durumundadır. Bu nedenle hac ibadetinin özünde; seyahat, meşakkat, sabır, azim, tahammül, ikamet, arkadaşlık ve insanî ilişkiler gibi bazı önemli özellikler bulunmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) bile hac, umre, tavaf ve sa'ya niyet ederken Yüce Allah'tan bunların kendisine kolaylaştırılmasını istemiştir. Öyle anlaşıyor ki hac ibadeti, özelliği gereğince tam bir disiplin, rehberlik ve organizasyon dahilinde yerine getirilmesi gerekmektedir. Nitekim hicretin dokuzuncu yılında hac farz kılınca, o yıl Resûlullah, kendisi Mekke'ye gidemeyince, yerine sevk ve idarede bulunmak üzere Hz. Ebû Bekir'i "Hac Emiri" olarak görevlendirmiştir. Hicretin onuncu yılında yapılan Veda Haccı'nda ise; Hz. Muhammed (s.a.s.), hac işlerinin başında bizzat kendileri bulunmuşlardır. Bu uygulamadan da anlaşıldığı gibi haccın yalnız başına yapılması yerine, toplu gruplar halinde ve organizeli olarak yapılması tercih edilmiştir. Günümüzde, gelişen ve değişen seyahat ve ikamet şartlarıyla artan ülke nüfusları da dikkate alındığında söz konusu ibadetin çok daha önem kazandığı kendiliğinden anlaşılmaktadır. Biz bu yazımızda haccın fıkıh boyutu üzerinde durmak yerine, onun genel organizasyonu hakkında bir değerlendirmede buluna-
cağız. Çünkü hac organizasyonu, bütün İslâm ül-

kelerinin gündeminde yer alan ortak bir paydadır. Hatta dünya kamuoyu bile hac mevsiminde dikkatlerini bu mahşeri topluluk üzerinde yoğunlaştırmaktadır. Bir müddet önce Malezya'da uluslar arası bir hac konferansı düzenlenmişti. Bu konferansa ülkemizden başkanlığımızı temsilen Hac Dairesi Başkanı Seyfettin Ersoy ile birlikte katıldık. Bu vesile ile Malezya hac organizasyonu hakkında daha net ve detaylı bilgi edinme imkânını bulduk. Böylece ülkemizde 2005 yılı hac kayıtlarının başladığı şu günlerde, Türkiye ve Malezya hac organizasyonları hakkında özet bir değerlendirme yapmayı yararlı gördük.

Malezya: Asya kıtasının uzak güneydoğu bölümünde ve Ekvator çizgisinin hemen yakınında bulunan bir İslâm ülkesidir. 1957 yılında İngiliz sömürgeciliğinden kurtularak bağımsızlığına kavuşmuştur. İdari yönden on dört eyaleti olan Malezya'nın başkenti Kuala Lumpur'dur. Nüfusu 25 milyondur. Ancak bu nüfusun % 65-70 kada-

rı Müslüman'dır. Diğer bölümünü ise; Hinduizm, Şintoizm ve Konfüçyonizm gibi uzak doğu inançlarını paylaşan kimseler teşkil etmektedir. Burada kaldığımız süre içinde ziyaret ettiğimiz şehir ve yerlerde karşılaştığımız yemyeşil tabiat güzelliği, alt yapı ve fizikî kalkınmayı sembolize eden eserler bizi son derece sevindirmiştir. Camiler, Kur'an Eğitim ve İslâm İdare merkezlerindeki dinî hizmetler de oldukça hareketli görünmektedir. İnsanlar birbirlerinin inançlarına ve davranışlarına karşı saygılı ve anlayışlıdır. Televizyon kanalları sınırlı olup, gerginlik ve şiddeti çağrıştıran yayınlara rastlanmamaktadır. Çarşı, pazar ve sokaklar da oldukça sakin görünmektedir. Böylece Malezya'nın İslâm ülkeleri arasında hatırı sayılır bir konumda olduğunu söylemek mümkündür.

Hac Konferansı: Her hac mevsiminde Suudi Arabistan'da sakin, sabırlı, eğitilmiş ve bilinçli davranışlarıyla ilğimizi çeken Malezyalı hacıların durumlarını bu konferans sayesinde daha yakından tanıma imkânını buluyoruz. Konferans, hacdan sorumlu bakanın gözetiminde Malezya Hac sandığı (Tabung Haji) tarafından 2004 yılı hac hizmetlerini değerlendirmek ve 2005 yılı hac organizasyonu hakkında yeni kararlar almak üzere tarihî bir kent olan "Malakka'da The Golden Legacy" otelinde "20. Hac Konferansı" olarak düzenlenmiştir. Öyle anlaşıyor ki bu toplantılar, 20 yıldan beri düzenli bir şekilde her yıl tekrarlanmaktadır. Bu yıl, toplantıya Türkiye ve Endonezya'nın da aralarında bulunduğu beş ülkeden ikişer temsilci davet edilmişti. Suudi Arabistan'dan da "Güneydoğu Asya Hacıları Müessesesi" başkanını Ali Yasin bin Abdül Macid özel konuk olarak çağırılmıştır. Kendi ülkelerinden ise; Hac sandığı üst yöneticileri, müftüler ve İslâm İdare Merkezi Yöneticileri gibi konu ile ilgisi olan yaklaşık 250 yetkili katılmıştı. Katılımcıların % 30'unun kadın olması da hac hizmetlerinin toplumun her kesimi tarafından ne kadar benimsendiğinin bir başka örneğidir. Konferansın açılış ve protokol konuşmalarından hemen sonra "Türkiye'de Hac Tecrübesi ve Organizasyonu" ile ilgili oturum başladı. Bu hususta Hac Dairesi Başkanı ile birlikte hazırladığımız tebliği sunmaya çalıştık. Tebliğimizde özetle şu konular üzerinde durmayı uygun gördük. "Türkiye'de Hac hizmetlerinin 1979 yılından itibaren Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülmesi ve 1988 yılından itibaren de yine denetimi Başkanlığımızca yapılmak üzere A grubu Seya-

hat Acentalarına kısmî imkân sağlanması, hac kayıtları, görevli personel seçimi, kafilé düzeni, eğitim seminerleri, hacılara verilen demirbaş eşya, tek tip elbise, kurban kesimi ile yurt içinde ve Suudi Arabistan'da hac organizasyonunun sevk ve idaresi için teşkil edilen sekiz ayrı ekibin isim ve görevlerini anlatmaya çalıştık. Ayrıca konuşmamızın son bölümünde de; bütün dünya hacıları için mukaddes topraklara gelmeden önce, uzun süreli bir eğitim programının hazırlanması, hac ibadeti, beşerî ilişkiler, intikaller ve diğer önemli konuları içeren ortak programların hazırlanması, bütün ülkelerin bu programa göre hacılarını yettince eğitmeleri, her yıl Suudi Arabistan Hac Bakanlığı ile yapılan Protokol çalışmalarının öne alınması, Mina'ya gidiş-dönüşlerdeki yaya ve araç trafiğini zorlaştıran olumsuzlukların giderilmesi, kurbanların İslâm Bankası tarafından kesilmesine devam edilmesi, ancak hacıların daha ucuz kurban arayışına girmemeleri için kurban fiatlarının mümkün olduğunca ucuz tutulması, Mekke ve Medine arasında hacıların ihtiyaçlarını rahatça karşılayabilmeleri için yol boylarında sağlıklı konaklama tesislerinin yapılması gibi tekliflerde bulunduk. Daha sonra sorulan sorulara cevaplar verildi. Ayrıca tebliğimizin metni fotokopi ile çoğaltılarak üyelere dağıtıldı. Salondaki bütün dinleyiciler, Türkiye hac organizasyonunda yer alan kafilé düzeni, her elli kişiye bir din görevlisi verilmesi, iki yüz kişinin başında bir kafilé başkanının bulunması, Mekke ve Medine'deki ekiplerin isim ve görev alanlarını son derece ilginç ve önemli gördüklerini belirtmişlerdir. Çünkü daha sonra işaret edileceği gibi Malezya kendi organizasyonlarında kafilé düzeni yerine bin veya iki bin kişilik grupları ölçü alarak gerekli hizmeti vermektedir. Rehberlikte bulunacak görevlilerle diğer idarî ve sosyal hizmetleri verecek elemanlar da bu sisteme göre tesbit edilmektedir. Aynı gün öğleden sonra da Müessese başkanı Ali Yasin bir tebliğ sundu. Ali Yasin, daha çok Malezya hacıalarının mukaddes topraklara geldikten sonra verilen hizmet ile evlere yerleştirme ve meşair bölgelerine intikallerle ilgili konular üzerinde durdu. Hacılara hizmet etmekten son derece mutlu olduğunu ve bunun kendileri için bir şeref olduğunu vurguladı. Biz de Müessese başkanını, konferans günleri boyunca çok yapıcı, samimi, cana yakın, sempatik ve hizmet heyecanı dolu bir kişi olarak gördük. Konferans sonunda, güzel hatıralarla ayrıldık. Ayrıca Malezya hac organizasyonunun başarılarını anla-

türken Türkiye'yi de örnek göstererek takdirlerini ifade etmekten kendini alamamıştır. Konferansın diğer günlerinde ise Hac Sandığı'nın Malezya hacıları için verdiği hizmetler, hac esnasında karşılaşılan fikhî meseleler ve 2005 yılında hacca gideceklerin eğitim programları görüşüldü. Konferans, bakan ile hac sandığı yöneticilerinin kapanış konuşmaları ve hizmete emeği geçenler için yapılan ödül töreniyle birlikte sona erdi. Kapanış bölümünde sahneye konulan büyük ve kapalı bir sandığın görüntüsü dikkatimizi çekmişti. Çalışmalar tamamlandıktan sonra bakan, sandığın yanına davet edildi ve eline bir kumanda cihazı verildi. Cihaz sandığa doğru tutulunca, sandığın kapısı otomatik olarak yüksek telbiye sesleriyle açıldı. Sandığın kapısında şu cümle yazılıydı. "Bu sandığa girmeden hacca gidilmez." Şimdi de bizi heyecanlandıran bu hac sandığının sırrını biraz açıklamaya çalışalım:

Türkiye'deki hac organizasyonu ile Malezya hac organizasyonu arasında doğrudan bir karşılaştırma tam isabetli olmayabilir. Çünkü her iki ülkenin şartları, mevzuatı, nüfusu, insanların eğitimi, kültürü ve hizmet verdikleri hacı sayısı farklıdır.

let bütçesi açısından bazı kayıp ve zararlara sebep oluyordu. Adı geçen bilim adamı Maide süresinin 2. ayetinin; "İyilik ve takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma) üzere yardımlaşın. Ama günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın" hükmü gereğince, hacıların ekonomik durumlarını iyileştirmek ve köklü bir çözüm getirmek amacıyla, 1963 yılında hazırladığı projeyi bir kanun tasarısı şeklinde meclise teklif ederek onaylanmasını sağlamıştır. Buna göre Malezya'dan hacca gitmek isteyen herkes gönüllü olarak kanunla kurulan hac

sandığına üye olacaktır. Üye olmak için herhangi bir yaş sınırı yoktur. Çocuk, doğduğu gün hac sandığına kaydedilebileceği gibi daha sonraki yıllarda da üye kaydedilebilir. Kendi isteği ve malî gücüyle orantılı olarak sandığa bir aidat öder. Üye olduğu tarih ve ödediği aidat durumuna göre hacca gidebileceği yıl ve tarih kendisine bildirilir. Diğer yandan fonda biriken paralar usulüne uygun bir şekilde inşaat, ziraat, gıda ve sağlık gibi ticarî sektörlerde değerlendirilmek suretiyle elde edilen kâr, tekrar müşterilerin hesabına helâl kazanç olarak yansıtılmaktadır. Ayrıca kurumun bünyesinde yine tarım, ziraat, inşaat, ulaştırma, bilgisayar teknolojisi, gıda ve turizm alanında gelir getirici birçok şirket kurulmuştur. Sandığa kaydolun üye sayısı dört milyona ulaşmıştır. Üye kayıt işlemi, her gün artarak devam etmektedir. Şimdi Malezya, bu başarılı uygulamanın kırkıncı yılını kutlamaktadır. Böylece ülke, hac organizasyonu sayesinde hem birlik, beraberlik, sosyal dayanışma hem de büyük bir ekonomik kaynak sağlamış bulunmaktadır.

Hac Sandığı'nın merkezi: Hac sandığının genel merkezi başkent Kuala Lumpur'da bulunmaktadır. Ülke genelinde 119 şubesi vardır. Şehrin merkezinde 38 katlı bir binada hizmet vermektedir. Binayı ziyaret ederken yetkililer kurumun işleyiş tarzını bize, yazılı ve görüntülü yayınlarla anlatmaya çalıştılar. Modern ve orijinal bir mimarî tarzda yapılan söz konusu bina dış görüntüsü bakımından bir kumbarayı andırmaktadır. Nitekim binanın küçük maketi kumbara haline getirilmiş olup bir sembol olarak çarşı ve pazarlarda satılmaktadır. Binanın dış yüzü, Kâbe örtüsü örnek alınarak siyah malzeme ile kaplanmıştır. Son ve

Malezya Hac Sandığı nedir?

Malezya Hac Sandığı (Tabung Haji) İslâm'ın temel prensiplerine uygun olarak kurulan malî ve ekonomik bir kurumdur. Hac işleriyle ilgili bütün hizmetler, bu kurum aracılığıyla yerine getirilmektedir. Hac Sandığı'nın ilk mimarı ve kurucusu, Prof. Dr. Raja Ungku Aziz isminde bir araştırmacı ve bilim adamıdır. Zira 1950 yıllarında Malezya'da yapılan bir araştırma, hacca gitmeye niyetlenen vatandaşların tasarruflarını ilkel bir şekilde korumaya çalıştıklarını ortaya koymuştur. Bu kişisel davranış, hem aile ekonomisi hem de dev-

çatı katı ise Mescid-i Nebvî'deki yeşil kubbeden etkilenilerek yeşil renkle tamamlanmıştır.

Hac Sandığı'nın idari yapısı ve fonksiyonu:

Hac sandığı, dinî, idarî ve malî yönden itibarı yüksek ve kanunla kurulmuş bir kurumdur. Sadece genel merkez binasında 825 kişi çalışmaktadır. Kurumunun başında önce bakan, daha sonra bir genel müdür ve ona bağlı diğer birim başkanları bulunmaktadır. Hac sandığının diğer görevlerini ise şöyle özetlemek mümkündür: Malezya'dan hacca gitmek isteyenlere yardımcı olmak, onlara uygun bir fiatla hac farızasını yerine getirmelerini sağlamak, hacı adayları için güvenilir ve rahat uçak seferleri düzenlemek, Mekke ve Medine'de hacılara uygun evler temin etmek, gıda ve yemek servis hizmetlerini yerine getirmek, hacı adaylarının tasarruflarını özenle korumak, sandıkta biriken paranın İslâmî usullere uygun olarak yatırımlara yönlendirilmesini sağlamak ve hacca ilişkin diğer bütün hizmetleri en modern teknolojiyen yararlanarak yerine getirmektir. Bu işleri planlayıp zamanında yerine getirmek için hac sandığının bünyesinde beş önemli şube bulunmaktadır. Bunlar; kurumun bütçesini hazırlayan ve hac fonunu denetleyen Malî Şube; üyelerin kaydını yapan ve onların tasarruflarının hac sandığına yönlendirilmesini sağlayan Mudi Şubesi; müşterilerine en üst düzeyde hac hizmetini vermek için yıl boyunca gerekli eğitim programları hazırlayan, uygulayan, pasaport ve vize işlemlerini süratle sonuçlandıran, Malezya ve Suudi Arabistan topraklarında sağlık ve diğer sosyal hizmetleri en iyi şekilde sunmaya çalışan Hac Şubesi Kurum içinde çalışan personelin iş ve görev yerlerini kadrolarına göre belirleyen, iş verimliliği ile ilgili bilgileri değerlendiren İş Gücü Şubesi ile kurumun yakın, orta ve uzun vadeli yatırım programlarını düzenleyen, alım, satım ve taahhüt işlerini yürüten Yatırım Şubesi gibi şubelerdir.

Değerlendirme: Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşıldığı gibi, Malezya'da hac hizmetleri yaklaşık yarım asırdan bu yana düzenli bir şekilde yürütülmeye çalışılmaktadır. Hac organizasyonu, devletin resmi bir organı olan "Hac Sandığı" tarafından yürütülmektedir. Kurumun başında bakan, genel müdür, yönetim kurulu ve teknik düzeydeki yetkililer ile çeşitli birimler bulunmaktadır. Böylece hac ve umre ile ilgili bütün işlemler

devletin resmi organlarınca yerine getirilmektedir. Diğer yandan vatandaşlar istedikleri zaman hac sandığına kaydolmakta ve hac ücretlerini bütçelerine göre, uygun zaman dilimleri içinde ödeyebilmektedirler. Hacca gitme sırası gelenler için en az sekiz ay önceden eğitim ve seminer programları düzenlenmektedir. Bu kurslarda başarılı olup belge alanlar ertesi yıl hacca gitmeye hak kazanmaktadır. Malezya'da hac işlemleri tek merkezden düzenlendiği için hac sandığı ile seyahat acentaları arasında herhangi bir rekabet, tartışma ve gerginlik söz konusu değildir. Ancak hac sandığı vatandaşların yatırdıkları parayı ve isteklerini dikkate alarak her yıl kontenjanın % 20'sini seyahat acentalarına vermektedir. Ancak buradaki bütün denetim hizmetleri yine hac sandığına aittir. Görüldüğü gibi Malezya, hac organizasyonu bakımından önemli bir birikime sahiptir. Ancak kafilâ düzeni, yol boyu hizmetleri, Mekke ve Medine'deki ekip hizmetleri açısından henüz istenilen düzeyde olmadığı anlaşılmaktadır.

Türkiye'deki hac organizasyonu ile Malezya hac organizasyonu arasında doğrudan bir karşılaştırma tam isabetli olmayabilir. Çünkü her iki ülkenin şartları, mevzuatı, nüfusu, insanların eğitimi, kültürü ve hizmet verdikleri hacı sayısı farklıdır. Zira Malezya, yılda yaklaşık yirmi beş bin hacıya hizmet verirken, Türkiye bu rakamın dört katı olan yüz bin kişiye hizmet vermektedir. Bu bakımdan ülkemizin hac organizasyonunun çekirdeğini oluşturan "Hac Dairesi"nce söz konusu hizmetin çeyrek yüz yılda bu seviyeye çıkarılmış olması gerçekten takdire şayan bir başarıdır. Fakat buna rağmen her iki ülkenin hac organizasyonunun, devletin bir resmi kurumu tarafından yürütülmesi, eğitim seminerlerine önem verilmesi, yurt içi ve yurt dışında hizmet ekiplerinin oluşturulması, Mekke ile Medine'de ikamet, iâşe ve sağlıkla ilgili tedbirlerin alınması gibi bazı ortak paydalarda birleştiğini söylemek mümkündür. Aynı duyarlılığın bütün İslâm ülkeleri tarafından paylaşılması halinde hac organizasyonunun daha da mükemmel hale geleceğinden şüphe yoktur. Özellikle bu bilgi ve tecrübenin ışığında; Arafat, Müzdelife ve Mina intikallerinde daha akılcı, bilim ve teknolojinin gerektirdiği şekilde istişare edilerek önceden gerekli önlemlerin alınması ve hac mevsimi boyunca denetlenerek aynı hassasiyetin gösterilmesine de şiddetle ihtiyaç vardır.

Hasretli Ak Topraklar KIRIM

Birgül Hamevîoğlu

Türk kültürünün bütün izlerini yok etmek isteyen Ruslar, camileri, han-ları, çeşmeleri, hamamları, medrese-leri yok ettikten sonra, bir ülkenin ta-pu senetleri kabul edilen mezar taş-larını bile yok etmişlerdir. Kırım'ın her karış toprağına inancın nakşedil-diği bu mezar taşları da bahçe du-varlarının yapımında, hatta tuvalet taşı olarak kullanılmıştır.

Kırım'ın jeo-stratejik ve jeo-ekonomik konu-mu, pek çok açıdan önemini fevkalâde artırmış ve tarih içinde ilgiyi daima üzerine çekmiştir. Helen uygarlığı ve İskitler döneminde sahile ku-rulan liman şehirleri ile ticarî ilişkilerin başladığı bilin-mektedir. Bizans İmparatorluğu döneminde Peçenek-lerle devam eden ticarî ilişkilerin; Türkistan, Harezm ve İdil boyları ile Kırım arasında geniş hacimli bir kervan yoluyla bağlantılı olduğu bilinmektedir.

Kefe, Taman, Sudak, Kerç, Mengup ve Azak gibi li-man şehirleri; Ceneviz, Venedik, Rum, Mısır, Selçuklu ve Osmanlı tüccarlarının kolonileri veya liman şehirle-ri olmuştur. Kırım'ın stratejik ve ticarî önemi ile tarım ve hayvancılığa elverişli toprakları, Moskova Knezle-ri'nin (kendilerini toplamaya başladıkları dönemden itibaren) dikkatlerini üzerine çekmekle kalmamış; hat-ta Kırım'a sahip olmak çarların siyasî vasiyetleri olmuş-tur.

Kırım Hanlığı, Cengiz Han'ın soyundan gelen Hacı-gerey Han tarafından 1440'lı yıllarda kurulmuştur.

1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile önce bağımsız hâle getirilerek Osmanlı'nın korumasından mahrum bırakılmış, çıkarılan sun'î karışıklıkların akabinde Rusya tarafından işgal edilmiştir. Rusya'nın 1783 işgaline kadar, elde ettiği askerî ve ekonomik kazanımlarla mutlu ve müreffeh bir dönem yaşamış olan Kırım Hanlığı, Moskova Knezleri ve sonraları çarlarından "Tı" adı altında vergi alarak Rus illerini kendi "Haraçgüzarı" yapmıştır. Hatta, Kırım hanları özellikle de Devletgerye Han (1551-1572), Kazan Hanlığı'nın ilhaki öncesi ve sonrası Moskova'ya sayısız seferler düzenlemiştir. Bu dönemler Türkistan, Çin ve Çin-Hindî'nin Avrupa ile her türlü kara ve deniz ticarî bağlantısı Kırım üzerinden sağlanmıştır.

Stalin tarafından 18 Mayıs 1944 tarihinde yapılan topyekûn sürgün ve katliam, Kırım'a ve Kırımlılara yönelik gerçekleştirilen ilk sürgün ve ilk katliam değildir. Çarlık döneminde hazırlanarak uygulamaya konulan ve Bolşevik ihtilâli sonrası da hiç değişmeyen açlık, katliam ve sürgün politikasının son uygulamasıdır.

II. Katerina'nın işgal komutanı ve valisi Potemkin, Kırım'ın maddî ve manevî medeniyetini kısa süre içerisinde yok etmiştir. Eğitim organları bozularak her türlü eğitim imkânları ellerinden alınmıştır. Yine yapılan idarî ve adlî düzenlemelerle; dinî yaşamları kısıtlandığı gibi, ortak ve şahsa ait arazilerine de adlî hile ve desiselerle el konulmuştur. Kırım'ın en verimli binlerce hektarlık arazileri, Rus zabıt ve erkânına ve Rus göçmenlerine dağıtılmıştır. Yapılan bu baskı ve zulüm pek çok Kırım Türk'ünün "Ak Topraklar" dediği, Türkiye ve Osmanlı'nın Kırım dışında kalan ve bugün Romanya ve Bul-

garistan dediğimiz ülkelere göçü sonucunu doğurmuştur. 1785'de başlayıp 1902 yılına kadar devam eden göçler neticesinde, 1-1.500.000 Kırım Türk'ü vatanını terk etmek zorunda kalmıştır.

Rusya'daki 1917 ihtilâli akabinde 13 Aralık 1917'de Kırım Halk Demokratik Cumhuriyeti kurulmuş, ancak 23 Şubat 1918'de Akyar'daki (Sivastopol) Bolşevik denizcilerinin saldırısı sonucu yıkılmış ve Hükümet Başkanı Numan Çelebi Cihan şehit edilmiştir. Mayıs/1918'de kurulan Kırım Halk Demokratik Cumhuriyeti tekrar yıkılmıştır. Kasım/1920'de Kırım, kesin olarak işgal edilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı öncesi 20 yıllık dönemde (Kasım/1920-Kasım/1941), çarlık döneminde uygulamaya konulan ve hiç değişmeyen katliam senaryosu hayata geçirilmiştir. Bolşevikler Kırım'ı istila ettiklerinde önce seri hâlinde katliam gerçekleştirdiler. Bilâhare, plânlarını rahatlıkla uygulayabilmek amacıyla halkın direncini kırmak, sempati sağlamak için, Kırım Muhhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyetini ilân ettiler.

Yaratılan belli bir rahatlama ve istikrar ortamının arkasından uyguladıkları ekonomik politikalarla (1921-1922), sunî açlık ortamı oluşturup 60.000 Kırım Türk'ünün ölümüne sebebiyet verdiler.

Açlıkla direnci tamamen kırılan insanlara, 1923 ve 1927 yılları arasında uygulanan yeni iktisadi program çerçevesinde, nispeten maddî bir rahatlama imkânı verildi. Ancak plânları gereği; bu kez beyin açlığını hayata geçirdiler... Millî okullar, her türlü ilim yuvaları, kütüphaneler, müzeler, tiyatrolar vs. lav edildi... Önce genel katliam, arkasından çıkarılan sunî açlık ve nihayetinde beyin açlığı. Katliam, her yön ve yolla uygulamaya konuluyor.

Stalin'in yönetime geldiği 1928 yılından itibaren Kırım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti tasfiye edilmiştir. Muhtariyet haklarını korumak maksadıyla mücadele eden insanlar, bolşevik olup olmadığına bakılmaksızın (3500 den fazla) katledilmiştir. Muhtariyetine sahip çıkmak veya yeniden tesis etmek arzusunda olan insanların direncini kırabilmek için, 1931-1933 yılları arasında yeniden bir sunî açlık ortamı yaratılmıştır. Tarlasından kaldırdığı mahsulüne, sistem gereği dokunamayan insanlardan aldığı ürünü, limanlardan başka yerlere sevk edip, açlık neticesinde sokaklarda cesetlerin dağ gibi yığılmasına seyirci kalmıştır. Tekrar açlıkla terbiye edilerek, büyük ölçüde savunması yok edilen Kırım Türk'ünün "Sovyetleştirilme" siyaseti uygulamaya konulmuştur ve tamamen asimile edilmek istenmiştir. Asimilasyona direnen aydın bilim ve din adamları, münevverler kurşuna dizilmiş veya sürgüne yollanmıştır. Eğitim yuvaları tamamen kapatılmış ve Rus alfabesi uygulamaya konulmuştur. Bu süreç esnasında yaklaşık 170 bin Kırım Türk'ü katledilmiştir.

Alman-Sovyet savaşı öncesinde pek çok katliamı gerçekleştiren Bolşevikler; savaş sonrasında, bağımsız cumhuriyetlerini yeniden kurmak ve Bolşeviklerin Kırım'ı yeniden istilasını önlemek amacıyla, (değişik cephelerde) savaşa katılan Kırım Türk'ünü bir gece içerisinde hayvan vagonlarına, balık istifi doldurarak bilinmeyene sürmüştür.

18 Mayıs 1944'de gerçekleştirilen bu soy kırım niteliğinde olan ilk sürgünde, Kırım Türkleri nüfuslarının yüzde 46'sını kaybetmiştir. Geriye kalanlar ise Orta-Asya çöllerinde ve Sibirya'da ya-

şamaya mahkum edilmişlerdir. Kırım'ı tamamen Ruslaştırma politikasını bu sürgünle tamamlamış gibi görünen Ruslar, Kırım'daki Türk izlerine bile tahammül edememişlerdir. Kültürün en önemli unsuru olan Türk eserleri bir bir yok edilmiş, Kırım'ın Türklüğünü âdetâ göklere yazan minarelerimiz ise sadece tarihî resimlerde kalmıştır. Kırım'da sadece camiler değil bütün tarihî eserler bir bir yok edilmiştir. 1930'lu yıllarda üst üste, katliamlarla din adamları yok edilen Kırım Türklerinin, kültür mirası da âdetâ Kırım'dan silinmeye çalışılmıştır. Tarihî camiler; ahır, diskotek, depo, kilise, hatta ateizm müzesi hâline getirilmiştir. Kırım'ın Gözleve şehrinde Mimar Sinan tarafından yapılan Han Camii bile ateizm müzesi yapılan eserlerdendir. Kırım'ın en önemli kültür merkezlerinden biri olan Zincirli Medrese ise Kırım Türklerinin tabiriyle delihane (ruh ve sinir hastalıkları hastanesi) yapılmıştır. Türk kültürünün bütün izlerini yok etmek isteyen Ruslar, camileri, hanları, çeşmeleri, hamamları, medreseleri yok ettikten sonra, bir ülkenin tapu senetleri kabul edilen mezar taşlarını bile yok etmişlerdir. Kırım'ın her kaş toprağına inancın nakşedildiği bu mezar taşları da bahçe duvarlarının yapımında, hatta tuvalet taşı olarak kullanılmıştır.

Kırımlılar hiçbir dönemde vatanlarını unutmamış, sürgünde vatan mücadelesi vermişlerdir. 1989 yılından itibaren de akın akın Kırım'a dönmeye başlamışlardır. Kırım'a zorluklarla dönen kardeşlerimiz, vatanlarında kendilerinden hiçbir iz kalmadığını görmüşlerdir. Kırım'ı yeniden Türk vatani yapma mücadelesine sıfırdan

başlanılmıştır. Ateizm Müzesi yapılan Gözleve Han Camii yeniden ibadete açılmış; yıkılan, yok edilen kültürümüzün bütün değerleri bir bir ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Yok edilen bütün eserlerin envanteri çıkarılmış, ev yapmaya, karını doyurmaya bile imkân bulamayan soydaşlarımız; Yeşilada'da Türk kültürünü yeniden canlandırmanın heyecanı ve aşkı içerisinde mücadelelerine devam etmişlerdir. Kırım'da 60'dan fazla camii yapılmış veya restore edilerek ibadete açılmıştır. Tamamen unutturulan dinî bilgileri öğretmek için, camilerde Kur'an kursları açılmaya başlanmıştır.

Bugün Kırım'a 300 bin civarında Kırım Türk'ü dönebilmiştir. Bir o kadar soydaşımız ise maddî imkânsızlıklar sebebiyle vatanlarına dönememektedirler. Kırım nüfusunun yüzde 12'sini soydaşlarımız, yüzde 68'ini Rus, geri kalanı ise Ukraynalılar oluşturmaktadır. Ana dillerini, dinlerini korumaya çalışan soydaşlarımız, bu şartlar altında millî mekteplerini kurarak, geleceklerini kurtarma çalışmalarına girişmişlerdir. Ama, onlar sadece Rus ve Ukraynalılarla değil, yoksullukla da uğraşmaktadırlar. Bu günlerde ve her zaman yanlarında olmak; tarihî zorunluluk, millî bir borçtur.

Türk Şehirciliği

Doç. Dr. Yılmaz Can

Türk şehircilik tarihine baktığımızda, Türk şehirlerinin Türk toplumunun tarihsel macerasına bağlı olarak sürekli geliştiğini ve değiştiğini görürüz. Burada hemen belirtelim ki, Türk şehirciliğinin geçirdiği gelişim seyri, toplumsal ve fizikî şartların farklılaşan etkileriyle, her bölgede ve her şehirde farklı zaman ve yoğunlukta gerçekleşmiştir. Ayrıca Türk şehri diye nitelediğimiz bazı yerleşim birimlerinin, Türkler'den önce başka milletler tarafından inşa edilmiş olup, daha sonra Türk hakimiyetine girdiklerini, dolayısıyla bu şehirlerin gelişim seyirlerinin tabii olarak bazı farklılıklar arz edebileceğini unutmamak gerekecektir.

Hun ve Göktürk dönemlerinde Türkler'in çok büyük bir bölümü göçebe olarak yaşamaktaydı. Yerleşik hayat, idarî, askerî, ticarî ve ziraî maksatlarla kurulmuş kale ve şatolara benzer yerleşim ünitelerinden oluşmaktaydı. İdarî yerleşimler, han ve prenslerin karargâh olarak seçtikleri yerlerde, askerî yerleşimler, stratejik öneme sahip noktalarda, ticarî yerleşim üniteleri, ticaret yolları üzerinde, şatolara benzer ziraî yerleşim üniteleri de tarım havzalarında kurulmuştur. Farklı maksatlar için kurulmuş bu ilk yerleşim ünitelerinin, çok farklılaşmayan, birbirine benzer bir fizikî yapı sergilediklerini söylemek mümkündür. Bu dönemlerde, yapı usul ve tekniğinin belirli bir grup insanın tekelinde bulunması ve kuruluş maksadı ne olursa olsun, yerleşik yaşam için güvenliğin birinci öncelikli bir konu olması, benzerliği yaratan başlıca etkenler olmalıdır.

Kale ve şatolara benzer ilk Türk yerleşim ünitelerinin etrafına, zamanla halk konutlar kurarak yerleşmiş ve böylece bu küçük yerleşim üniteleri şehirleşmeye yani gerçek bir şehir olmaya başlamışlardır. Hatta ilk zamanlarda kale ve şatolar etrafına yerleşen halk, daimi konutlarda değil, ça-

dırlarda ikamet etmişlerdir. Kale ve şatolar etrafına yerleşen halkın güvenliğini temin için şehrin etrafı bazı yerlerde önce tümseklerle sonra da tümsekler yerine ikâme edilen duvarlarla kuşatılmıştır. Bazı şehirler iki veya üç sıra teşkil eden tümseklerle çevrilmiş, kimi şehirler ise, duvarın dışında ikinci bir kademe hâlinde tümseklerle kuşatılmışlardır. Tümsek olgusuna daha çok Çu, İli nehirleri ile Issık-Göl çevresinde rastlanılmaktadır. Adı geçen bölgelerle, Horasan ve Maverâ-ünnehir şehirlerinde bazen kale ve şehri çeviren duvarlar önüne içi su dolu hendekler de kazılmıştır.

Yukarıda sözünü ettiğimiz gelişme sonunda, yerleşim merkezinin çekirdeğini teşkil eden kale ve şatolar, şehirlerin dıştan bir duvarla kuşatıl-

masıyla iç kale durumuna dönüşmüşlerdir. Karluklar döneminde Çu, İli nehirleri ve Issık-Göl bölgesinde bulunan bazı şehirler ise, şehri kuşatan sur duvarının epey uzağında kurulmuş ikinci bir sur duvarıyla kuşatılmışlardır. İki duvar arasında kalan alanın tarıma ayrıldığı anlaşılmaktadır. Bu düzenlemenin tarım yapan insanları, göçebe toplulukların baskın ve talanlarından korumaya yönelik olduğunu sanıyoruz.

VIII. asırdan itibaren Türk şehrinin formel yapısında önemli bir gelişme gözlenmektedir. Bu tarihten itibaren özellikle Horasan, Maverâünnehir, Talas, Fergana ve Çu havzasındaki şehirlerde kale, şehristan ve rabaddan oluşan üç bölümlü bir düzenleme seçilmektedir. Kaleye Türkler, diz ya da kuhandiz ismini vermişlerdir. Rabad kısmı ise bazen birun ismiyle de anılmaktadır. Şehrin kalesinde maiyyetiyle birlikte hükümdar ya da emir ikâmet etmektedir. Şehristan diye bilinen asıl şehirde, aristokratlar, kentli olmuş halk oturmakta ve bunlar daha çok zanaatle uğraşmaktadırlar. Şehrin dış mahalleleri konumundaki rabad bölümünde ise, göçebelikten yeni kurtulmuş ya da henüz yarı göçebe ticaretle uğraşan, pazar kuran insanlar ikâmet etmektedir. Kısacası rabad bölümü ticarî faaliyetlere ayrılmıştır. Ticarî faaliyetlerin şehristanda değil de onun duvarı dışında bulunması, kentlilerle göçebeler arasında, güvenliği temin maksadıyla ayırım koyma ihtiyacının gereği olarak görülmekte, buna göçebele-

rin sattığı malların şehri kirletmesine engel olma gayesi de ilâve bir faktör olarak eklenmektedir. Nadiren de olsa bazı şehirlerde yeni şehristan veya rabad bölümleri kuruluyor ve böylece bir şehir birden çok şehristan ya da rabad ünitesine sahip olabiliyordu. Eski şehristan veya rabad bölümleri, çoğu kere yenileriyle rekabet edemiyor ve bir müddet sonra terkediliyordu.

Kimileri üç elemanlı Türk şehrinin VIII. asırda yaygınlık kazandığını ve o tarihte bu şehir tipinin, Arap sınırlarından Sinkiang'a kadar uzanan çok geniş bir coğrafyada görüldüğünü belirtirken; bazıları da bu görüşe karşı çıkıyor ve üç elemanlı şehir tipinin, ilk örneklerini bulduğumuz Maverâünnehir'de bile VIII. asırda yeni belirginlik kazanmaya başladığını, yaygın hâle gelişinin IX. asırdan sonra gerçekleştiğini söylemektedirler. Yine itiraz eden ikinci görüş sahiplerine göre, üç unsurlu Türk şehri, zikri geçen bölgenin birçok yerinde de görülmemektedir. Tarihi bilgiler ve belgeler tetkik edildiğinde, gerçekten de Uygur bölgesinde ve İç Asya'nın Tiyan-Şan, Pamir ve Altay çevresi gibi dağlık bölgelerinde bu tip şehirlere rastlanılmamaktadır. Ayrıca Arap coğrafyacılarının ifadelerinden kimi şehirlerin üçlü yapıya bile geçemedikleri, ya da zamanla rabad bölümünün ortadan kalkarak, kale ve şehristandan ibaret kaldıkları anlaşılmaktadır.

İslâmî dönemde Türk şehrinin yapısında yeni bir değişim süreci başlamıştır. Şehirler, İslâm'ın hayat anlayışına, toplum modeline bağlı olarak değişime, dönüşüme maruz kalmışlardır. Klâsik İslâm şehrinde toplumsal hayatın odak noktasını teşkil eden Cuma camii, İslâmî dönem Türk şehrinde de aynı misyonu üstlenmeye başlamıştır. Genellikle şehristanda kurulan Cuma camii şehrin merkezini teşkil etmiştir. İslâmlaşma sürecinde gözlenen ikinci önemli değişiklik, İslâm öncesi Türk şehirlerinde genellikle şehristan dışında bulunan ticarî faaliyetlerin, yani çarşı ve pazarların Cuma camiinin çevresine taşınmasıdır. Klâsik İslâm şehrinin en belirgin özelliklerinden biri olan bu olgu, Cuma camiinde ibadet için toplanan büyük kalabalığın, potansiyel müşteri olarak algılanmasıyla ilgili olmalıdır. Bir diğer değişiklik konutla ilgilidir. Konutlarda İslâm'ın özel hayata getirdiği mahremiyet ölçülerini dik-kate alan düzenlemelere gidilmiştir. Bütün bunların ötesinde şehirler, yavaş yavaş İslâm'ın hayat anlayışı ve dünya görüşüyle örtüşen yapı ve yapı kompleksleriyle donanmaya başlamıştır.

İslâmî dönemde Türk şehrinin yapısında yeni bir değişim süreci başlamıştır. Şehirler, İslâm'ın hayat anlayışına, toplum modeline bağlı olarak değişime, dönüşüme maruz kalmışlardır.

Duyguların İfadesi

Kilim

Mustafa Bektaşoğlu

Köreye göre çözgü veya arış denilen dikey ve atkı, geçki, argaç, arageçki ya da argeç denilen yatay ipliklerle dokunan, iki tarafı aynı, havsız yaygılara kilim adı verilir. Bazen ipliklerin dikey veya yatay yoldan ilerletilmesiyle yahut birkaç çözgü atlatılmasıyla motif işlenmiş cicim, zili, sumak gibi diğer düz dokuma yaygılara da kilim denilir. Ahmet Vefik Paşa da kilimi, "ince ve tüysüz halı" olarak tarif eder.

Kilimin, Türk sanatına Selçuklular yoluyla geldiği, göçebe Türkmen ve Yürükler tarafından bir el sanatı olarak geliştirildiği bilinmektedir. Bugün elimizdeki en eski örnekler, XV. yüzyıla kadar ulaşmaktadır. Konya Mevlana Müzesi'ndeki madalyon çiçek dolgulu, mavi-beyaz ve lacivert renkli kilim parçaları, bu örneklerin en eskileridir. Daha önceki devirlere ait kilimler, zaman içinde eskiyerek kaybolmuşlardır. Türk müzeleri ve özel koleksiyonlardaki kilimlerin tamamı XVII. yüzyıldan sonradır.

Yapılan araştırmalar, arkeolojik kazılarda ele geçirilen bulgular, örgü tekniği ile yapılan kilimlerin, düğüm tekniği ile yapılan halılardan çok daha eskilere dayanan yaygı malzemeleri olduğunu ortaya koymuştur.

Doğu ile Batı arasında bir köprü oluşturan insanımız, hayvancılığa büyük önem vermiş; yünlerini eğirerek elde ettikleri iplikleri kilim türünden yaygılara dönüştürmüşlerdir. Geçmişten günümüze Anadolu'nun en eski ve en özgün el sanatları arasında yer alan kilimleri, yöreden yöreye, köyden köye farklılık gösteren renk ve motiflerle süslemişlerdir. Kilimler, mihraplı ve mihrapsız olarak iki grupta toplanabilir. Mihraplı kilimler birkaç kat ve iç içe mihraplı da olabilir. Bunlar daha çok cami sergileri ve seccade olarak dokunmuştur. Mihrapsız kilimler değişik kompozisyonlar içinde, renkleri ve desenleri ile bölge bölge ayrılır. Kilimlerde bitkisel, geometrik, boylara ait damgalar, dini inançlara bağlı motifler, stilize hayvan figürleri ve sembolik motifler kullanılmıştır.

Yabancı çiçeklerin geçiciliğini sürekli kılan renkleriyle, duygu ve düşünceleri dile getiren

motifleriyle, ruhları okşayan sıcaklığıyla, her biri birer sanat eseri olan halı ve kilimlerimizi, yüksek bir kültürün, zekâ ve yaratıcılığın eserleri sayıyoruz.

Orta Asya'dan Avrupa'ya kadar yayılan haklı bir şöhrete sahip olan halı ve kilimlerimiz, Avrupalı resamlara esin kaynağı olmuştur. Bu hayranlık günümüzde de devam etmektedir. (Bayraktaroğlu, Suzan, "Türk Halı Kilim Sanatı ve Vakıf Halılar", Kültür ve Sanat, sayı: 33/28. T. İş Bankası Yay.)

Diğer geleneksel sanatlarda olduğu gibi kilimler de toplumumuzda, özellikle kırsal alanlarda hayatın bir parçası olarak önemini korurken, diğer yandan geçmiş kuşakların kültürel birikimlerini bugüne taşıma aracı olmuşlardır. Dolayısıyla diğer sanat eserlerinde olduğu gibi kilimler, plastik anlatım açısından tarihsel gelişim içinde, insanlığın üretip geliştirdiği kültür unsurlarının mirasını taşımaktadır.

Yıllar yılı okumamış, okutulmamış Anadolu insanı, yazıdan yoksun olunca, düşüncelerini kendine özgü şekillerle, renklerle dile getirmeye çalışmış, bu şekilleri, renkleri, halısına, kilimine, yağlığına, çorabına işlemiştir.

Genç kız, köyünde-kentinde, gözünü açıp çevresinde pervane gibi dolaşan yağız delikanlıları gördü mü içine bir ateş düşer, çalışır-çabalar çeyizini hazırlar. Ya tezgâha oturur, halı-kilim dokur, ya gergefin başına geçer, nakış nakış işler.

Anadolu kadını, tezgâhının ya da gergefinin başına geçti mi, tam bir okur-yazardır. Bir kitap dokur, onu o dilden anlayan okur. Dokuduğu peşkindir, yağlıktır, halıdır, kilimdir. Hele, Anadolu'daki kilim demek, renk demek, renge susamışlık demektir.

Göz alabildiğine bozlaşan Anadolu'da yeşile, kırmızıya, maviye, turuncuya özlem çeken insanlar, susuzluklarını kilimlere döker, anı duru renklerle gidermeye çalışırlar. Ağaçtan yeşil, gökten mavi, çiçeklerden kırmızı isteyen bu isteklerini, kilimlerinde simgeleyen Anadolu insanları... Bu yüzden kilimler, Anadolu'da bir renk sofrasıdır. Alı al, moru mor, akı karası, sarısı durusu, nesi var, nesi yoksa cömertçe sofraya getirir; evini, çadırını, bir bayram şenliği, bir düğün alayı gibi renklerle donatır.

Anadolu kilimlerinde, çizgiler sert, renkler hırçındır. Çok soğuk dondurucu bir kıştan sonra, baharı görmeden, kavurucu bir sıcaklığı yaşayan,

sert iklimlerin, çetin kuruluşun, taşın, kayanın, çatlamış toprakların, bükülmeyen, yumuşamayan insanların sert çizgileri gibi...

Anadolu kilimlerinde renkler ve desenler, gelişigüzel seçilmez. Her yörenin kendine özgü bir kilimi vardır. Renkler ve desenler, bir gelenek zincirinde yüz yıllara ulaşır. Özellikle Asya ve Afrika gibi değişik ülkelerin folklorunda yer alan, Anadolu kilimlerinde de binlerce yıldır kullanılan göz motifi, herhangi bir kimsenin başkışı ile gelebilecek kötülük ve uğursuzluklara karşı yapılmış bir "nazar" işaretidir. Kilimler üzerinde görülen birbirinden değişik stilize göz işaretleri, evin içine girebilecek kötülükleri def etmek için yapılmış bir korunma simgesidir.

Antik Anadolu toplumlarında görülen koç motifi, güçlülüğü ve bereketi simgelediği gibi, aynı zamanda üremenin bir simgesi olarak da kabul edilmiştir.

Toprağın zenginliğini simgeleyen buğday başağı motifi de, bolluk ve bereket getirme dilekleriyle, kilimlere işlenen motifler arasındadır. Kuş motifi, insanoğlunun kimi zaman özlemini duyduğu hürriyeti simgelemiş, bununla beraber uzaktan getirilen güzel haberlerin, müjdelerin simgesi olmuştur.

Binlerce yıllık tarihi olan kilim motifleri arasında yer alan nar motifi, içindeki tanelerin zenginliğinden ötürü, bereketi simgeleyen bir sembol olarak kullanılmıştır. Saç örgüsü motifi, Anadolu folklorunda evlenmeyi bekleyen genç kızların, ördükleri kilimler üzerinde mutlu bir evlilik yapma arzusunu dile getiren bir sembol olarak gösterilmiştir.

Anadolu kilim ve halıların üzerinde en çok kullanılmış motiflerden biri olan "eli belinde", kilimi yapan kadının çocuk sahibi olma arzusunu, sağlıklı çocuklar dünyaya getirme dileğinde bulunduğunu gösteren bir motif olarak algılanmaktadır.

Yüzyıllar ötesinden günümüze kadar süren "hayat ağacı" inancı, Doğu'nun gizemli dünyasından türeyen bir motiftir. Hayat ağacı motifi, adından da anlaşıldığı gibi, hayatı sembolize eder. Aşağıda toprağın içine uzanan kökleri; yukarıda da göğe uzanan dallarıyla, insanın hayatında olduğu gibi, toprakla gök kubbe arasındaki mistik bağlantının varlığını vurgular. Bu aynı zamanda insan ruhunun ölümsüzlüğünü de sembolize etmektedir. (Tuna, Turgay, "Kilimlerin Gizli Dili" Skylife, 12/98, s. 58) Kısacası, Anadolu'nun tüm insanları, manevî dünyası, en küçük ayrıntıları ve göz alıcı renkleriyle kilimlerde yüze güler.

Kilim, Anadolu'nun çadırından sedirine, çuvalından heybesine yaygındır. Çorap olur ayağa giyilir, kuşak olur bele sarılır. Kız, çeyizindeki kilimiyle övünür; delikanlı, kilimlerde sevgilisinin hayalini görür. Kilim, Anadolu'da gönül dolusu türküdür.

Anadolu'da kilim demek; özlemi, inancı, sevgiyi, ilmik ilmik, renk renk gönül tezgâhında dokumak demektir. Kilimlerin dilinden anlayanlar, onu kitap gibi okur, dokuyanın ne demek istediğini hemen anlar.

Bir gün bir yürük beyi, çadırının önüne atılmış bir kilimi görünce yüreği sızlar. Adamlarına: "Çabuk bu kilimi dokuyan kızın babasını bulup getirin" der. Adamlar, araya sora babasını bulur, beyin çadı-

rına getirirler. Bey, kızın babasına:

-Senin bir kızın var öyle mi? der. Adam:

-Evet, bir kızım var, cevabını verir. Bey:

-Anladığıma göre sen, kızını istemediği biriyle evlendirmek istiyorsun. Kızın gönlü başkasında...

Adam önce şaşırır, bey bunları nereden biliyor diye... Sonra dili çözülür:

-Doğrudur beyim. Ben fakir bir adamım. Kızımı malı mülkü olan, zengin birisi ister. Ben de söz verdim. Kızımsa, fakir bir delikanlıya gönül vermiş... İyi ama siz bunları nereden biliyorsunuz?

Bey, yerdeki kilimi gösterir:

-Bu kilimi kızın mı dokudu?

-Evet... der.

-İşte onun dilinden... Sana yeteri kadar maddî imkân sağlayacağım. Git, kızını sevdiği o delikanlıyla evlendir. Ha, kızına şunu da söyle... Kilimi iyi dokumuş, yalnız yeşili

kırmızıya az vursun, az kalsın yanı-lacaktım. (Önder, Mehmet, "Anadolu Kilimleri de Konuşur", Kültür ve Sanat, 11/45, T. İş Bankası Yay.)

İşte böyle...

Kilim, onun dilinden anlayanlar için yerine göre bir dilekçe, bir mektup olur. Yarinin hayalini, gözünün rengini kilimlerde arayan Anadolu'nun kilim sevgisi, gerçekten hayranlık vericidir. Bu, ilkel değil, geçmişin derinliklerinden günümüze değin süzule gelen olgun bir zevkin, katıksız, saf bir sanat anlayışının ifadesidir.

Orhan Veli

ve Garip Şiiri

Mehmet Erdoğan

Orhan Veli'nin şiiri Türk edebiyatının tarihsel dönüm noktalarından biridir. Ece Ayhan'ın ifadesiyle Orhan Veli, "şiirin yatağını değiştirmiş" (Ece Ayhan, *Şiirin Bir Altın Çağı*, Yapı Kredi Yayınları, 1993) ve onu yeni bir vadiye çekmiştir.

Garip şiiri bir değişim projesidir. Türk şiiri tarihsel süreçte sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal şartlara bağlı olarak benzer dönüşümler yaşamıştır. Garip şiiri de bunlardan biridir. Amacı şiirin sesini, biçimini ve içeriğini güncelleştirerek sanatı daha işlevsel hâle getirmek olan Garip şiiri, getirdikleri ve götürdükleriyle çokça tartışılmış; etkisini ve önemini hemen hemen her dönem korumuştur.

Orhan Veli yarım asır sonra bugün hâlâ konuşuluyorsa bir sebebi olmalıdır. Bunu, onun şiirinin etki gücüyle açıklamak mümkün değildir. Çünkü Orhan Veli'nin şiiri, oluşum aşamasında terk edilmiş bir şiirdir. Ama şiirinin yaslandığı gerekçeler, dolayısıyla edebiyatımızdaki işlevi, günümüze kadar geçerliliğini belli ölçüde koruyarak gelmiştir. Acaba Orhan Veli'nin girişimi ve şiiri hangi gerekçelere dayanıyordu? Bunun doğru anlaşılması, günümüzde yazılan şiir açısından da hayati bir önem taşımaktadır.

Bilindiği gibi şiir, tarih boyunca çeşitli değişikliklere uğrayarak gelişmiş bir sanattır. Bir dönem nazım denilen bir çerçeve içinde vezne ve kafiyeyle bağlanmış, bir dönem gelmiş bunların şiire dar geldiği söylenmiştir. Yani şiir; dili, şekli, niteliği, anlamı, işlevi vs. yönünden zamandan zamana, toplumdan topluma çeşitlilik gösteren anlayış farklılıkları sebebiyle sürekli bir değişim içinde olmuştur. Şiirin değişmesi bazen "yozlaşma" olarak nitelenmiş ve toplum tarafından benimsenmemiş, bazen de işlevini yitirdiği ve ona yeni bir işlev kazandırılması gerektiği düşüncesiyle değişmesi "zorunlu" kabul edilmiştir. Buradaki espri, şiirin değişiminin toplumsal hayattaki değişmelere bağlı bir olay olarak gelişmesidir. Çünkü şiir, hayatı yönlendiren değil, onun gerçekliğini algılamaya ve temsil etmeye çalışan bir olgudur. Böylece insan-hayat-şiir ilişkisi, karşılıklı etkileşimli bir ilişki olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla her olgu diğerlerini görecek ve kendi varlığını onlara bağlı sayacaktır.

1937 yılında Ankara'da temelleri atılan Garip hareketinin ilk ürünleri topluca Varlık'ta görülür. 1941'de de Orhan Veli'nin öncülüğünde ve yazdığı "Garip" başlıklı önsözle Garip adlı ortak bir kitap çıkarılır. Kitapta sırasıyla Melih Cevdet, Oktay Rifat ve Orhan Veli'nin şiirleri bir araya getirilir. Orhan Veli ve arkadaşlarının hareketi adını bu kitaptan alır ve kitabın önsözü hareketin manifestosu niteliğindedir. 1945'te ikinci baskısı yapılan kitapta,

bu defa sadece Orhan Veli'nin şiirleri yer alır ve önsöz yeniden yazılır.

"Yeni bir zevke ancak yeni yollarla, yeni vasıtalarla varılır. Birtakım nazariyelerin söylediklerini bilinen kalıplar içine sıkıştırmakta hiçbir yeni, hiçbir sanatkârane hamle yoktur. Yapıyı temelden değiştirmelidir. Biz senelerden beri zevkimize, irademize hükmetmiş, onları tavin etmiş, onlara şekil vermiş edebiyatların, o sıkıcı, o bunaltıcı tesirinden kurtulabilmek için, o edebiyatların bize öğretmiş olduğu her şeyi atmak mecburiyetindeyiz." (Orhan Veli, *Bütün Şiirleri*, Adam Yayınları, 1991) diye işe başlayan Garip şairleri, vezin ve kafiye gibi şekil unsurlarının "iptidai" şiir için geçerli olduğu, şiirde vezin ve kafiye dışında, hatta onlara rağmen bir ahengin olabileceği düşüncesindedirler. Ayrıca söz ve anlam sanatlarının da eski anlayış ve zevkleri yansıttığı için terk edilmesi gerekir. Şiirde "mısracı zihniyet"e ve "şairane"ye karşı çıkan Garip şairleri, güzelliği "basitlik"te ararlar. Onlara göre, "Şiir bütün hususiyeti edasında olan bir söz sanatıdır. Yani tamamıyla manadan ibarettir." (age.)

Garip hareketinin yayın organı olan Yaprak dergisi, iki sayfa hâlinde 1 Ocak 1949'dan 15 Haziran 1950'ye kadar 28 sayı yayımlanır. Orhan Veli'nin ölümünden sonra, arkadaşları tarafından onun anısına, Son Yaprak adıyla bir sayı daha çıkarılır (1 Şubat 1951). Dergide "Yaprak" imzasıyla yayımlanan "Alış Veriş" adlı bir şiir, hareketin sanat görüşünü ve ana eğilimlerini yansıtmak bakımından dikkat çekicidir: "Gül verir yonca alınız / Bül-bül verir serçe alınız / Edebiyat verir yalın söz alınız / Şarkı verir türkü alınız / Tek ses verir çok ses alınız / Halı verir kilim alınız / Kara tahta verir hayat alınız / Diploma verir değer alınız / Lisan verir dil alınız / Tespih verir pergel alınız / Hacı yağı verir zeytinyağı alınız / Meta verir fizik alınız / Turan verir memleket alınız / Hemşehri verir yurttaş alınız / Salon verir sokak alınız / Hazırlap verir alın teri alınız / Canan verir dost alınız / Gözyaşı verir ümit alınız." (Yaprak, s. 1, 1 Ocak 1949)

Ahmet Hamdi Tanpınar'a göre Orhan Veli, "edebiyatın ve şiirin diliyle ve gayeleriyle değişmesini" istiyordu. Süleyman Efendi tipi, "hakikatte derunî hayatı olmayan, mesuliyet hissinden mahrum, klişe kelimeler ve ödünç hislerle yaşayan bir sınıf insanı" temsil etmekteydi. Bu insan, "her türlü idealizmin ve değer hiyerarşisinin dışında ilk doğmuş insan yahut bilinmeyen ameliyelerden geçmiş ve transcendantal'le her türlü alâkasını kesmiş bir mahlûk gibi sadece var olmakla yetinen" bir insandı. Böylece Orhan Veli ve arkadaşları, edebiyatımızı "şairane modalardan kurtarmak"la ve şiirden "müzikalite"yi atmakla yetinmiyorlar, eski şiirin değerler dün-

yasını da sarsmak istiyorlardı. (Ahmet Hamdi Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler, Dergâh Yayınları, 1992)

Turgut Uyar'a göre ise Orhan Veli'nin şiiri, "geleneksel şiirimizden değerler taşır" ve "Türk şiir geleneğinin bütün inceliklerini yenileyerek sürdürür." (Turgut Uyar, Bir Şiirden, Ada Yayınları, 1983) Yani o, bir taraftan geleneksel şiire savaş açar; şairaneliğe ve müzikaliteye karşı çıkar, ama diğer taraftan da "özdeyiş"e ve "hikmetli söz"e yaslanarak yine ona bağlanır.

Orhan Veli, şairanelik üzerinden heceye ve aruza tepki gösterirken, var olan mükemmellik anlayışına karşı çıkıyordu. Ona göre mükemmellik düz bir satıhtı. Böyle bir alan içinde kişilikler kayboluyordu. Güzellik her şey demek değildi. Hata yapmak, birtakım zaafırlar içinde olmak da insana özgüydü. Bu yüzden gündelik hayatı şiire sokmak ve eskiyi sarsan bir şiir yazmak istiyordu. Onun için önemli olan değişimi yakalamak ve yeni bir şiir yazmaktı. Kendi çıkışının Türk şiirinde bir aşama olduğunun farkındaydı. "Şiirin gelişmesi, şiir tekniğinin gelişmesi değildir. Değişen koşullarla insanın değişmesidir." (Turgut Uyar, Sonsuz ve Öbürü, Broy Yayınları, 1985) Orhan Veli asıl bunu yapmaya çalışmıyordu. Bunun için önce şiirdeki insanı değiştirmek istedi. Hayatın ve insanın değiştiğini, ama bunun şiire yansımadağını görüyordu. Bu sebeple çoğunlukla bireyi esas aldı. Topluma söyleyeceklerini de zaman zaman birey üzerinden söyledi. Onun bireyi seçkin değildi; kenar mahalle sakiniydi, yani sıradan, küçük bir insandı. Hayata ve kendine karşı alaycı; dünyayı umursamayan bir insan! Biraz hüner ve biraz zevk sahibi; biraz bilge ve biraz müstehzi bir insan! İşte Orhan Veli'nin insanı buydu.

Orhan Veli ne yapmak istediğini biliyordu. Geçmişten kopuk bir hayat düşünüyordu; tarihten süzülüp gelen değerleri, bugünün şartlarına uygun biçimlerde yeniden kurmak ve yaşamak istiyordu. Fakat geleneksel değerleri aktarmacılığa karşıydı. Ona göre böyle bir şey olamazdı, çünkü bu, eşyanın tabiatına aykırıydı. Önünü açabilmek ve kendine bir yol bulabilmek için önce sert çıkışlar yapması gerekiyordu. Ne var ki bir süre sonra çıkışıyla çelişik duran ürünler ortaya koyması kaçınılmaz oldu. Esasında bu bir çelişik değildi, bilinçli olarak yapmaya çalıştığı bir şeydi. Kendine göre birinci aşamayı tamamlamış, ikinci aşamaya geçmişti. Bu dönemde yazmak istediği şiiri ortaya koyacaktı. Orhan Veli'den önce serbest şiiri deneyenlerin hiçbiri onun yaptığını yapamadı. Çünkü Orhan Veli, şiire yeni bir ses kazandırabilmek için sadece dille oynamayı yeterli görmedi. Bunun yanında insanı, insana bakışı da değiştirdi. Bundan dolayı Nâzım Hikmet'in şiiri ona göre eskinin içinde kalmıştı.

Garip şiirinin insan üzerinden yapmaya çalıştığı şey, yeni bir Türk hümanizmi yaratma çabasıdır. Bu anlayış, o dönemin yaygın ve entelektüel bir anlayıştı. Bu amaçla MEB, Hasan Âli Yücel'in döneminde bir Tercüme Bürosu kurmuş, doğu ve batı klâsiklerini kültürümüze kazandırmaya çalışmıştı. Garip şairleri hümanizmin kökenini Türk tarihinde ararlar ve Halk şiirine bu açıdan yaklaşırlar. Bu konuda büyük ölçüde Nurullah Ataç ve Sabahattin Eyuboğlu'nun etkisi altındadırlar. Nurullah Ataç, Orhan Veli ve Garip şiirinin en büyük destekçisiydi. Sabahattin Eyuboğlu ise eski şiirimizi ve batı şiirini Orhan Veli ve arkadaşlarından iyi biliyor, yeni şiiri temellendirmede onlara yardımcı oluyordu. Özellikle Yap-

rak'taki yazılarıyla Garip hareketinin fikir babası gibiydi.

Rasim Özdenören ise bu ideolojik duruşu, "Cumhuriyetin götürdükleri, bir de getirmek isteyip de getiremedikleriyle ortaya çıkan toplumsal bunalım"la açıklar. Ona göre olay, "İkinci Dünya Savaşı'nın da (öncesi ve sonrasıyla) körüklediği bu bunalımda, işi alaya almaktan başka çaresi kalmayanların ruh durumu"dur. Bundan dolayı Orhan Veli'nin şiir anlayışına, değerler üzerinden bir eleştiri getirir: "Bu anlayış, şiiri, en ilkel anlamda bir esprinin kurbanı ediyor, kendi dışındaki şiiri, alaya alarak mahkûm etmek istiyordu. Her şey, aşk, toplum, savaş, insan, her şey basite indirgenmişti. Küçük bir nükte, bütün bu oluşları çözmeye yetiyordu onlarca. Bu anlayışın ve kolaylığın hayranı şiir heveslileri birbiri ardından mantar gibi türemiş, ortalığı kaplamıştı. Neydi bu anlayışın temelinde yatan? Psikolojik yaklaşımla irdelersek, ilkel bir karşı koyma. Daha önce ortaya konmuş ve en yüksek düzeyine ulaşmış şiir verimlerini silkip atmak, hiçe saymak. O ne yapmışsa tersini yapmak: Sevgili yerine vesikali yârı getirmek, ruhun acıları yerine ayaktaki nasırın acısını söylemek, yüreğin ve kafanın erdemlerini alaya almak. Üstelik, bütün bunları ne için, ne adına yaptığını bilmemek. Çünkü herhangi bir temel düşünceyle de bağımlı değildir bu şiir. Yaygın ve yanlış kanının tersine bazı andırışlar dışında Marksizm'le de ilgisi yoktur. Olsa olsa, bütün yerleşik değerleri inkâr yönünden, nihilistik bir anlayışın ürünleridir denebilir. Ama onun bile farkında mıdır, bilinmez. Şurası var ki, bu şiir, edebiyatımızda bir olaydır." (Rasim Özdenören, Ruhun Malzemeleri, Risale Yayınları, 1986)

Orhan Veli'nin en büyük çıkmazı şiirini tepki üzerine kurmuş olmasıdır. Cemal Süreyya'nın ifadesiyle "yeni bir şiir ne olmalıysa onun değil, eski şiir ne değilse onun çevresinde dolanmaya başladı." "Yeni bir şiiri öneren, köklü bir sanat devrimini getirmeye çalışan birçok şairin, sanatçının eski sanatla alay eden, ona takılan birçok eskizleri olmuştur. Ama bunun yanı sıra onların hiçbiri o yeni şiirin, o devrimin yörüngesinde, onun iç gelişmesine bağlı ürünler vermeyi de ihmal etmemiştir." (Cemal Süreyya, Şapka Dolu Çiçekle, Yön Yayıncılık, 1991) Orhan Veli şiirde bunu başaramadı veya istediği şiiri yazmaya ömrü vefa etmedi. Ama kendi şiir serüvenini aşan daha büyük bir iş yaptı: Türk şiirine değişim imkânı sağladı ve İkinci Yeni gibi büyük bir şiir damarının oluşumuna yol açtı, dolayısıyla İkinci Yeni şiirinin sürecini hızlandırmış oldu.

İkinci Yeninin merkez şairleri yeni şiirlerini yazmaya başladıkları zaman edebiyat ortamına Garip şiirinin havası egemendi. Garip şairleri toplumsal hayattaki değişimlere paralel yeni bir şiir anlayışı öngörüyorlardı. Bu amaçla eski edebiyata ait ne varsa ona karşı çıktılar.

Garip şiiri edebiyatımıza yeni bir insan tipi getirmişti. Başlangıçta hayatın gerçeklerinden uzak, fildişi kulesinde yaşayan veya topluma kendi görüşünü dayatmak isteyen anlayışlara karşı bir tepki içerdiği için büyük oranda benimsenmişti. Ne var ki Garip şiirinin değiştirici ve özgürleştirici bu tavrı, kısa bir zaman sonra resmîleşti ve bu defa yenileşmenin önünü bizzat kendisi tıkamaya başladı. Globalleşen bir dünyada Orhan Veli'nin şiiri ve insana bakışı anlamını korumuyor; ama işlevi hâlâ geçerliliğini sürdürüyor. Çünkü belli dönemlerde yolun çakıl taşlarından temizlenmesi gerekiyor!

Aile içinde ANNENİN ROLÜ

Doç. Dr. Aliye Mavili Aktaş
Hacettepe Ü. Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu

Çocuk, içinde bulunduğu ortamda büyük oranda anne aracılığıyla ne yaşıyorsa onu öğrenir. Söz gelimi sürekli eleştirilmişse kınama ve ayıplamayı, alay edilip aşağılanmışsa utanmayı, dayak yemiştirse saldırganlığı, utanç duygusuyla yetiştirilmişse kendini suçlamayı, desteklenip güvenilmişse kendine güven duymayı, hakkına saygı gösterilmişse adil olmayı, kabul ve onay görmüşse kendini sevmeyi ve saymayı, dostluk ve arkadaşlık yaşamışsa bu dünyada mutlu olmayı öğrenir.

Toplumsal yaşamın en temel kurumlarından olan aile, anne baba ve çocuklardan oluşan, yoğun ve yakın ilişkilerin yaşandığı en uzun süreli birlikteliğin adıdır. En yoğun ve en yakın, en uzun süreli birliktelik özelliği ile aile, neslin devamını, yeni dünyaya gelmiş çocuğun olgun bir yetişkin olmasını ve üretken bir birey olarak topluma ka-

tılımını sağlar. Çocuğun yetiştirilmesi sırasında ilk iki yıl annenin yakın ve özel ilgisi ile desteklenmişse, sonraki yıllar için sağlam bir temel oluşturur. Bu nedenle aile içinde anne sevgisi, yeri başka hiçbir sevgiyle doldurulamayacak bir sevgidir. Teke tek ve yakın ilişkiden mahrum olarak yuvalarda yetiştirilen çocuklarda görülen duygusal rahatsızlıkların kalıcı özelliği, anne sevgisinden uzakta olmakla açıklanabilir.

Çocuk ilk doğduğundan itibaren fiziksel ve duygusal olarak gereksinimleri olan, çaresiz, bağımlı, güçsüz ve edilgen bir varlıktır. İçten sürekli ve yakın olarak gösterilen sevgi, onun fiziksel ve duygusal olarak gelişmesine, güçlenmesine, olgun bir birey olmasına katkıda bulunur. İlk aylarda çocuk, dünyayı annesi aracılığıyla algılar. Anne karnında sürdürülen birliktelik, dünyaya geldikten bir süre sonra da devam eder. Anne sütü aracılığıyla da kendinden olanı ve olmayanı ayırttırmaya başlar. Onun temel güven duygusu kazanmasında, dokunarak, koklanarak, sevgiyle yürütülen bakım oldukça önemli bir kalıcı etkiye sahiptir. İki yaşından sonra da akran ve arkadaşlarıyla sosyalleşme süreci devam eder.

Çocuk, içinde bulunduğu ortamda büyük oranda anne aracılığıyla ne yaşıyorsa onu öğrenir. Söz gelimi sürekli eleştirilmişse kınama ve ayıplamayı, alay edilip aşağılanmışsa utanmayı, dayak yemişse saldırganlığı, utanç duygusuyla yetmişse kendini suçlamayı, desteklenip güvenilmişse kendine güven duymayı, hakkına saygı gösterilmişse adil olmayı, kabul ve onay görmüşse kendini sevmeyi ve saymayı, dostluk ve arkadaşlık yaşamışsa bu dünyada mutlu olmayı öğrenir. Annenin ilk yıllarda büyük oranda kendisi tarafından sunulan bu tür sevgi, ilgi ve bakım özellikleri aile içinde baba ve diğer çocuklar tarafından da paylaşılıp desteklendiğinde, yeterli ve gerekli bir pekiştirici olur.

Çocuğun annesiyle kurduğu ilişkinin, karşılıksız bir sevgi olduğu sıklıkla vurgulanan bir gerçekliktir. Ancak babadan daha fedakâr, şartla bağlı olmayan böylesi bir sevgi de öğrenilir ve geliştirilir. Anne, çocuk karnındayken onunla ilişki kurmayı öğrenmeye başlar. Yaratıcının anneye bahsettiği bu ayrıcalık, kabul, istek ve sevgi ile beslendiği zaman, tadı yerinde bir meyveye dönüşebilir. Anne sevgisinin istikrarlı ve güvenli oluşu çocuğun toplumsal yaşamda sorumlu bir birey olması ve gerekli kurallar sistemini de içselleştirmesi için uygun bir zemin hazırlar.

Çocuğun ilk yıllarında fiziksel ve duygusal gelişimi için bu denli önemli olan anne sevgisinin, simbiyotik (karşılıklı birbirinden faydalanan) bağımlılığın ötesine geçmesi beklenir. Çok kuralcı ve kontrolcü annelerin, çocuğun bireyselleşmesi ve özerklik kazanmasında sorunlar yarattığı söylenebilir. Bazı durumlarda gereğinden fazla sevgi ve aşırı kollama bu korumaya neden olur. Olgun bir sevgi ise çocuğun öğrenmesini kolaylaştıran, onun seçim yapabilme kapasitesini geliştiren bir sevgidir. Gerçekte çocukların, büyüklerle kıyaslanamayacak kadar güçlü yanları vardır. Söz gelimi onun bedenen zayıflığı ve güçsüzlüğü ne kadar belirgin olursa olsun, yetişkin bir bireyden daha esnek yanları vardır. Sevgiyle verilen kuru ekmek bile onları mutlu edebilir. Onlar için en örseleyici şey anne ve babadan ayrılıktır. Özel-

likle ilk yıllardaki anne yoksunluğu tamir edilemez yaralar açabilir. Bireyin yaşamında, çocuğun yetiştirilmesinde bu denli önemli olan anne sevgisinin ve varlığının, sadece maddî varlıktan öte boyutu vardır.

Bütün sevgilerde olduğu gibi anne sevgisinin de dört temel boyutundan söz edebiliriz. Bunlar;

- 1- İlgi
- 2- Sorumluluk
- 3- Saygı
- 4- Bilgi

İlk yıllardaki anne sevgisinin ilgi ve sorumluluk boyutu, fiziksel olarak zayıf ve korumasız bir canlının talebidir. Acıktığında beslemek, altını ıslattığında değiştirmek, temizlemek, yeteri kadar uyumasını sağlamak, annenin sevgi ve ilgiyle yürüttüğü bir iş olduğunda, onun bir canlı ve birey olduğuna saygı duymayı da gerektirir. Saygıda, çocuğa kendi deneyimlerinden öğrenme fırsatı vermek vardır. Odasını istediği gibi düzenlemesine, istediği renkte kıyafetler seçmesine onay vermek saygı göstergesidir. Anne, çocuğun başı sıkıştığında çaldığı bir kapıdır. Sorumlu ve saygıyı içeren ilgi, aşırı korumacılıktan uzaktır. Annelerin kendi parçası olmaktan öteye gitmeyen sevgilerinin, bilgi temeline dayanmadığını söyleyebiliriz. Çünkü çocuğun arkadaş ve okul yaşamı o kadar korunaklı olmayabilir. Çatışma, rekabet, saldırganlık öğelerini taşıyan sosyal yaşam, bilgi temeline dayalı sevgi, ilgi ve sorumluluklarla yaşanır kılınabilir. Öncelikle annenin yakın ilgisinin, çocuğun talep ve özelliklerini bilmesi, tanıması, onlara aile içinde yerinde ve zamanında cevap verilmesini sağlaması gerekir. Anne yüreği, çocuğunun nasıl bir destek istediğini hissedecek kadar ona yakındır. Duygusal alanını çocuklarına bu denli yakın tutan annenin, rasyonel alanda da bilgi temeline dayalı, yerinde ve zamanında destek vermesi beklenir. Sahiplenici ve kontrol edici olmayan anne sevgisinin, kurallar koyan ve kısmen şarta bağlı baba sevgisiyle de güçlenmesi ve desteklenmesi gerekir.

AİLEDE SORUMLULUK SEVGİ AYGI

Hafsa Fidan

Aile nasıl bir örgütlenme biçimidir? Ailenin üyeleri kimlerdir? Bu ve benzeri sorulara verecek yanıt genel geçer evrensel tanımlamaları bize vermez, yani kaçınılmaz olarak tarihseldir. Aileye ilişkin değerlendirmeler toplumdan topluma değişebileceği gibi, bir toplumda zamanla da yani tarihsel süreç içerisinde de değişim gösterecektir. Her ne kadar tarihsel araştırmalar ailenin kökeni hakkında bize sağlam deliller sunmaya çalışsa da, konu üzerindeki tartışmaları nihai olarak sonlandırma iddiasında değildir. Ancak bilinen o ki, aile kurumu insanlığın genel geçer örgütlenme biçimi olarak varlığını asırlardır sürdürmektedir.

Biz konuyu fazlaca dağıtmadan günümüze gelelim ve toplumumuzda yaşanan aile gerçekliklerinden hareketle aile üzerinde duralım istiyoruz. Ülkemizde geniş aile tipinde anne, baba ve çocuk unsurlarına ilâve olarak; dede, babaanne, hatta yer yer amca, dayı, hala, teyze gibi yakınlar ailenin doğal üyesi olarak görülürken; kentleşme ile model olarak kendini daha belirgin kılan anne, baba ve çocuk üçgeninden oluşan çekirdek aile daha yaygınlık kazanmıştır.

Toplum içinde yaşayan bir fert olarak ailede anne, baba ve çocuk örgütlemesine baktığımızda, bu örgütlenme biçiminin üç s kuralına dayandığını gözlemlemek mümkün görünmektedir:

Sorumluluk, sevgi ve saygı. Bu üç s olarak nitelendirdiğimiz ailede örgütlenme biçimini yansıtan duruş ve davranış biçimlerinin, aile fertleri arasında baskın olarak dağılımına baktığımızda ise, babanın baba payı olarak sorumluluğu üstlendiğini görürüz. Anne ise, esaslı ana payı kapmıştır, yani "yuvayı dışı kuş yapar" esprisine sevgiyi üstlenmiştir. Çocuğa düşen pay ise ona kendi toplumumuzca yakıştırılan, belki de bir arada yaşayabilmenin olmazsa olmaz şartı saygıdır.

Yukarıda soyutlama yoluyla paylaştığımız bu değerlerin, aile bireyleri arasında herkesi kapsadığı şeklinde bir itirazı haklı bulmakla birlikte, kendimizi bu ayırımın sadece bir soyutlama olduğu, üstelik söz konusu değerlerin anne, baba ve çocuk arasında baskın özellikler olarak görülerek paylaştırıldığını ifade etmek suretiyle savunmak isteriz. Yoksa niyetimiz ailede, örneğin annenin sorumluluklarını görmezlikten gelmek, çocukların anne ve babasına sevgi sunmasını önemsememek, ya da babanın eşi ve çocuklarına sevgi sunmak konusunda ihmalkarlığını hoş görmek değildir.

Babanın sorumluluk değerini yüklenmiş olması ne gibi anlamlar ifade eder? Ya da babanın sorumlulukları ile ilgili örnekler neler olabilir? Ve babanın ailede sorumluluk yüklenmemesi ne gibi problemler doğurur? Öncelikle "baba" kavra-

mının çeşitli kullanımları, babanın sorumluluk alma özelliğinin bir yansıması olarak görülebilir. Örneğin devlet, "baba" olarak nitelendirilir. Burada devletin baba oluşu, bir babanın başta ailesinin ekonomik ihtiyaçlarını karşılaması gibi, vatandaşlarının ekonomik ihtiyaçlarını karşılaması anlamına gelmektedir. Ardından devletin baba oluşu, toplumun güvenliğini sağlaması anlamına gelmektedir, tıpkı ailede babanın aile fertlerini çeşitli tehlikelerden koruması gibi. Örnekler çoğaltılabilir ama ülkemiz özelinde bir değerlendirme yapacak olursak kısaca babanın sorumluluk alması demek, aile fertlerinin yeme, içme, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılaması demektir. Hemen hepimizin şahit olduğu üzere, babaların akşam eve dönerken elinde poşetlerle eve gelişi ve özellikle çocukların poşetle gelen babayı karşılamak üzere kapıya koşması, bizi gülümseten ama babanın yürürlükteki konumunu hatırlatan bir örnek olacaktır. Ardından babanın sorumluluk sahibi olması, ailesini çeşitli tehlikelerden koruması ve güvenliği sağlayarak bir arada tutması demektir. Babanın bu tür sorumlulukları yani sorumlu baba rolünü üstlenmemesi hâli, şüphesiz toplum tarafından kötü bir baba örneği olarak algılanacaktır. Babanın aile içi rollerine dair örnekleri çoğaltmak mümkün ama hemen dikkat çekmek isteriz ki, tüm bu sorumlulukları yerine getirdiğinde önemli bir değer, eylemlere arka plân oluşturmuyorsa, yapılanlar bir anlamda boşa gitmektedir. O da ne mi dersiniz? Sevgi...

Annenin sevgi değerini yüklenmiş olması, hem eşine hem çocuklarına karşı ilgisi, şefkati, fedakârlıkları, ama en kestirme yoldan anlatmaya çalışırsak aile içindeki "emekleri" ile kendini belli etmektedir. Anne özellikle dışarı işleri ile ilgili sorumlulukları yüklenen babaya karşı içeri işlerini kendi yükümlülüğü altına alarak, âdeta ailenin iç işleri bakanı gibi hareket etmektedir. Yer yer dış işleri bakanı ile rolleri değişseler de, bu genel davranış biçimini değiştirmez. Hem kim der ki iç işleri, dış işlerinden daha önemsizdir? Toplumun belleğinden süzülerek asırlardır bize yansıyan sözlerde olduğu gibi, onun görevi "yuvasını imar" etmektir. Anne, daha çocuğunu dünyaya getirdiğinde, ona gece gündüz gösterdiği şefkat ve ilgi ile, verdiği "emek" ile onu sevgisiyle kuşatan bir role bürünür. Ardından eşine ilgisi ve sevgisi ile âdeta ailenin temel olarak dayandığı duygu zeminine dönüşür. Herkes bilir ki, anne kendine düşen birtakım görevleri aksatmaksızın yerine getirir de, örneğin çocuğunu dünyaya getirdi-

Anne özellikle dışarı işleri ile ilgili sorumlulukları yüklenen babaya karşı içeri işlerini kendi yükümlülüğü altına alarak, âdeta ailenin iç işleri bakanı gibi hareket etmektedir.

ğinde ona sütünü verip, bakımını üstlense de, bu eylemlerine zemin teşkil etmesi gereken bir değerden yoksunsa, gerçekte o ailenin annesi olma özelliğini yitirir. O da ne mi dersiniz? Sevgi...

Anne, baba, çocuk üçgeninin üçüncü unsuru çocuk dedik. Hani hep anne babanın yaramazlığından dem vurduğu, haşarı, bir o kadar sevimli, dünya meyvesi, göz nuru, gönül neşesi varlıklar. Ailenin çocuk ayağında, çocuk için baskın değer olarak atfettiğimiz saygı unsuru idi. Niçin saygı? Akıllı selim sahipleri bilirler ki, her insan dünyaya gözlerini açtığında etrafındaki insanlardan, etraf-taki hareketlilikten yavaş yavaş ilk izlenimlerini almaya başlar. Sonra bunlar kelimelere dökülür. Çocuk önce anlamsız –en azından etrafındaki yetişkin insanların perspektifinden bakıldığında anlamsız olan- harfleri çıkarsa da, daha sonra anne babanın sevinç sebebi olan anlamlı cümleler kurmaya başlar. Öyle ki "ah bir konuşsa", "ah bir anne dese" denilen çocuklara artık, "ah bir sussa" demeye varır iş. Elbette gün geçtikçe çocuklar, ebeveyninden ve etraftan öğrendikleri ile yetişkin birey olur. Ancak anne babasından yani ilk evinden ayrılana kadar, kaç yaşında olursa olsun o bir çocuktur. Sözü saygıya getirecek olursak, anne baba çocuğun yetişmesinde hem duygusal (manevî) hem de maddî anlamda, inkârı mümkün olmayan bir emek sarfettiği için elbette saygıyı hak etmektedir. Ancak burada saygıdan kastımız, çocukların kendi fikirlerini aile ortamında söyleyememesi ya da her konuda anne baba ne derse onu uygulayıp, kendi istekleri konusunda fikir beyan etmemesi değil elbette. Kastımız, kendine emek verenin kıymetini bilme, ona değer verme, hayat tecrübelerinden istifade etme ile kısaca özetlenebilecek bir davranış, tavır ve tutumdur. Ancak anne babaya saygıda kusur etmeyen çocuklar, eğer bir değeri, gösterdikleri saygıya katık etmezlerse, aslında saygı da çok fazla anlam ifade etmeyecektir. O da ne mi dersiniz? Sevgi...

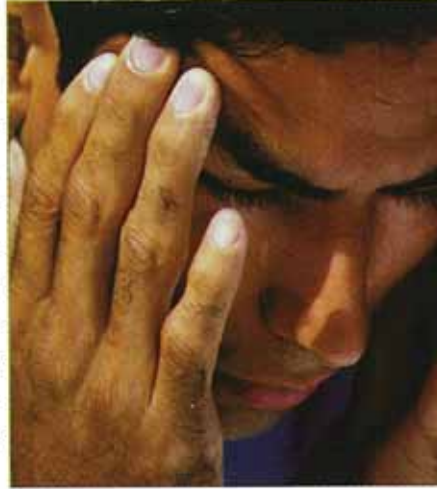
Ailede, anne baba ve çocuklar arasında paylaştığımız sorumluluk, sevgi ve saygı, yani üç s bize bu anlamları çağrıştırmakta. Ancak ne dersiniz, sizce de üç s yi tek s de birleştiremezsek hüsrana uğrayanlardan değil miyiz? Tek s yani sevgi...

Herkesin hastalığı BAŞ AĞRILARI

Dr. Havva Sula

Sürekli ağrılı bir yaşam, kişinin sağlığının yanı sıra özel ve sosyal hayatını da olumsuz etkiler. Önceleri hoş görülen ağrılar zamanla evde, iş yerinde ve sosyal yaşamda problemlere neden olabilir. İş verimliliği düşer, kişi zamanla daha az aranan biri olduğunu farkeder.

Ağrı, insanoğlunun varoluşundan bu yana yakındığı en önemli problemlerinden biridir. Organizmanın bütünlüğünün bozulduğu veya tehlikeye girdiği zaman ortaya çıkan görkemli bir uyarandır; bilgilendiricidir. Ağrılar içinde bir sıralama yapılırsa baş ağrısı birinci sırayı alır. Hayatı boyunca baş ağrımamış insan yok gibidir.

cak baş ağrısı nadiren ciddi bir hastalığın özellikle beyin tümörünün haberci belirtisi olarak da ortaya çıkar. Öte yandan bu hastalar hastaneye yürüyerek geldiklerinden ve önemli muayene bulgularına rastlanmadığından, bazen yaşamı tehdit eden olaylar da atlatabilmektedir.

Baş ağrıları primer (birincil) ve sekonder (ikincil)

baş ağrıları olarak ikiye ayrılarak değerlendirilir.

Primer baş ağrıları

Bilinen ve gösterilebilir herhangi bir yapısal hastalıkla ilişkili olmayan, hayatı tehdit etmemekle beraber yaşam kalitesini ciddi şekilde bozan ve iş gücü kaybına sebep olan süregen baş ağrılarıdır.

Migren: Tek taraflı, zonklayıcı özellikte, 4-72 saat süren orta veya ağır şiddetteki ağrılardır. Bazen ağrıya bulantı-kusma, ışık ve sesden rahatsız olma eklenebilir. Bazı migren hastaları

Sürekli ağrılı bir yaşam, kişinin sağlığının yanı sıra özel ve sosyal hayatını da olumsuz etkiler. Önceleri hoş görülen ağrılar zamanla evde, iş yerinde ve sosyal yaşamda problemlere neden olabilir. İş verimliliği düşer, kişi zamanla daha az aranan biri olduğunu farkeder.

Hastanelerin acil servislerine başvuran hastalar arasında, baş ağrısı şikayeti olanlar oldukça fazla yer tutmaktadır. Bu kişilerin hastaneye gitmelerine neden çoğu kez ağrı değil bu ağrıya sebep olabilecek beyin tümörü, beyin kanaması gibi öldürücü bir hastalık korkusudur. An-

ağrı öncesinde açlık/iştahsızlık hissedebilirler, görme kaybı olabilir, konuşmalarında takılma, dikkat azalması olabilir.

Gerilim baş ağrısı: Başın tümünü tutan hafif veya orta şiddetteki ağrılardır. Çoğunlukla boyun ense kaslarının kasılmasıyla seyreder. Hasta tarafından ağırlık, yanma, sıkışma, basınç şeklinde tarif edilir. Bulantı ve kusma yapmaz, hareketle artmaz, çoğunlukla kişinin aktivitelerini engellemez. 5-10 dakika kadar kısa olduğu gibi günlerce de sürebilir.

Küme (cluster) baş ağrısı: Erkeklerde daha sık görülür. Genellikle yılın aynı zamanlarında gelir ve birkaç hafta/ay ataklar şeklinde sürer. Bir taraf göz, alın ve şakakta ani başlayıp ani sona eren şiddetli baş ağrısıdır. Baş ağrısına gözde kanlanma, gözyaşı akması, burun akması, alın ve yüzde terleme, göz kapağı şişmesi, göz kapağı düşmesi ve o taraf göz bebeğinde küçülme gibi sinir sistemi belirtileri eşlik eder. Nadir görülür.

Kronik günlük baş ağrısı: Yıllardan beri her gün gelen, sabahtan akşama kadar devam eden, zaman zaman hastayı yatıracak kadar şiddetlenen sürekli baş ağrılarıdır. Hastaların bir kısmında başlangıçta migren ya da gerilim tipi baş ağrısı vardır. Bu tip baş ağrısı olan hastaların çoğu, sürekli ağrı kesici ilaç alır. Ağrı ilaçları baş ağrısını geçirmediği halde, hasta ağrı ilacı almaya devam eder, çünkü ağrı ilacı almadığı zaman baş ağrıları şiddetlenir. Ağrının nedeni sürekli ağrı kesici kullanmak olduğundan tedavileri farklı özellikler taşır.

Sekonder baş ağrıları

Beyinde veya vücutta gelişen, laboratuvar ve muayene yöntemleriyle teşhis edilebilen bir sebebin ya da sistemik bir hastalığın işareti olan ağrılardır. Bütün baş ağrılarının sadece % 10'u oranında görülmelerine rağmen, değerlendirmede ve tanıda gecikmeler ciddi sağlık problemlerine neden olabilir.

Ani başlangıçlı şiddetli baş ağrılarının sebepleri arasında beyin kanaması, hipertansiyon, menenjitler, akut sinüzit, diş abseleri, göz tansiyonu ve ateşli hastalıklar sayılabilir.

Beyin tümörlerine bağlı ağrılar genellikle daha sinsi başlar ve çoğu zaman teşhis atlanabilir.

Tanı ve tedavi

10 yaşından küçük ve 50 yaşından büyüklerde başlayan ağrılarda kişi yakından takip edilmeli, baş ağrısına neden olabilecek olan hastalıklar dikkatle araştırılmalıdır. Efor sonrası ani başlayan, hızla şiddetlenen baş ağrıları beyin kanamasını düşündürmeli ve hızlı hareket edilmelidir.

Ağrının başlayış şekli, yerleşme yeri, süresi, şiddeti ve eşlik eden diğer durumlar, primer baş ağrılarının ayırdedilmesinde faydalı olur.

Kişinin mesleği, çalışma şartları, iş çevresi ve ilişkileri, aile ilişkileri, ekonomik sorunları etkili olabilir. Bu sorunlarla mücadelede ve beklentilerdeki olumlu veya olumsuz gelişmeler dikkate alınmalıdır.

Primer baş ağrılarında ağrıyı ortaya çıkaran sebeplerin, kişi tarafından tanınıp kontrol edilmesi, yaşam şeklinin ve dış olaylara verilen tepki biçiminin değiştirilmesi ve ağrıların gelmesini önleyici (ağrı ilacı olmayan) ilaçların uygun şekilde kullanılması ile, bazen tama yakın bazen büyük oranda düzelme sağlanır.

Kişinin durumuna, kişilik özelliklerine ve entelektüel düzeyine göre hipnoz, gevşeme teknikleri, akupunktur, bitkisel kaynaklı ilaçlar gibi tamamlayıcı tıp yöntemleri, özellikle primer baş ağrılarında yarar sağlayabilir.

Rastgele uygun olmayan dozda ve sürekli ağrı kesici ilaçların kullanılması da baş ağrılarına sebep olacağından, baş ağrısı deyip boş vermeden ilgili hekime gidilmeli ve önerilere uyulmalıdır. Bazen anksiyete ve depresyon gibi altta yatan psikiyatrik hastalıkların da tedavi edilmesi baş ağrılarını ortadan kaldırabilir.

Sekonder baş ağrılarında tedavi sebebe bağlıdır. Eğer önemli bir hastalık bulunmuşsa, bunun tıbbi ya da cerrahi olarak tedavisi gereklidir.

Farklı bir Osmanlı aydını

İBRAHİM EDHEM PERTEV PAŞA

Dr. Nazlı Rânâ Gürel

O, vatan ve milletin menfaatleri ve inançlarının koyduğu ölçüleri göz önünde bulundurarak mes'eelere yaklaşan, sorumlu ve faydacı bir aydın hüviyetiyle yalnız edebiyat hayatımızda değil, fikri hayatımızda da önemli bir yere sahiptir.

Kanunî Sultan Süleyman devrinde kudretinin en yüksek mertebesine erişen Osmanlı Devleti, 16. asır sonlarında gerilemeye yüz tutmuş ve 17. asırda Köprülülerin idaresinde son kalkınma hamlesini yaptıktan sonra, 1682 yılında başlayan harpte Avusturya ve müttefiklerine yenilerek, 26 Ocak 1699'da Karlofça barış antlaşmasını imzalamak mecburiyetinde kalmıştır. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti; Macaristan ve Transilvanya'yı Avusturya'ya, Mora ve Dalmasya'yı Venedik'e, 3 Temmuz 1700 tarihli İstanbul antlaşmasıyla da Azak kalesini Rusya'ya bırakmıştır. Devletin ilk olarak düşmana toprak veriş, Müslüman halk efkârında derin bir üzüntü yarattı. Askerlik ve maddî hayat sahalarında Hristiyan Batı ülkelerinin, İslâm âlemine nazaran ilerleme kaydettiği açıkça idrak olundu. Böylece Osmanlı devlet adamları, aydınları ve edebiyatçıları devleti çöküntüden kurtarmak için çareler aramaya hız verdiler. Daha XVII. asrın ilk yarısında Koçi Bey, devletin gerilediğini müşahade ederek meşhur Risale'sinde, idarî ve içtimâî islâhat yapılması gerektiğini savunmuştu. Ancak, XVIII. asır başlarında Türk aydınlarının bazıları, devlet müesseselerinde suistimalleri önlemenin ve bozulan teşkilâtı kanunnamelere uygun şekilde düzeltmenin, hastalığı tedaviye kâfi gelmeyeceğini anlamışlardı. Onlara göre, Osmanlı Devleti'nin Batı devletlerinin saldırısına karşıyla karşı koyabilmesi, Batı harp usûllerini ve silahlarını almakla mümkün olabilirdi (Kuran, Ercüment, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yenileşme Hareketleri", Türk Dünyası El Kitabı, 491, Ankara-1992).

Osmanlı Devletinde yenileşme hareketleri bu noktada başlamıştır denilebilir, Osmanlı Devleti'nin yenileşmesinde ilk şuurlu, fakat plânsız hareketler Lâle Devrinde gerçekleştirilmiştir. Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin 1720 yılı sonlarında elçilikle Fransa'ya gönderilmesi, Osmanlı Saray çevresinde, Batı âlemini yakından tanımak arzusunun bir belirtisiydi. Nitekim İstanbul'un mesire yerlerindeki yalı ve köşkerin bahçeleri Yirmisekiz Çelebi Sefaretnamesi'nde uzun uzadıya tasvir olunan Versailles bahçelerine benzer şekilde tertiplenmişti. Lâle devrinde yenileşme yönünden kayda değer en önemli vaka, matbaanın Türkiye'ye girişidir.

Yenileşme hareketlerinin ilk başlangıçta ağırlıklı olarak askerî alanda olması, Osmanlı'nın yenilgileriyle alakalı olsa gerektir.

Tarihimizde Tanzimat adıyla anılan ve 1876 yılına kadar sürdüğü genellikle kabul olunan devre, Batı müesseselerinin yanında, Batı fikirlerinin ve Batılı mânâda yeni edebî türlerin de memlekete girdiği çağdır.

"XIX. yüzyılda Türk dünyasında ve daha bariz olmak üzere, Osmanlı sahasında askerî, siyasî, iktisadî, malî, idarî, sosyal ve estetik alanlarda arayışlar başladı. Bu arayışlar ferdin hak ve hürriyetleri ile devletin siyasî, askerî, malî, hukukî ve idarî yapısında yeniden yapılanma etrafında gelişti. XIX. yüzyıl başından itibaren hemen bütün sahalarda hissedilen ve bu arada edebiyat başta olmak üzere, sanatta da çok açık göstergeleri bulunan bu devreye, Arayışlar Devri Türk Edebiyatı diyoruz." (Tural, Sadık Kemal, "II. Meşrutiyet Döneminde Türk Edebiyatı", Türk Dünyası El Kitabı, 471, Ankara-1992)

Sadık Kemal Tural, Arayışlar Devri Türk Edebiyatını kendi içinde bir takım dönemlere ayırırken:

Klasik Edebiyattan Ayrılma Dönemi, Toplum İçin Edebiyat veya Eğitici Edebiyat Dönemi, şeklinde ilk iki dönemi adlandırmaktadır. Türk edebiyatının bu iki dönemi, İbrahim Edhem Pertev Paşa'nın da bir yazar, şair ve devlet adamı olarak içinde bulunduğu bir devre teka-bül etmektedir.

Tanzimat Devri Türk Edebiyatının meydana gelmesinde, edebî ve fikrî yeniliğimizin oluşmasında payları bulunanları sayanlar, Akif Paşa, Sadullah Paşa, Münif Paşa, Yusuf Kâmil Paşa isimlerinin yanında, Edhem Pertev Paşa adını da zikretmek durumundadırlar. Bu isimler, Türk edebiyatı araştırmacıları tarafından "Beş Paşalar" olarak da adlandırılmaktadır.

Edebiyat hayatını cemiyet hayatından ayrı düşünmek, edebiyatın sosyalliği ilkesine ters düşer. Her şeyiyle arayış içerisinde girmiş olan bir cemiyette edebiyatçının, dolayısıyla edebiyat eserinin bu arayışın dışında kalması düşünülmemelidir. "Yazar, çağına tanıklık eder" kabulünü, diğer dönemlerden daha ziyade, Arayışlar Devri Türk Edebiyatında rahatlıkla görmek mümkündür diye düşünüyoruz.

Cemiyetin arayış içerisinde olduğu bir devirde ortaya çıkan ve yenilik hususunda ilk adımları atan bu paşaların, edebiyatı meslek edinmemelerine rağmen, hepsinin yeniliğin başlangıcına vesile olmak hususunda hizmet ve himmetleri olmuştur. Divan edebiyatı, aruzla yazılmayan şiire nazım nazarı ile bakmazdı. Yalnız Nedim, divanına heceyle bir türkû koymak suretiyle, bu kanaatte olmadığını gösterdi. Beş paşadan ilk ikisi, Âkif ve Pertev Paşalar heceyle manzûmeler yazdılar. Her ikisinin de nesirde yenilikleri vardır. Sadullah Paşa bazı yazıları ve "Göl" tercümesiyle edebiyatın kudretli kalemlerinden olduğunu gösterdi. Eski lisanın temsilcilerinden olan Sâmî ve Kâmil Paşalardan ise, birincisi garbdan milliyet fik-

rinî getirişi, ikincisi garbdan ilk hikâyeyi dilimize nakletmek suretiyle edebî ve fikrî yeniliğimiz konusunda ilkler arasında yer almışlardır. (Sevük, İsmail Habib, Tanzimattan Beri Türk Edebiyatı, 18, İstanbul-1942)

Erzurum'da doğan, genç yaşında seyahate başlayan, Arapça ve Farsça öğrenip eski tarz eğitim alan ve ilk defa klâsik vadiye; Fransızca ve Almanca öğrenmesi, Almanya'da bulunmasını müteakiben yeni tarzda ilk eserleri verenler arasında yer alan Edhem Pertev Paşa, edebî yeniliğimizin başlangıç safhasında yer alan önemli bir şahsiyettir. Ancak, önemine göre edebiyat tarihlerinde lâyük olduğu yeri alamamıştır.

Erzurum Şairleri isimli bir çalışması bulunan Ziyaeddin Fahri de, bu hususda bir temennide bulunmakta ve demektedir ki:

"...Pertev Paşa üzerinde meşgul olan müverrih ve müdekkidler vardır. Fakat te'lif ve tercümeleri, muhtelif şiirleri üzerinde yapılmış, hakiki, etraflı bir tedkîke şiddetle muhtacdır. Ancak böyle bir tedkîk bize, teceddüd devrinin bu şahsiyetini anlatacaktır." (Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri, "Ethem Pertev Paşa" Erzurum Şairleri, 91, İstanbul-1927)

Biz, bu çalışmamızda bu temenniye gerçekleştirmeye gayret ettik. Ve gördük ki, "Beş Paşalar" nâmıyla anılan bu Tanzimat devri aydınları, Osmanlı coğrafyasının değişik yörelerinden ve genellikle de taşra diye tabir edilen, İstanbul dışından gelerek idârî hayatta söz sahibi olmuş devlet adamlarıdır. Onların yaşadığı dönemde Osmanlı devletinin idârî, kültürel, sosyal ve edebî hayatı önemli değişikliklere uğramıştır. Bu yeni kurumlar içerisinde 1837'de kurulan Meclis-i Valâ-yı Ahkâm-ı Adliye hepsinden daha önemlidir. Gerçekten, idârî ve hukukî bir danışma kurulu mahiyetinde tasarlanan bu meclis, Tanzimat devrinde askerlik dışı bütün islahâtın plânlandığı ve icraatın denetlendiği başlıca müessese vazifesini ifâ etmiştir.

Bu dönemde, değişimde müessir olan kurumlardan birisi de, II. Mahmud'un 1833 yılında açtığı Bâbîâlî Tercüme Odası'dır. Bu odanın açılmasından maksat, devletin dış ülkelerle olan resmî yazışmalarını yürütmek yanında, söz konusu odada yabancı dil ve hususıyla Fransızca bilen Müslüman memurlar yetiştirmektir. Nitekim, ertesi yıl Avrupa'da Osmanlı ikamet elçilikleri yeniden kuruldu ve bunlara kâtip olarak çoğu zaman Tercüme Odası memurları yollandı. Tanzimat hareketi öncülerinin hemen hepsi gençliklerinde ya Tercüme Odası'nda veya ikâmet elçiliklerinin birisinde bir müddet çalışmışlardır.

İbrahim Edhem Pertev Paşa'nın da Tercüme Odası'nda ve Berlin sefâretinde bir müddet vazife yaptığını görüyoruz. Bu tecrübeler, onu bir devlet adamı olarak ve fikrî, edebî kişiliği açısından etkilemiştir.

Tanzimat edebiyatının gelişmesinde şüphesiz tercüme eserlerinin rolü büyük olmuştur. Tercümeler, cemiyete geleneğin aktardığından farklı alternatifler sunmaları sebebiyle yeniliklere vesile olmuşlardır.

Edhem Pertev Paşa, Victor Hugo'dan Tıf-ı Nâim, Rousseau'dan Bekâ-yı Ruh'u, Voltaire'den bir Münacaat'ı Türk şiirine sunmuş, bunlardan özellikle de Tıf-ı Nâim tercümesiyle Türk şiirine getirmiş olduğu yeniliklerle edebiyat tarihimizde anılmıştır. Tıf-ı Nâim Batı'dan yapılan ilk tercümeler arasında, ilk Hugo tercümesi, kafiye'nin aslına uygun tanzim edildiği ilk şiir tercümesi olması ve şekil itibarıyla getirdiği yenilikler sebebiyle önemli bulun-

muş, dili itibarıyla da (Tanpınar, Ahmet Hamdi, 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, 265, İstanbul-1976) Servet-i Fünûn'a ve Fecr-i Âtî'ye kadar uzanan geniş bir tesir dairesine sahip addedilmiştir.

O, elimize geçen pek az şiirinden birisi olan ve Mahmud Nedim Paşa'nın sadârete tayin olunması üzerine yazmış olduğu Destan şiiriyle de millî nazım biçimini ve sâde bir dili kullanan şâirler arasında ilk sıralarda yer almış ve bu manzûme yayınlandığı zaman, ondan ilham alan Samih Rifat gibi bazı devrin genç şâirleri de benzer tarzda eserler meydana getirmek için uğraşmışlardır.

O, edebî eserleri arasında önemli bir yere sahip olarak görülen Av'avenâme ile de bizde Batılı anlamda tiyatro dilinin kurucusu sayılmış, bu eserle hem devrine göre sade dilin, hem de zaman zaman sofistik üslûba sahip bulunabilecek kısımlar olmasına rağmen mizahın ve hicvin devri içerisindeki güzel, başarılı örneklerinden birisini sunmuştur.

O, vatan ve milletin menfaatleri ve inançlarının koyduğu ölçüleri göz önünde bulundurarak mes'eelere yaklaşan, sorumlu ve faydacı bir aydın hüviyetiyle yalnız edebiyat hayatımızda değil, fikrî hayatımızda da önemli bir yere sahiptir.

Rousseau'dan tercüme ettiği ve "intihar" meselesini sorgulayan, "Bekâ-yı Şahsî ve Nev'iye Hizmet Âzam-ı Vazâif-i İnsaniyet Olduğuna Dâir Makale" ile ilk felsefî tercümeleri yapanlar arasında sayılmış, bu eser ayrıca dili, fikir ve hissin doğrudan doğruya ifadesi hâline getirmesi sebebiyle de önemli bulunmuştur.

İtlâku'l Efkâr fî Akdî'l Ebkar adlı eseri ile taaddüd-i zevcât hususunu tartışmış, yer yer sofistif ifâdelerin de bulunduğu bu eserde fikirlerini ispat için hukuktan, tabiat kanunlarından, Voltaire ve Montesquieu gibi Batılı filozofların fikirlerinden faydalanmak suretiyle, mes'eleyi o güne kadar fikhî konuları ve özellikle taaddüd-i zevcât konusunu ele alanların üslûblarından farklı bir şekilde incelemiştir. İbrahim Alaaddin Gövsâ bu eseri, bizde sosyal konuları işleyen ilk eserlerden olarak değerlendirebilir. (Gusa, İbrahim Alaettin, "Edhem Pertev Paşa", Meşhur Adamlar Hayatları, Eserleri, 2/436-437)

Hakâyıku'l Vekâyî'de yayınlanan "Kırmızı Bayrak" adlı seri makalesi de komünizmi konu alan ilk eserlerdendir. Yine bu makalelerinde, bozuk tarikatların İslâmiyet'e ne suretle sızmaya çalıştıkları, suret-i hakdan görünerek tarikatlere meyyal insanları nasıl aldatma girişimlerinde bulunduklarını anlatır.

Edhem Pertev Paşa, pek fazla olmamakla birlikte edebî eserleri, millî, dinî, vatanî endişenin mahsûlü olan fikrî eserleri ile Türk kültür hayatına katkıda bulunmuş aydınlardandır.

Edhem Pertev Paşa'yı, sürekli devletin muhtelif kademelerinde memur olarak bulunması, bakmakla yükümlü olduğu geniş bir aileye sahip oluşu, kültür ve sanatın merkezi olan İstanbul'da sürekli bulunmaması gibi, onun sanat ve edebiyatı birinci derecede hedef almasını engelleyecek manialara rağmen; bir fikir ve sanat adamı için çok genç telâkki edilebilecek, kırk dokuz yaşındaki vefâtına kadar vermiş olduğu eserlerle yine de velûd bir sîma olarak görüyoruz. Bu eserlerin çoğunluğunun da sahasında ilk veya ilklerden olduğu düşünülürse, onun bir aydın olarak, Türk fikir ve sanat hayatına yapmış olduğu hizmetleri daha da iyi anlaşılır kanaatindeyiz.

"Gençlik Nereye Koşuyor?"

Usadem (Uluslararası Stratejik Araştırma Eğitim ve Danışmanlık Merkezi)'nin, Prof. İbrahim Armağan başkanlığında yaptırdığı "Gençlik Nereye Koşuyor", başlıklı araştırma, özetle Türkiye'de 80 ler, 90 lar ve 2000 ler gençliğinin anlam dünyasına ışık tutuyor.

Araştırma; 80,90 ve 2000 ler olmak üzere üç ayrı dönemde gerçekleştiriliyor. 80 lerde üç bin, 90 ların sonunda bin beş yüz ve 2000 lerde iki ayrı dönemde, iki bin beş yüz ve sonra da beş bin kişiyle konuşularak yapılmış.

Önümüzdeki günlerde kitap hâline gelecek araştırmanın en çarpıcı sonucu, 80 dönemi gençliğine kıyasla sonraki kuşakların giderek mutsuzlaşması ve sevginin yerini paranın alması. 25 yıl önceki gençlik, zengin olma yolunun iyi bir eğitimden geçtiğine inanırken, yeni kuşak MİRAS, ŞANS OYUNLARI ve POLİTİKA'yı ön plâna çıkarıyor." (Aktüel, 21.5.04)

Ciddi bir araştırmanın önümüze serdiği bu sonuçlar karşısında endişelenmemek mümkün değil. Millet olarak yarının Türkiye'sine yön verecek genç kuşaklarımızın, millî ve manevî değerlerle mücehhez bir şekilde yetişmesi en büyük arzumuzdur. Bir milleti ayakta tutan kendi öz değerleri, inançları, dini, dili ve kültürüdür.

Yarınlarımızı emanet ettiğimiz gençlerin, helâl kazanç, çalışma azmi, dürüstlük, bilgi, hikmet ve irfan sahibi, Müslüman Türk'ün örf ve ananeleriyle yoğrularak yetişmesi en büyük dua ve temennimizdir. Gençlerine iyi imkânlar hazırlayamayan, onların ihtiyaçlarını göremeyen, seslerini duyamayan milletler, aslında geleceklelerini tehlikeye atan milletlerdir. Gençlerimizi sevmeliyiz ve onlara doğru istikametler göstermeye çalışmalıyız.

"Yüz Yıllık Cami Rayla Kurtulacak"

Selânik'te yıllardır birçok kapalı, minaresiz cami göze çarpmaktaydı. Son zamanlarda tahribata uğramış bu mabetler için önemli adımlar atılmaya başlandı. Türk-Yunan ilişkilerinde olumlu havalara esmesi Selânik'teki kültür miraslarımıza da yansdı. Yunan hükûmeti, Selânik'te bulunan ve Osmanlı döneminde en son inşa edilen Selânik Kışla Camii için imkânlarını seferber etti.

Selânik'teki Langadas Caddesi'nin genişletilmesi kararı çerçevesinde tarihî "Selânik Kışla Camii"nin yıkılması gündeme gelmişti. Ancak iki ülke arasındaki sıcak temaslar bu fikri ortadan kaldırdı. Yunanistan Bizans Eserlerini Koruma Derneği ve Kültür Bakanlığı ortak hareket edip, camiyi kurtarmak için alternatif bir proje geliştirdi. 600 bin Euro'nun harcanacağı projeye göre cami, raylara yerleştirilerek Langadas Caddesi'nden alınıp başka alana taşınacak.

Uzmanlardan oluşan ekip, önce caminin temellerini ana binayı sarsmadan kazacak. Bu işlem tamamlandıktan sonra, cami temelleriyle beraber raylı sistemin üzerine konulup istenilen yere taşınacak. Taşınmadan sonra temeller sağ-

lamlaştırılıp, ana binayla bütünlüğü sağlanacak. Raylı sistemle tarihî eser taşıma işlemi Yunanistan'da ilk kez yapılmıyor. Daha önce de aynı ekip, Sultan Abdülhamid tarafından yaptırılan tren istasyonunu başka bir alana nakletmişti. Amaç, bu anlamlı eseri zarar vermeden, daha müsait bir alana taşıyıp yaşatmak." (Aksiyon, 25.05.2004)

Avrupa'daki Türk izlerinin bir örneğini teşkil eden Selânik Kışla Caminin, Yunanlılar tarafından çok ilginç bir yöntem olan rayla kaydırılmak suretiyle yaşatılmaya çalışılması, bizi ziyadesiyle memnun eden bir gelişme. Tarihî ve dinî eserlerin muhafazası insanlığa, geçmişe, dine, kültüre saygının tabii bir gereğidir. Yunanistan'da tarihi camiye karşı gösterilen bu hassasiyetin örnek teşkil etmesi temennimizdir.

"ÖSS Baba Türbesi"

"Gaziantep'in Şehreküstü semtinde bulunan Şeyh Ali Raif Efendi Türbesi, sınav maratonu öncesi veli ve öğrencilerin akınına uğruyor. Halk arasında Ali Baba Türbesi olarak bilinen türbe, son zamanlardaki ziyaretçilerin talepleri ve bu talepler için yaptıklarıyla esprili bir şekilde, 'ÖSS Baba' olarak adlandırılmaya başlandı. Daha önceleri çocuğu olmayan kadınların, evde kalan kızların, işsiz aile üyelerinin sorunlarına çözüm bulunması için gelen türbe, bugünlerde öğrenci velilerinin uğrak yeri oldu. 20 Haziran'da yapılacak öğrenci seçme sınavına (ÖSS) girecek çocuklarının başarılı olmasını isteyen anneler, ellerindeki kalemleri türbenin anahtar deliğine sokuyorlar. Silgileri de duvarlara sürten veliler, çocuklarının sınavda başarılı olması için dualar ediyor." (Birgün, 14.06.2004)

Müspet ilme ve akla en büyük değeri veren yüce dinimiz, insanları her türlü karanlıklardan aydınlığa çıkartmayı gaye edinmiştir. İslâm'ın aydınlığında yaşamak; doğru dinî bilgi, iman, istikamet, salih amel (güzel-iyi davranış) sahibi olmakla ve hurafelerden uzak kalmakla mümkündür. Ancak yukarıdaki haberde de görüleceği gibi ülkemizde, özellikle bazı bölge ve yörelerde, insanları hayrete, hatta dehşete düşürecek tarzda bid'at ve hurafelerin taraftar bulmasını, özellikle türbe ziyaretlerinden şifa istenmesini, dilekte bulunulup ağaçlara bez ve çaput bağlanmasını, nazar boncuğu vb. şeylerden medet umulmasını, akılla, mantıkla ve dinimizin temel ilkeleriyle bağdaştırmak asla mümkün değildir. İnsanlar, hedefledikleri şeylere ulaşmak için gerekenleri yapmaya çalışmalı, bu arada Allah'a dua etmeyi unutmamalıdır. Ancak hiç çaba ve gayret sarf etmeden yani fiili dua olan çalışmayı bir kenara bırakarak, sadece kavli dua ile hedeflediğimiz şeylere ulaşmak, hele hele dinde yeri olmayan türbelerden medet ummak, doğru davranış biçimleri değildir. Fert ve toplum hayatının her safhasında var olan ve etkisini gösteren dinin, bid'at ve hurafelerden uzak olarak, doğru bir şekilde anlaşılması ve insanlara doğru öğretilmesi büyük önem arz etmektedir.

30 Ağustos 1971

8 Recep 1391

Yıl : 3 Sayı : 26

Fiati : 1 Lira

Diyanet

DIYANET İSLERİ

BASKANLIĞINCA 15 GÜNDE BİR YAYINLANIR

"Ey mü'minler! Gevâ-
meyin, mahzun olma-
yın; siz eğer mü'min
seniz, düşmanlarınıza
galip gelecek, onlar-
dan üstün olacaksınız.
(Âyet meâli)

Kahramanlık Abidesi MEHMETÇİK

Birinci Cihan Savaşı bitmiş, Alman orduları hezi-
metiyle sonuçlanan bu savaş, Türk'ü ortadan kaldır-
ma hedefine yönelmişti. Yunan ordularının İzmir'e
ayak basmasıyla başlayan savaş, yıllarca sürmüştü.

Bir İmparatorluğun temelleri çatlamış, bu çatla-
yış Türk'ün ölüm-kalım savaşının ilk işareti olmuştu.
İzmir'e ayak basan düşman ilerliyordu. Bu ilerleyiş
tarihin kaydedemeyeceği en büyük vahşeti sinesinde
barındırarak yol alıyordu. Kundakta yatan çocuğun-
dan, hayata gözlerini yummak üzere olan ihtiyarına
kadar hiçbir Türk'e hayat hakkı yoktu... Köyler yakı-
lıyor... camiler dinamitleniyor... insanları diri diri
ateşte yakacak kadar gözü dönmüş guruh güzel
Anadolu'yu harabeye çeviriyordu.

Bunun karşısında Türk milletinin düzenli bir or-
dusu olmadığı gibi, millet olarak harplerin verdiği
acıları saramamış aç ve bîtab düşmüştük. Türk Mille-
ti tarihte en çok savaşan bir millettir, fakat hiçbir za-
man yendiği milletlerin şerefi ile oynamamış; kadını-
nı, çocuğunu, ihtiyarını süngüden geçirmemişti.

Bütün batı devletlerinin tezgâhlandığı bu vahşet
senfonisi daha fazla devam edemezdi. Zira ezelden
beri hür yaşamış bir millet, bu zillate boyun eğmez-
di... Ve birden Anadolu'da bir fırtına koptu, Anado-
lu için için kaynıyordu. Bu manzarayı milli şairimiz
Mehmet Akif şöyle tasvir ediyor:

Şu kopan fırtına Türk ordusudur Ya Rabbi
Senin uğrunda ölen ordu budur, Ya Rabbi
Tâ ki yükselsin ezanlarla müeyyed nâmin
Galib et; çünkü bu, son ordusudur, İslâm'ın.

Evet bu son ordusuydu İslâm'ın, en küçük neferi
yedi yaşında, en büyük neferi ise ayakta durabilen
herkes. İşte böyle bir ordu zuhur etmişti.

Kadınlar cepheye mermi taşıyor. Çocuklar vatan
için canını vermekten çekinmiyordu. İşte 30 Ağustos
1922'de Büyük Taarruz'u yapan ordu bu idi. Ordu-
millet kaynaşmasının en muhteşem şekli olan bu
muazzam ordu, önünde set tanımayacaktı.

Maddenin her şeye kadir olduğunu zanneden
Avrupa yanılmıştı. Yunanlıların yaptığı tahkimât için
"Türkler bunu altı ayda ele geçirebilirlerse, övünebi-
lirler" diyen İngiliz Başvekili Lord Corc, hücumla geç-

tikten altı saat sonra Türklerin burasını aldığını du-
yunca, hayretten donakalmıştı. Halbuki bu iddia gü-
lünç olduğu kadar, mânâsızdı da. Bilmiyorlardı ki;
kahramanlık bu milletin ezeli ve ebedî vasfı idi. Han-
gi millet bu vasfı, bu kadar uzun zaman şerefle ve
devamlı olarak taşıyabilmişti... Taşıyamazdı da. Zira
kahramanlık madde ile ilgili bir mefhum değildi.
Kahramanlık konusunda şair şöyle der:

Sızlasa da gönüller düşenlerin yasından,
Koşar adım gitmeli onların arkasından.
Kahramanlık: İçerek acı ölüm tasından,
İleriye atılmak ve sonra dönmemektir.

Evet, kahraman Türk milleti "Ebed-Müddet" diye
ecdadının vasıfladığı devletini müdafaa ediyor, top-
rağı kanıyla sulayarak, onu vatan yapıyordu. O öyle
bir millettir ki, devletin ayakta kalması için feda
edebileceği binlerce evladı vardı. Hepsini de canını se-
ve seve feda etmekten çekinmezdi. O, 26 Ağustos
1071'de ecdadı Alparslan'ın mühürlediği bu cennet
vatanı kimseye vermemeye söz vermişti, onun İstik-
lâl Marşı'nda şu mısralar yer alıyordu:

Bastığın yerleri "toprak" diyerek geçme, tanı!
Düşün altındaki binlerce kefensiz vatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı,
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.
Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Canı, cânânı, bütün varımı alsın da Hüdâ,
Etmesin, tek vatanımdan beni dünyada cüda.

İşte, 30 Ağustos 1922'de kazanılan büyük zaferin
mânâsı bu idi. Türk milletinin bu zaferi, tarihe altın
harflerle yazılsa yine azdır. Zira bu zafer sadece bir
millete karşı kazandığımız zafer değildir, Avrupa'nın
bütününe karşı kazanmış olduğumuz bu zafer bü-
yük kahramanlık âbidesi olan Mehmetçik'in, büyük
Türk milletinin çile dolu savaşının tabii neticesidir.

30 Ağustos Zaferi'nin 49. yıl dönümünde vatanı,
milleti ve dini için şehid düşen adsız kahramanları
saygıyla anar, Büyük Bayram'ın milletimize ve ordu-
muza kutlu olmasını Cenab-ı Hak'tan niyaz ederiz.

Diyanet

Aslında her zaman içimizde yaşıyor korkularımız, yüreğimizin bir köşesinde barınıyor. Çoğu zaman beklemediğimiz anlarda gösteriyor kendini, içimizi adeta kuşatıyor, vücudumuzu bitkin hale getiriyor. Başka düşüncelere, başka duygulara yer bırakmıyor. Ve bu zamanlarda gözlerimizden korkunun dehşetli haykırırları yayılıyor, bedenimizde korkunun ateşini belirliyor.

Düşünmek acı veriyor...